

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ METİNLERİN
NEZAKET İŞLEVİ TAŞIYAN KALIP İFADELER AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

**RÜMEYSA GÖZ
20746016**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ALİ FUAT ARICI**

2023

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ
METİNLERİN NEZAKET İŞLEVİ TAŞIYAN KALIP
İFADELER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**RÜMEYSA GÖZ
20746016
ORCID NO: 0009-0007-5259-177X**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ALİ FUAT ARICI**

AĞUSTOS 2023

Rümeysa GÖZ tarafından hazırlanan “Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Nezaket İşlevi Taşıyan Kalıp İfadeler Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışma, **11/08/2023** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunmuş ve jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programında **YÜKSEK LİSANS** tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman

İmza

Prof. Dr. Ali Fuat ARICI

.....

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Şaban SAĞLIK

.....

Doç. Dr. Hayrullah KAHYA

.....

ÖZET

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ METİNLERİN NEZAKET İŞLEVİ TAŞIYAN KALIP İFADELER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Rümeysa Göz

Ağustos, 2023

Bu çalışmanın amacı, iletişimin işlevsel bir şekilde ilerlemesine hizmet eden nezaket içerikli kalıp ifadelerin ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde kullanımlarını tespit etmektir. Bu bağlamda bu çalışma bir doküman incelemesidir ve 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan okuma ve dinleme/ izleme metinlerindeki nezaket kapsamında değerlendirilebilecek kalıp ifadelerin incelenmesini kapsamaktadır. Çalışmada Türkçe ders kitaplarında yer alan nezaket içeren kalıp ifadeler tespit edilmiş ve kademelere göre ders kitaplarının karşılaştırılmalı analizi yapılmıştır. Nezaket bağlamında kullanılan kalıp ifadelerin sınıflandırılması, üç alan uzmanının görüşleri doğrultusunda hazırlanan tematik nezaket kalıpları listesine göre yapılmıştır. Araştırmanın inceleme nesnesini Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından ders kitabı olarak kullanımı onaylanan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitabı oluşturmaktadır. Belirlenen nezaket kalıp ifadelerinin metinlerde ve etkinliklerdeki kullanımı bağlam içerisinde verilmiş, çalışma sonunda raporlaştırılmıştır. 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan 128 okuma, dinleme/ izleme metinlerinde ve etkinliklerde tematik olarak gruplandırılan nezaket ifadelerinin varlığı incelenmiştir. Çalışmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda kademelere ait Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki nezaket barındıran kalıp ifadeler en fazla 5. sınıf ders kitabında en az ise 8. sınıf ders kitabında yer verildiği tespit edilmiştir. Elde edilen genel sonuçlara bakıldığında ise hem kademelere ait ders kitapları arasında hem de tematik nezaket ifadeleri listesinin metinlerdeki mevcut durumuna yönelik dengeli bir dağılım olmadığı sonucuna varılmıştır. Yapılan araştırma ile söz varlığı unsurları kapsamında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından gelecek yıllar için hazırlanacak ders kitaplarındaki metin ve etkinliklerin içeriğinin geliştirilmesine katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Söz varlığı, kalıp sözler, nezaket ifadeleri.

ABSTRACT

AN ANALYSIS OF THE TEXTS IN SECONDARY SCHOOL TURKISH TEXTBOOKS IN TERMS OF PATTERN EXPRESSIONS WITH COURTESY FUNCTION

Rümeysa Göz

Ağustos, 2023

The aim of this study is to determine the use of courtesy phrases that serve the progress of communication in a functional way in the texts of secondary school Turkish text books. In this context, this study is a document analysis and includes the examination of the phrases that can be evaluated within the scope of politeness in reading and listening/watching texts in 5th, 6th, 7th and 8th grade Turkish text books. In the study, phrases containing politeness in Turkish text books were identified and a comparative analysis of the text books was made according to the levels. The classification of the phrases used in the context of politeness was made according to the thesaurus of politeness phrases prepared in line with the opinions of three field experts. The object of the study was the 5th, 6th, 7th and 8th grade Turkish text books approved for use as text books by the Board of Education. The use of the identified politeness phrases in texts and activities was given in context and reported at the end of the study. The presence of politeness expressions grouped thematically in 128 reading, listening/watching texts and activities in 5th, 6th, 7th and 8th grade Turkish text books were examined. The data obtained in the study were analyzed by descriptive analysis method. As a result of the search, it was determined that the phrases containing politeness in the texts in the Turkish text books belonging to the levels were included most in the 5th grade text book and least in the 8th grade text book. Considering the general results obtained, it is concluded that there is not a balanced distribution both among the text books belonging to the levels and the current situation of the thesaurus of politeness expressions in the texts. With this research, it is aimed to contribute to the development of the content of the texts and activities in the text books to be prepared by the Ministry of National Education for the coming years within the scope of vocabulary elements.

Keywords: Vocabulary, stereotypes, expressions of politeness.

ÖN SÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca bana fikirleriyle yol gösteren, süreç boyunca fikirlerimi rahatlıkla ifade etmemi sağlayan, çalışma koşullarıma rağmen anlayışını ve desteğini daima hissettiğim,engin bilgilerinden yararlanma imkânı bulduğum kıymetli hocam tez danışmanım Prof. Dr. Ali Fuat ARICI'ya teşekkür ederim.

Bugün içinde bulunduğum günleri huzurla, sağlıklı, mutlulukla yaşamamı sağlayan; beni bugünlere getiren ve hayatımın her döneminde desteklerini hissettiğim canım annem Zeliha GÖZ'e, canım babam İzver GÖZ'e ve her daim kendinden çok beni düşünen ablam Pınar KAYAR'a minnettarım.

Süreçte desteklerini her zaman hissettiğim gönlümde yer edinmiş olan dostlarıma anlayışları için teşekkür ederim.

Rümeysa GÖZ

Ağustos, 2023; İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	6
1.2.1. Problem Cümlesi.....	6
1.2.1.1. Alt Problemler	6
1.3. Araştırmanın Önemi.....	7
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	8
1.5. Tanımlar	8
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. Ana Dili ve Söz Varlığı.....	9
2.1.1. Söz Varlığı Unsurları	11
2.1.1.1. Kelime Hazinesi	12
2.1.1.2. Deyimler.....	14
2.1.1.3. Atasözleri	15
2.1.1.4. İkilemeler	16
2.1.1.5. Özel adlar	17
2.1.1.6. Kalıp İfadeler	17
2.2. Kalıp İfadeler ve İletişimdeki Rolü.....	20
2.3. Nezaket İfadeleri	23
2.3.1. İletişimde Nezaketin Önemi.....	24
2.3.2. Eğitimde Nezaketin Önemi	25
2.3.2.1. Türkçe Eğitiminde Nezaket.....	27
3. YÖNTEM.....	32
3.1. Araştırmanın Modeli	32
3.2. Araştırmanın İnceleme Nesnesi	32

3.3. Araştırmada Elde Edilen Verilen Toplanması ve Analiz Edilmesi.....	35
3.4. Verilerin İnanırlılığı/ Aktarılabirliğı	36
4. BULGULAR VE YORUM.....	37
4.1. Tematik Nezaket İfadeleri Listesi	37
4.2. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket Kalıplarına Dair Bulgular.....	38
4.2.1. Birey ve Toplum Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	40
4.2.2. Millî Mücadele ve Atatürk Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	45
4.2.3. Doğa ve Evren Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	46
4.2.4. Millî Kültürümüz Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	47
4.2.5. Vatandaşlık Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	47
4.2.6. Sağlık ve Spor Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	48
4.2.7. Erdemler Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	50
4.2.8. Bilim ve Teknoloji Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	51
4.3. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket Kalıplarının İncelenmesi	51
4.3.1. Erdemler Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	53
4.3.2. Birey ve Toplum Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	55
4.3.3. Millî Mücadele ve Atatürk Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	55
4.3.4. Millî Kültürümüz Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	56
4.3.5. Doğa ve Evren Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	57
4.3.6. Sanat Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular.....	57
4.3.7. Bilim ve Teknoloji Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	58
4.3.8. Sağlık ve Spor Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	61

4.4. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket Kalıplarının İncelenmesi	62
4.4.1. Duygular Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	64
4.4.2. Millî Mücadele ve Atatürk Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	64
4.4.3. Okuma Kültürü Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	66
4.4.4. Erdemler Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	69
4.4.5. Kişisel Gelişim Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	69
4.4.6. Millî Kültürümüz Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	69
4.4.7. Sağlık ve Spor Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	70
4.4.8. Sanat Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	70
4.5. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket Kalıplarının İncelenmesi	71
4.5.1. Erdemler Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	73
4.5.2. Millî Mücadele ve Atatürk Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	73
4.5.3. Bilim ve Teknoloji Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	74
4.5.4. Birey ve Toplum Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	76
4.5.5. Zaman ve Mekân Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	76
4.5.6. Millî Kültürümüz Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	76
4.5.7. Doğa ve Evren Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	77
4.5.8. Vatandaşlık Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular	78
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	80
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	80
5.2. Öneriler	101
KAYNAKÇA.....	103

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Değerler Eğitimi Yönergesinde Yer Alan Değerler	27
Tablo 2. Tanışma, Selamlaşma veya Vedalaşma Durumlarında Kullanılan Nezaket İfadeleri Tablosu	37
Tablo 3. Taziye, Temenni Bildiren, Olumsuz Bir Durum Karşısında Söylenen Nezaket İfadeleri Tablosu	38
Tablo 4. Tebrik, Kutlama veya Olumlu Durumlarda Kullanılan Nezaket İfadeleri Tablosu.....	38
Tablo 5. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket İfadelerinin Genel Dağılımı	39
Tablo 6. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket İfadelerinin Genel Dağılımı	52
Tablo 7. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket İfadelerinin Genel Dağılımı	63
Tablo 8. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket İfadelerinin Genel Dağılımı	72
Tablo 9. Kademelere Ait Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Kullanılan Nezaket İfadelerinin Genel Tablosu.....	95
Tablo 10. Beşinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Nezaket Kalıplarının Temalara Dağılım Sayısı.....	97
Tablo 11. Altıncı Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Nezaket Kalıplarının Temalara Dağılım Sayısı.....	98
Tablo 12. Yedinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Nezaket Kalıplarının Temalara Dağılım Sayısı.....	99
Tablo 13. Sekizinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Nezaket Kalıplarının Temalara Dağılım Sayısı.....	100

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Söz Varlığı Unsurları	12
Şekil 2. Birey ve Toplum Teması “Memleket İsterim” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	41
Şekil 3. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	41
Şekil 4. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	42
Şekil 5. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	42
Şekil 6. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	43
Şekil 7. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	43
Şekil 8. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	44
Şekil 9. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	44
Şekil 10. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “6 Mart 1915 Gecesi” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	45
Şekil 11. Doğa ve Evren Teması “Bu Nehir Bizim” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	46
Şekil 12. Millî Kültürümüz Teması “Boğaç Han” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	47
Şekil 13. Vatandaşlık Teması “Özgürlük” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	48
Şekil 14. Sağlık ve Spor Teması “Karagöz Kibarlık Öğreniyor” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	49
Şekil 15. Sağlık ve Spor Teması “Karagöz Kibarlık Öğreniyor” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	49
Şekil 16. Sağlık ve Spor Teması “Çitlembik” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	50
Şekil 17. Erdemler Teması “İyiliğin Değerini Bilen Kim” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	50
Şekil 18. Erdemler Teması “Vermek Çoğalmaktır” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	53
Şekil 19. Erdemler Teması “Canım Aliye, Ruhum Filiz” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	54
Şekil 20. Erdemler Teması “Kuğular” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	54

Şekil 21. Birey ve Toplum Teması “Ak Sakallı Bilge Dede” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	55
Şekil 22. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “Ak Sakallı Bilge Dede” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	56
Şekil 23. Millî Kültürümüz Teması “İlaç” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	56
Şekil 24. Sanat Teması “İlaç” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	58
Şekil 25. Sanat Teması “Büyük Ustayı Ziyaret” Metninde Geçen Nezaket İfadesi ..	58
Şekil 26. Bilim ve Teknoloji Teması “Aziz Sancar” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	59
Şekil 27. Bilim ve Teknoloji Teması “Aziz Sancar” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	59
Şekil 28. Bilim ve Teknoloji Teması “Aziz Sancar” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	60
Şekil 29. Bilim ve Teknoloji Teması “Aziz Sancar” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	60
Şekil 30. Sağlık ve Spor Teması “Tadı Olmayan Bir Şeyi Neden İçeyim Ki” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	61
Şekil 31. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “Mürefteci Kadınlar ve Emin Astsubay” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	65
Şekil 32. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “Mürefteci Kadınlar ve Emin Astsubay” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	65
Şekil 33. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “Sığırtmacı Mustafa’nın Öyküsü” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	66
Şekil 34. Okuma Kültürü Teması “Okumak Düşünmek İçindir” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	67
Şekil 35. Okuma Kültürü Teması “Okumak Düşünmek İçindir” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	67
Şekil 36. Okuma Kültürü Teması “Anna Frank’ın Hatıra Defteri” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	68
Şekil 37. Millî Kültürümüz Teması “Karagöz Nedir” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	70
Şekil 38. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “Kıvalı Ali’nin Mektubu” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	73
Şekil 39. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “Kıvalı Ali’nin Mektubu” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	74
Şekil 40. Bilim ve Teknoloji Teması “Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	75
Şekil 41. Bilim ve Teknoloji Teması “Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	75
Şekil 42. Bilim ve Teknoloji Teması “Simit ve Peynir’le Bilim İnsanı Öyküleri” Metninde Geçen Nezaket İfadesi	75

Şekil 43. Millî Kültürümüz Teması “Bir Fincan Kahve” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	77
Şekil 44. Millî Kültürümüz Teması “Bir Fincan Kahve” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	77
Şekil 45. Doğa ve Evren Teması “Gündüzünü Kaybeden Kuş” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	78
Şekil 46. Vatandaşlık Teması “Kalbim Rumeli’de Kaldı” Metninde Geçen Nezaket İfadesi.....	78

KISALTMALAR LİSTESİ

MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
TTKB	: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı
TYÇ	: Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÖP	: Türkçe Öğretim Programı
EBA	: Eğitim Bilişim Ağı
OECD	: OrganisationforEconomicCo-Operationand Development (Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü)
Akt.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
vd.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri

1. GİRİŞ

Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın problemine, alt problemlerine, araştırmanın amacına, önemine, sınırlılıklara ve araştırmada sık kullanılmış olan kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Günümüzde her geçen gün değişen dünya koşullarıyla beraber 21. yüzyılda ortaya çıkan toplumsal ve bireysel ihtiyaçlar da değişime uğramaktadır. Toplumu oluşturan bireyden beklenen davranışlar, yaklaşımlar daha farklı bir boyut kazanarak yeni birey rollerini ortaya çıkarmıştır. Mevcut çağın bir iletişim çağı olduğu düşünülmesinden kaynaklı olarak bireyin toplum içerisinde rolünü daha da etkin kılmayı amaçlayan ve çağdaşlaşmanın giderek arttığı bu yüzyılda hedef toplum içerisinde farklı, yaratıcı, çok yönlü düşünebilen, yeniliğe açık, eleştirel ve sosyal becerileri kuvvetli bireylerin toplumda çoğalmasını sağlamaktır. Hamarank (2019, 7) 21. yüzyıl becerileri ışığında mevcut asrın bilgi paradigmasında yaşanan ciddi değişimi beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Buradan hareketle günümüz insanından beklenen bilgiyi ezbere bir şekilde kullanması değil gelişen her alanda ortaya çıkan gelişmeye adapte olarak iletişim çağının gereği olan belli becerileri etkin bir şekilde kullanıp hayatına entegre etmesidir. Sosyal varlık olan insan iletişimini toplam bünyesinde etkili, işlevsel bir şekilde ortaya koyabilmek için toplumun gereği olan unsurlara ihtiyaç duyar. Bu unsurlardan biri toplumsal yaşamı kolaylaştıran saygı, nezaket kavramlarıdır. İletişim çağında bireyin topluma uyumunu sağlayan saygı, nezaket, görgü, incelik gibi özelliklere birey sahip olmazsa bu durum beraberinde bireysel ve toplumsal olarak sorunlar ortaya çıkaracaktır. Nezaket kavramı, bireyin yakın ve uzak çevresinde yaşamını kolaylaştırmasını sağlayan önemli bir unsurdur. Aydoğan (2019, 13)' a göre bireyin saygıdan, nezaketten ve değişen dünya koşullarına ayak uydurmasından uzak nobran davranışlar sergilenmesi hiçbir şekilde mazur görülmez. Buradan hareketle nezaket, saygı, adap kavramlarını eksiksiz isteyen bir toplum egemenliğine duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Bireyin sadece toplumsal bir varlık

olmasından kaynaklı değil aile, arkadaş, okul çevresinde de saygı kavramı önemli bir konuma sahiptir. Toplumla bir arada yaşamanın temel şartı insanlar arasında iletişimin gereği olan saygı, nezaket, incelik, üslup kavramlarına sahip olmak olarak kabul görürken ikinci şart ise bu kavramların yaşamda kullanılabilir hale getirilmesidir. Bireyin toplusallaşırken saygı, nezaket kavramlarına sahip olması toplumsal ahlakın oluşmasına zemin oluşturmalarının yanında eğitilmiş bir topluda güzel davranışlı, saygının hâkim olduğu bir tabiat ortamını oluşturur (Aydoğan, 2019, 114). Bu yüzden saygı, nezaket kavramlarına duyulan ihtiyaç hem bireysel olarak hem de toplumsal olarak elzemdir. İletişim çağı olarak nitelendirilen bu yüzyılda gerek aile içerisinde gerek arkadaş çevresinde iletişime uygun olarak davranışlar geliştirmeyen bireyler kabul görmezler. Bireyin doğduğu andan itibaren ilk olarak aile içerisinde konuşmayı dil gelişimiyle beraber öğrenmesi beklenmektedir. Sonra okul yaşamı ile genişlemeye başlayan sosyal çevrede birey nerde, nasıl konuşması gerektiğini daha kapsamlı öğrenmeye başlar. Günümüzde de bireyin içinde bulunduğu yaşam alanları her geçen gün arttığı için nezaket, saygı, incelik gibi unsurlara olan ihtiyaç giderek önem kazanmaktadır. Bununla beraber her alanda dijitalleşmenin arttığı yüzyılda tekdüze devam edenakıştan sonra yaşanan devrim, 21. yüzyıl becerilerini ortaya çıkararak iletişim unsurlarına yönelik çeşitlilik, beceriler içerisinde daha çok yer almaya başlamıştır. 21. yüzyıl becerileri kendisinden önceki yüzyıla göre bünyesinde her alanda hareketi etkin kıldığı için bireylerin de bu değişimlere ayak uydurması zorunlu hale gelmiştir. Dünya genelinde birçok kurum ve kuruluş 21. yüzyıl becerilerinin tasnifini yapmıştır. Kotluk ve Kocakaya (2015, 355) yapmış oldukları araştırmada önde gelen kurum ve kuruluşların 21. yüzyıl becerilerinin tasniflenmesine yer vermişlerdir. Yapılan tasnifleme sonucunda tüm kurum ve kuruluşlarda ortak olan dört beceriyi “iletişim, işbirliği, bilgi- medya- teknoloji okuryazarlığı, sosyal ve kültürel yetenekler” olarak belirlemişlerdir. Geçmişten günümüze çağın gerekleri olarak küresel, toplumsal alanlarda ortaya çıkan değişimler ilk olarak ülkelerin eğitim politikalarında adımlar atılmasını gerekli kılmıştır. Aydoğan’ a göre (2019, 3) Batı egemenliğinin modernizm ve post modernizmle beraber ülkemiz de dâhil olmak üzere hemen her ülkede etkisini sürdürmesi, toplumların kültürel paradigmlarına göre anlama, kavrama ve yaşama tarzlarında ciddi bir değişime sebep olmuştur. Bu değişim sonucunda da ülkemizde de 21. yüzyılda yaşanan değişimlerle beraber eğitim alanında çeşitli adımlar atılmış, ortaya çıkan becerilerin eğitimin her alanına

uygulanması amaçlanmıştır. Buradan hareketle eğitime ait kurumlar birçok yenileşme, gelişme çalışmaları başlatmıştır [Millî Eğitim Bakanlığı Çağdaş Öğretmen- Öğrenci Raporları (2011); Müfredatta Yenileme ve Çalışmalar Üzerine (2018); TYÇ (2016); Fatih Projesi (2012); 2023 Eğitim Vizyonu (2023)]. Yapılan çalışmalardan hareketle eğitim politikasında yaşanan değişimlerle beraber Türkçe öğretim programında değer ve yetkinliklerle bütünleşmiş; bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır (2019, 4). Tüm bu değişimlerden hareketle Tutkun (2010, 996) 21. yüzyılın getirdiklerinin etkisiyle bireylerin topluma uyumlu bir düzen içerisinde ve bu çağın talepleri doğrultusunda yetiştirilmelerinin eğitimden geçtiğini vurgular. Yaşanan bu gelişmeler sebebi ile Türkçe öğretim programında da değişiklikler yapılmış, çağın getirdiklerine uygun müfredatlar güncelleştirilmiştir. Boyacı ve Özer'e göre (2019, 711) 21. yüzyılda sadece bilgiye kolaylıkla erişebilen değil aynı zamanda bilginin kendisi ortaya çıkaran, iş birliği yapabilen, takım olma bilincine sahip, sorumluluk alabilen, iletişimin gerek sözlü gerekse yazılı alanlarına hâkim, yaratıcı, esnek, çok yönlü, analitik düşünen ve çözüm odaklı bireylerin yetiştirilmesinde Türkçe dersi önemli bir yere sahiptir. Bal (2019, 61) ise araştırmasında Türkçe öğretim programında 21. yüzyıl becerilerine yönelik yaptığı çalışmada yaşam ve kariyer becerilerine az yer verildiğini, öğrenme ve yenilenme becerilerine daha fazla yer verildiğini tespit etmiştir. 21. yüzyıl becerileri değişen dünya ve teknolojiyle beraber bireylerin uyum sağlamaya çalıştığı bir becerisel bütünlüğe sahiptir. Buradan hareketle yapılan araştırmalarda [(Chu vd., (2017); Suto (2013); National Education Association (2011))] 21. yüzyıl becerilerinin bir bütün içerisinde birbiriyle bağlantılı olarak öğretim süreciyle ilişkilendirilerek öğrenciye kazandırılması gerektiği dile getirilmiştir. OECD ülkelerindeki öğrencilerin 21. yüzyıl becerileri ve yeterlilikleri üzerine araştırma yapan Ananiadou ve Claro (2009, 28) Türkiye'deki öğretim programlarında kazandırılması hedeflenen becerileri; iletişim, araştırma, problem çözme, karar verme, bilgi ve iletişim teknolojileri becerileri olarak sıralamıştır. TTKB tarafından yapılan araştırmada (2023, 25) Türk eğitim sisteminde öğrencilere kazandırılması amaçlanan temel becerilerin yanında her bir beceri altında yer alan değerler kapsamında ele alınıp bu değerlerle bağlantılı olacak şekilde öğrenciye kazandırılması önerilmektedir. Mevcut çerçeve ışığında örneğin üst düzey düşünme becerilerinden biri olan tenkit edici düşünme becerisini öğrencinin günlük yaşamında kullanırken değerler kapsamında da saygılı bir iletişim dili kullanması önemlidir. Araştırmanın problemi mevcut 21.

yüzyıl becerileri ve bu becerilere ait değerlerden olan saygı değerine yönelik nezaket kalıplarının varlığını ortaya koyma amacıyla oluşturulmuştur. Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan 21. yüzyıl becerileri ve değerlere yönelik raporda (2023, 1) sosyal ve duygusal beceriler, dil ve iletişim becerileri, üst düzey düşünme becerileri, benlik becerileri, öğrenme, çalışma ve okuryazarlık becerileri olarak sınıflandırma yapılmıştır. Buradan yola çıkılarak Türkçe dersi, yapısı dolayısıyla hem düşünme boyu hem iletişim becerilerini barındırması sebebiyle 21. yüzyıl becerilerinin öğrenciye kazandırılmasında en temel derslerden biridir. 21. yüzyıldabilgiyi edinmekten ziyade bilginin nasıl elde edildiğini öğretmesi, kişinin kendini gerçekleştirme sürecine yönelik eklemiş olduğu artı değerler, elde ettiği bilginin sosyal yaşamına dokunmuş şekli ve sorunları ortadan kaldırmaya yönelik işlevsel bir hizmeti olması gibi etmenlerden açısından öğretim materyallerinin 21. yüzyılda ön plana çıktığını belirten Çiftçi vd. (2021, 721)'den hareketle Türkçe dersinin bu etmenlere sahip bir ders olduğu düşünülmektedir. 21. yüzyıl becerilerinin ortaya koymuş olduğu ihtiyaçlar doğrultusunda bireysel ve toplumsal olarak sağlıklı iletişimin öğrenciye çok yönlü bir şekilde kazandırılmasına yönelik hazırlanan Türkçe dersinin en önemli materyali olan ders kitabındaki metinlerde iletişimin anahtarı olan unsurlara yer verilip verilmediğini ortaya koymak bir amaç olarak görülmüş ve bu amaç araştırmanın probleminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türkçenin zengin yapısı göz önüne alındığında Türkçe ders kitaplarında da bu zenginliğin ders kitaplarına yansıtılması gerekmektedir. Türkçe ders kitaplarının dilin zenginliğini göstergesi olan söz varlığı unsurlarından kalıp ifadeleri ne derece barındırdığını ortaya koymanın mühim olduğu düşünülmektedir. İlgili literatür incelendiğinde Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler üzerinde söz varlığına yönelik çalışmaların yürütüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmalarda (Apaydın, 2010; Baldan, 2009; Büyükhellaç, 2014; Daharlı, 2012; Ekmen, 2009; Kargın, 2019; Uzun, 2019) söz varlığı unsurlarının ders kitaplarında incelenmesine yönelik olduğu görülmektedir. Ancak yapılan çalışmalarda söz varlığı unsurlarından olan kalıp ifadelerin saygı kategorisinde iletişimle bağdaştırılabilecek bir içeriğe yer verilmediği görülmüştür. Bu durumla bağlantılı olarak problemin ortaya çıkmasını sağlayan etken araştırmacının mesleki yaşantısında öğrencilerin okul iklimindeki iletişimlerine, nezaketlerine yönelik karşılaştığı durumlardır. Yaş ve gelişim özellikleri göz önüne alınarak öğrencilerin sahip olması gereken kelime hazinesine yönelik gerek okul ikliminde gerekse Türkçe öğretim sürecinde eksiklikler

gözlemlenmesi araştırma probleminin ortaya konulmasına sebebiyet vermiştir. Bu duruma yönelik Creswell (2017, 86) sadece bir problemin var olmasını araştırmacının onu araştırabileceği veya araştırmasına gerek olduğu anlamına gelmeyeceğini belirterek araştırma probleminin çalışılabilmesi için gereken zamana, kaynaklara ve becerilere hem de katılımcılara ve araştırma mekânına sahip olunması halinde çalışılabilmesine dikkat çekmektedir. Buradan hareketle araştırma mekânına sahip olunması, söz konusu problemin varlığına yönelik yapılan gözlem, araştırmacının meslek yaşamındaki tecrübeleri ve Türkçe ders kitaplarında öğrencinin ne ölçüde nezaket ifadeleriyle karşılaştığını belirlemek bu konuda araştırma yapma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

Dil, iletişimin en önemli aracı olarak günlük hayatta vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Dil, bütünsellik içerisinde bünyesinde birçok unsuru barındırmaktadır. Bu unsurlar bir dilin sahip olduğu söz varlığı unsurlarını oluşturmaktadır. Aksan'a göre (2021, 15) dilin sahip olduğu söz varlığı dendiği zaman dilin sahip olduğu sözcükler değil deyimlerin, atasözlerinin, ikilemelerin, kalıp ifadelerin, terimlerin, çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bir bütünsel yapı akla gelmektedir. Günlük hayatın her alanında var olan iletişim unsurları olarak deyimler, atasözleri, kalıp ifadeler ve bunların içerisinde yer alan nezaket ifadelerinin kullanımı da mevcut bütünlük içinde kullanılmaktadır. İletişimin etkinliğini artıran, iletişim sürecini doğrudan etkileyerek bireyin yaşamına etki eden bu ifadelerin Türkçe dersinin öğretiminde de kullanılması önem taşımaktadır. Türkçe öğretim programına bakıldığında söz varlığına yönelik (2019, 8) hedef olarak öğrencilerde okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanmasının ifade edildiği görülmektedir. Söz konusu hedeften hareketle Türkçe öğretim programında söz varlığını geliştirmeye yönelik kazanımlara yer verilmiştir. Kazanımlar üzerinde yapılan inceleme neticesinde tespit edilen söz varlığı unsurlarına ait kazanımlara aşağıda yer verilmiştir:

5. sınıf düzeyinde söz varlığını öğrencilerde geliştirmeye yönelik kazanımlar incelendiğinde;

“T.5.3.6. Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler.”

6. sınıf düzeyinde söz varlığını öğrencilerde geliştirmeye yönelik kazanımlar incelendiğinde;

“T.6.3.6. Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler.”

7. sınıf düzeyinde söz varlığını öğrencilerde geliştirmeye yönelik kazanımlar incelendiğinde;

“T.7.3.6. Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler.”

8. sınıf düzeyinde söz varlığını öğrencilerde geliştirmeye yönelik kazanımlar incelendiğinde;

*“T.8.3.6. Deyim, atasözü ve özdeyişlerin metne katkısını belirler.”*kazanımlarına yer verildiği görülmektedir. Bir bütün içerisinde olan söz varlığı unsurlarından sadece deyimler, atasözleri ve özdeyişlerin doğrudan bir kazanım olarak Türkçe öğretim programında yer verildiği görülmektedir. Diğer söz varlığı unsurları arasında yer alan kalıp ifadelerle yönelik doğrudan bir kazanım mevcut değildir. Buradan hareketle saygı değerine okul ortamında olan ihtiyaçtan kaynaklı ve öğretim programında kazanım olarak karşılığı olmamasına rağmen Türkçe ders kitabındaki metinlerde yer alan nezaket içeren kalıp ifadelerle yönelik bir inceleme yapılması gerek görülmüştür.

1.2. Araştırmanın Amacı

Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından okullarda kullanımı onaylanan hem Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları hem de özel yayınevlerine ait 2022-2023 eğitim- öğretim yılında 5, 6, 7 ve 8. sınıf kademesinde okutulan Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde ve etkinliklerde, tematik liste kapsamında belirlenen nezaket kalıplarını tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırmanın bu genel amacı doğrultusunda aşağıdaki problemlere yanıt aranmıştır.

1.2.1. Problem Cümlesi

Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde nezaket kalıplarının kullanımı nasıldır?

1.2.1.1. Alt Problemler

1. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metin ve etkinliklerde nezaket kalıp ifadeleri nasıl yer almaktadır?

2. Altıncı sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metin ve etkinliklerde nezaket kalıp ifadeleri nasıl yer almaktadır?

3. Yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metin ve etkinliklerde nezaket kalıp ifadeleri nasıl yer almaktadır?

4. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metin ve etkinliklerde nezaket kalıp ifadeleri nasıl yer almaktadır?

5. Sınıflar arasında nezaket ifadeleri açısından nasıl bir benzerlik veya farklılık vardır?

6. Temalar arasında tematik nezaket kalıpları listesi açısından nasıl bir benzerlik veya farklılık vardır?

1.3. Araştırmanın Önemi

İnsan doğduğu andan itibaren sosyalleşme ihtiyacı içinde olan bir varlıktır. Bu ihtiyacın giderilmesi için konuşmaya başladığı ilk günden itibaren kelimeler öğrenir ve zaman ilerledikçe de sahip olduğu kelime hazinesini geliştirir. Söz varlığının gelişmesi demek insanın sosyal hayatta daha başarılı bir birey olması anlamına gelebilir. Birey sahip olduğu, öğrendiği kelimelerle, ifade etme gücünü o oranda artırır. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri kapsamında Türkçe Dersi Öğretim Programı ile öğrencilere kazandırılmak istenen amaçlardan biri, öğrencilerin “okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanmasıdır (MEB, 2009, 8). Burada verilen amacın yanında öğretim programında ortaya konan başka amaçlar da vardır. Bu amaçlara bakıldığında Türkçe dersinin öğrencide çok yönlü, bütünsellik içerisinde bir gelişim oluşturmak istendiği görülmektedir. Bütün bu amaçların gerçekleştirilmesi ilk olarak ders materyali olarak önemli bir yere sahip olan ders kitabının içeriğinin zengin, donanımlı bir şekilde sahip olmasından geçmektedir. Türkçe ders kitabı ve kitapta yer alan metinler, temel dil becerilerinin öğrencide gelişimini sağlamak, öğrencinin söz varlığını, kelime dünyasını zenginleştirerek iletişimini kuvvetli kılmak gibi amaçlara hizmet eden en önemli araçlardır. Karadağ ve Tekercioğlu (2019, 629) Türkçe ders kitabıyla ilgili olarak yapmış oldukları araştırmada Türkçe eğitiminin en kolay ulaşılabilir ve

işlevsel materyalin ders kitapları olduğunu vurgulamaktadır. Buradan hareketle araştırmanın söz varlığı unsurlarına yönelik yapılan çalışmalarda ihmal edilen unsurlarından birine yönelik olması, Türkçe ders kitaplarındaki metin ve etkinliklerde nezaket barındıran kalıp ifadelerin tespitini ortaya koyarak konuya dair varsa mevcut eksikliklerin giderilmesi, sonrasında yapılacak araştırmacılar için ve ders kitabı hazırlayıcılarına fikir sunması bakımından önemli görülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma MEB ve özel yayınevleri tarafından 5, 6, 7 ve 8. sınıf kademelerine yönelik hazırlanmış, 2022- 2023 eğitim- öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitaplarında yer alan okuma ve dinleme/ izleme metinleri ve etkinliklerle sınırlandırılmıştır.

1.5. Tanımlar

Söz Varlığı: “Sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar ya da dilbilimdeki terimiyle göstergeler olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesitidir (Aksan, 2021, 15).”

Kalıp Sözler: “Topluma ait geleneksel yapıyı; o dilin konuşulduğu toplumun sosyal, kültürel, duygusal tüm varlığını ortaya koyan dilin ayrılmaz bir parçası ve kültür taşıyıcısıdır(Şimşek, 2015, 811).”

Nezaket: “Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma, incelik, naziklik (Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük).”

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın kuramsal dayanağını ana dili ve söz varlığı, söz varlığı unsurları, kalıp ifadeler ve iletişimdeki yeri, nezaket ifadeleri, iletişimde nezaketin önemi, eğitimde nezaketin önemi ve Türkçe eğitiminde nezaketin önemi oluşturmaktadır.

2.1. Ana Dili ve Söz Varlığı

Bireyin dünyaya gelmesiyle beraber kazandığı dil olan ana dili kavramı, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te (2022) “çocuğun ailesinden ve içinde yaşadığı topluluktan edindiği dil,” Açıklamalı Dil Bilimleri Sözlüğü'nde Vardar (2002, 18)“Bireyin içinde doğup büyüdüğü aile ve toplumsal çevrede edindiği, öğrendiği ilk dil.” olarak tanımlamaktadır.

Doğan Aksan'a göre ise ana dili, “ilk olarak anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dil.” anlamına gelmektedir (2020, 81).

Oruç ise ana dili kavramını, “Bireyin annesinden, ailesinden, sosyal çevresinden doğal yolla kazandığı, en iyi kullandığı ve hâkim olduğu dil.” olarak tanımlamaktadır (2016, 314).

Onan'a göre (2020, 12) ise ana dili, bir edinim sürecidir. Bu süreç, anne karnındayken başlar ve bir ömür boyu devam eder. Buradan hareketle Onan (2020,13) ana dilinin geliştirilebilir bir nitelikte olduğuna vurgu yapmaktadır.

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere ana dili, bireyin doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu aileden, sosyal çevreden, ait olduğu toplumdan kazandığı dile hâkim olup işlevselliğini, kullanımını artırdığı dil olarak tanımlayabiliriz. Ana dili kavramı, kişinin yakın çevresinden uzak çevresine doğru bir kullanım ve edinim alanına sahiptir. Buradan yola çıkarak birey ana dilini, içinde doğup büyüdüğü aileden başlayarak ulusal çevreye dek doğal yollardan kendisi kazanır. Çocuğun doğduğu andan itibaren ana dili kazanımı, sürekli bir gelişim içerisindedir.

Bireyin toplumsallaşmasıyla beraber ana dili kullanımı giderek daha bilinçli, daha öğretici, daha işlevsel hale gelmektedir. Dilin kendi kuralları içerisinde doğru, etkin ve noksansız kullanılabilmesi ise bireyin aldığı ana dili eğitimiyle daha formel bir süreçte ilerler. Yaşanan bu formel süreçle beraber bireyin sahip olduğu söz varlığı dünyası da giderek zenginleşir. Söz varlığı kavramı, temel olarak zenginlik, kazanç, hazine olarak ifade edilebilir. TDK Güncel Sözlükte (2022) söz varlığı, “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler.” olarak tanımlanmaktadır. Karadüz (2009, 638) söz varlığı kavramını sözcükler, deyimler, terimler, atasözleri, kalıplaşmış sözler, mecazlar ve yan anlamlar gibi güçlü ve zengin bir anlam dünyası akla gelmesi olarak ifade etmektedir. Aksan (2002, 13-14) söz varlığını; sözcükler, ikilemeler, deyimler, atasözleri, kalıp sözler (ilişki sözleri) ve kalıplaşmış sözlerden meydana gelmiş bir kavram olarak tanımlarken Baş ve Karadağ (2012, 81)da buradan hareketle söz varlığını bir dili meydana getiren kelime, ikileme, deyim, atasözü vb. farklı unsurların genel başlığı olarak kabul etmenin doğru olacağını belirtmektedirler. Okuyan (2006, 14) dilin sahip olduğu söz varlığını o dilin tarihine geniş ölçüde ışık tutmakta, yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ses, biçim, sözdizimi ve anlam değişikliklerini yansıtmakta, hangi dillerin etkisiyle ne türden değişimlerin gerçekleştiğini göstermesi olarak ifade eder. Söz varlığı kendi içerisinde bulunan unsurlarla beraber bütünlük taşıyan toplumun kültürel dünyasını da yansıtan bir bütünlüktür. Nitekim söz varlığı ile ilgili yapılan tanımlara bakıldığında zaman bu kavramın bireyin sahip olduğu bütünsel bir yapı, anlam zenginliği olarak ifade edildiği, söz varlığının esasında bütünlük olduğuna dair kullanımlara rastlanır. Söz varlığı tek bir unsur olarak değil kendi içerisindeki birçok unsurlara tamamlanabilen bir birikim dünyasıdır. Baş’a göre (2006, 105) de bu unsurlar bütünlük içerisinde ve söz varlığını varlık haline getiren sahip olduğu bu unsurlardır. Bu bütünü oluşturan parçaların her biri de kendi içerisinde zenginlik taşımakta ve ait olduğu toplumun özelliklerini de yansıtan söz varlığının kapsamlı, bütünsel yönüne vurgu yaparak söz varlığı anlamsal genişlik açısından diğer kavramları da içine alan daha genel ve kapsamlı bir kavram olduğunu belirtmektedir. Erol (2007, 6) söz varlığının geniş bir kavram olduğunu sözcüklerini, deyimlerini, atasözlerini, terimlerini, insanlar arasındaki ilişkilerden kullanılması gelenekleşmiş kalıp sözleri ve kalıplaşmış sözlerin hepsini bir bütün olarak ifade ettiğini belirtmektedir. Karadağ’a (2013, 10) göre ise “Söz varlığı, söz kavramının genişliği içinde dilde kelime ve

kelime üstü birimler olan ikileme deyim, atasözü vb. anlamlı dil birimlerinin oluşturduğu bir birikimin bütünüdür.” Buna benzer pek çok tanımdan hareketle söylenebilir ki söz varlığı, bireyin kişisel söz varlığının yanında söz varlığının toplumsal, milli özellikleriyle beraber sahip olabileceği anlam zenginliğiyle dolu kapsamlı bir kavramdır. Söz varlığı, bireysel ve toplumsal unsurlara sahip olması bakımından çok yönlü, geniş bir kavram alanına, anlam çeşitliliğine sahip olduğu söylenebilir. Bireyin içinde doğup büyüdüğü toplumda söz varlığının önemi büyüktür. Söz varlığı, toplumun özelliklerinden, kültüründen, yaşam tarzından etkilenmektedir ve bu etkiyi yine toplumda yaşayan bireylere aktarmada önemli bir unsur olma özelliği taşımaktadır. Söz varlığının sahip olduğu önemi Katı (2022, 10) bir toplumun tarihine, yaşam tarzına, inançlarına ve kültür öğelerine ışık tuttuğu ve bu öğelerin aktarımını sağlamada önemli bir rol üstlendiği şeklinde ifade etmektedir.

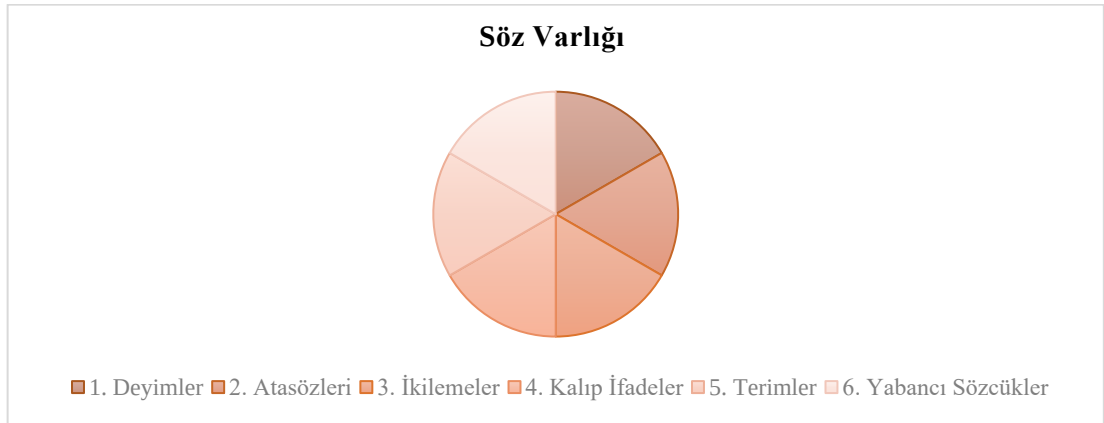
Bireyin sahip olduğu söz varlığını geliştirmesi, zenginleştirmesi etkili bir eğitim-öğretim süreciyle olur. Söz varlığının toplumsal özelliklerle beraber kültürden kültüre, nesilden nesle aktarımı bireyin eğitim- öğretim süreciyle gerçekleşir. Ana dili eğitiminde, söz varlığının kişisel ve ulusal yönlerinden faydalanmak sağlam bir zemine dayalı olarak eğitim- öğretim sürecinin sağlıklı ilerlemesi bakımından önemlidir. Buradan hareketle ülkemizde ana dili eğitiminin temel amaçlarından birisi bireyde söz varlığının geliştirilmesi, zenginleştirilmesidir. “1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın amaçlarından biri öğrencilerin; okuduğu, dinlediği/izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanmasıdır (MEB, 2019, 8).” Bu amaçtan hareketle Türkçe dersi öğretim programında söz varlığı başlığı altında kazanımlara yer verilmiştir.

2.1.1. Söz Varlığı Unsurları

Araştırma kapsamında söz varlığı unsurlarından olan kelime hazinesi, deyim, atasözü, ikileme, özel isimler ve kalıp sözler aşağıda açıklanmıştır.

Söz varlığı, bünyesinde yer alan unsurlarla bütün bir yapıdır. Söz varlığını oluşturan unsurlara yer vermek gerekirse bunlar bütün bir parçada şöyle gösterilebilir:

Şekil 1. Söz Varlığı Unsurları

Şekil 1, bu araştırma için hazırlanmıştır.

Burada da görüldüğü gibi bir dilin sahip olduğu söz varlığı belli parçalardan oluşan bir bütündür. Söz varlığı unsurları da her biri kendi içerisinde ayrı özellikler taşımasına rağmen bir araya geldiği zaman bir bütünlük taşımaktadır. Bu nedenle dildeki söz varlığı unsurları bir toplumun dile ait olan ya da yaşam tarzına ilişkin kültür örneklerinin ifade edildiği unsurlardır. Sahip oldukları bu ayrı özellikler toplamı bir milletin, toplumun söz varlığını ortaya koyar. Bu açıdan bakıldığında zaman söz varlığı hem bireyi hem de toplumu ilgilendiren niteliklere sahiptir.

Barın (2003, 311) söz varlığı üzerine yapmış olduğu araştırmada temel söz varlığını belirlerken günlük hayatta sıklıkla kullanılan kelimelerle beraber sıkça kullanılan deyimler, atasözleri ve iletişimde önemli bir yeri olan kalıplaşmış sözlerin de ele alınması gerektiğini belirterek söz varlığı unsurlarının bütünselliğine dikkat çekmiştir. Baş (2011, 51) kelimeleri söz varlığının en önemli unsuru olarak ifade ettiği araştırmasında diğer söz varlığı unsurlarının da kelimeler vasıtasıyla meydana geldiğine dikkat çeker. Ancak kelime kavramıyla deyim, atasözü, ikileme, kalıp sözler (ilişki sözleri), kalıplaşmış ifadeler, yabancı sözcükler ve terimleri birebir karşılamamanın hem zor hem de yersiz bir tutum olduğunu belirterek konuşma ve yazı dilinde bu unsurların her birine farklı farklı amaçlarla yer verildiğini ifade eder. Buradan hareketle söz varlığı unsurlarının her birine araştırmanın bu bölümünde yer vermek elzem görülmüştür.

2.1.1.1. Kelime Hazinesi

Kelime hazinesi, Tük Dil Kurumunun tanımına göre söz varlığı ile aynı anlama gelmektedir. Baş ve Karadağ (2012, 82) yaptıkları araştırmada kelime hazinesini

sadece kelimeleri dikkate alarak listeleme ve değerlendirme yapma imkânı yapması, söz varlığını ise kelime hazinesine yönelik yapılan çalışmaları kapsamasının yanında deyim, atasözü, ikimleler gibi unsurları da tespit edip değerlendirmeye olanak sunması olarak ifade edip bu ikisi arasındaki farkı ortaya koyarlar. Korkmaz ise kelime dağarcığını “Bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı” olarak ifade etmektedir (1992, 100).

Kelime hazinesini bireyin bellediğinde depolanan bilgi birikimi olarak açıklayan Özbay ve Melanlıoğlu’na göre (2008, 33) bu birikimi artırma ve kullanmayı sağlayacak alan Türkçe dersleridir. Karatay’ın (2007, 147) çalışması da Türkçe derslerinin çocuğun söz varlığını geliştirmede önemli bir yere sahip olduğu vurgusunu taşır. Kelime hazinesi zengin bir öğrencinin kendini doğru ifade edebileceğini ve aynı zamanda bireyin duygu ve düşünce dünyasını da geliştireceğini vurgulayan Şengen (2020, 8) araştırmasında sağlıklı iletişimin buradan geçtiğini belirtirken Ayan (2016, 4) bireyin sahip olduğu kelime hazinesinin gelişmişlik düzeyi, bireyin anlama ve anlatma becerilerini dolayısıyla iletişim becerilerini etkileyeceğini ifade etmektedir. Aykaç’a göre (2016, 519) de özellikle eğitim-öğretim ortamlarında öğrencinin anlama ve anlatıma yönelik başarısı bildiği kelimeye orantılı olduğu için öğrencinin kelime hazinesi çok önemlidir. Türkçe dersinde yapılan çalışmaların, etkinliklerin, ders kitaplarında kullanılacak metinlerin öğrencilerin eğitim-öğretim sürecine başladıkları andan itibaren kelime dağarcığını geliştirmeye yönelik olması bakımından önemlidir. Buradan hareketle yapılan araştırma ile Türkçe dersinin çocuğun sahip olduğu söz varlığına olan etkisini ortaya koymak hedeflenmektedir.

Kelime hazinesine yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında zaman bu hazinenin üretici ve alıcı söz varlığı olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Söz varlığı toplumun var olduğu günden bu yana sahip olduğu, edindiği zenginliklerin söze ve yazıya yansması olarak değerlendirilebilir. Bu durum söz varlığının iki boyut olarak ortaya konulmasını sağlamıştır. Hem yazıya hem de söze yönelik olarak var olan söz varlığı literatürde alıcı ve üretici söz varlığı olarak ifade edilmiştir. Bireyde kelime hazinesinin aktif ve pasif kelimeler olmak üzere iki türlü işleyiş gösterdiğini ifade eden Özbay ve Melanlıoğlu (2008, 34), insanların anlama ve anlatma ihtiyacına göre bu sınıflandırmayı yapmışlardır. Nitekim Karadağ’ın araştırmasında da (2005, 21) dil becerilerine göre kelime hazinesinin iki yönü bulunmaktadır: Anlamaya yönelik

kelime hazinesi ve anlatmaya yönelik kelime hazinesi. Nation (1990, 45; akt.Şengen, 2020, 9) pasif kelime bilgisini, bir kelime ile karşılaşıldığında o kelimeyi tanımak ve hatırlamak olarak, aktif kelime bilgisini ise gereken kelimeyi uygun zamanda yazabilme becerisi olarak tanımlamaktadır.

Alıcı söz varlığını genel söz varlığının en geniş bölümünü oluşturduğunu ifade ederken üretici söz varlığının ise bilgiyi aktarma sürecinde kullanıldığını belirten Onan'a göre (2016, 14) alıcı söz varlığının gelişimi, üretici söz varlığını da doğrudan etkilemektedir. Alıcı söz varlığı ve üretici söz varlığının kullanım alanları ve bireyin kullanım durumu açısından farklılık göstermektedir. Alıcı söz varlığında birey pasif konumdayken üretici söz varlığında birey aktiftir. Bu iki söz varlığı alanı birbirinden beslenen dil becerileri ile ilişkili alanlardır. Alıcı söz varlığı, anlamlandırma süreçlerini yansıtan dinleme ve okumayı ifade ederken üretici söz varlığı anlatma süreçlerini yansıtmaktadır. Yani buradan yola çıkarak üretici söz varlığı konuşma ve yazma dil becerileriyle ilişkilidir. Anlatma sürecini meydana getiren, konuşma ve yazma becerileri ile oluşan üretici söz varlığı, kısa süreli belleğin hizmet alanında bulunan alıcı söz varlığından beslenir (Baş, 2010, 143). Buradan yola çıkarak dil becerilerinin birbirinden ayrı düşünülemeyeceği gibi alıcı ve üretici söz varlığı da birbirinden ayrı düşünülemez. Alıcı ve üretici söz varlığının arasındaki ilişkiye bakıldığı zaman alıcı söz varlığının üretici söz varlığından daha kapsamlı olduğu görülür. Alıcı söz varlığını ifade eden dinleme ve okuma becerisi yazma ve konuşma becerisine göre daha kapsamlıdır. Karadağ (2005, 23) bu durumun sebebini yaptığı çalışmada şu şekilde ifade eder: “Konuşurken ya da yazarken kullanmadığımız birçok kelimeyi dinlediğimizde ya da okuduğumuzda hemen tanıyabiliriz ve kelimenin işaret ettiği anlamı çözmemiz mümkün olur. Bu yüzden alıcı kelime hazinesinin üretici kelime hazinesinden daha geniş olması doğaldır.” Yapılan araştırmalardan hareketle söylenebilir ki alıcı söz varlığı, bireyin okurken ve dinlerken kullandığı kelime hazinesini karşılarken üretici söz varlığı ise bireyin konuşurken ve yazarken kullandığı kelime hazinesini karşılamaktadır.

2.1.1.2. Deyimler

Deyimler, söz varlığı unsurları içerisinde yer alan kelimenin sosyal boyutunu da oluşturması bakımından önemli bir unsurdur. Deyim kavramı TDK Güncel Türkçe Sözlük'te “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan

kalıplaşmış söz öbeği, tabir olarak” açıklanmaktadır. Deyimler, bireyin duygu ve düşüncelerini az sözle daha etkili, güçlü bir şekilde anlatması bakımından yoğun anlam zenginliğine sahip unsurlardır. Aksan, deyimlerin birden çok kelimenin belli bir anlamı anlatmak, karşılamak amacıyla bir araya geldiği söz öbekleri olarak ifade etmektedir (2005, 96).

Aksan, deyimlerin niteliklerini;

- Anlam bilimi açısından,
- Kuruluş, sözdizimi özellikleri açısından,
- Ses özellikleri açısından,
- Toplumdaki gelişmeleri ve değişimleri yansıtma açısından incelemiştir.

Söz varlığı üzerine yapmış olduğu araştırmasında Baş (2011, 36)deyimlerin iki ya da daha fazla kelimeden meydana geldiklerini ve oluştuğu kelimelerden en az bir tanesinin gerçek anlamından uzaklaşmasının gereklilik olduğunu vurgulamıştır. Deyimleri meydana getiren kelimeler, mecaz anlam kazanmasından kaynaklı olarak tek tek değil bir bütünsellik içerisinde değerlendirilmelidir. Yaptığı araştırmada deyimlerin içerdiği kelime anlamlarının çok ötesinde yeni ve daha farklı bir anlam meydana getiren kalıp ifadeler olduğunu söyleyen Canöz’ün (2020, 18) ifadesi bu düşünceyi destekler niteliktedir. Dilin varsılığının göstergesi olan deyimler, kazanmış oldukları anlamlarla bireyin durumlar, yaşanan olaylar karşısında duygu ve düşüncelerini etkili bir şekilde aktarmasını sağlayan söz varlığının önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir.

2.1.1.3. Atasözleri

Varlığı bilinmeyen zamanlarda ortaya konmuş olan atasözleri de tıpkı deyimler gibi bir dilin söz varlığını oluşturan önemli bir unsur olarak kabul görmektedir. Atalarımızın deneyimleri sonucunda ortaya koymuş oldukları atasözleri, kalıplaşmış ifadelerdir. Türk Dil Kurumuna ait olan Güncel Türkçe Sözlükte (2022) atasözü, uzun gözlem ve deneyimlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel olarak tanımlanmaktadır. Arıcı ve Tepeli (2012, 225)’ye göre atasözleri bir milletin tarih boyunca meydana getirdiği, bir durumu veya bir olayı özetleyen ve tasvir eden, bir ders ya da nasihat veren özlü sözler diye tarif edilirken Okuyan (2006, 17) yapmış olduğu araştırmada atasözlerini bir toplumun deneyimlerini, dünyaya bakışını ve anlatımdaki ustalığını yansıtan,

nesillerce aktarılan ve yüzyıllarca yaşayabilen söz varlığı öbekleri olarak ifade ederek aynı araştırmada her bir atasözünün kendi ulusunun izini taşıdığını da belirtir. Tarı (2019, 3) araştırmasında atasözlerinin bir milletin dil ile var oluşunu simgelediğini ve kültürel yansımanın en güzel örneklerinden biri olduğunu belirtmiştir. Buradan hareketle denilebilir ki atasözlerinin her milletin kendine has özelliklerini taşıdığını, yaşam tarzını, gelenek ve göreneklerini yansıtmaları bakımından bir ayna niteliği taşıyan unsurlar olduğunu belirtmek gerekir. Türkçe dersi ulusun harsını, yaşam tarzını, toplumsal özelliklerini, fikir anlayışını yansıtan atasözlerinin nesilden nesle aktarılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Türkçe dersinin her aşamasında, her beceriye yönelik yapılan çalışmalarda söz varlığı unsurlarının öğretilmesi mühimdir.

Atasözleri ele aldıkları konu bakımından oldukça çeşitliliğe sahip unsurlardır. İnsana, topluma ait olan birçok özelliklerden izler barındıran atasözleri bilinmeyen zamanlarda kim tarafından söylendiği belli olmayan kalıp ifadelerdir. Bir yargının öğüt niteliğinde karşılık bulduğu bu ifadeler, bir dilin anlam dünyasının zenginliğinin göstergesi niteliğindedir.

Atasözleri şekil bakımından kalıplaşmış ifadeler oldukları için kelimenin eş anlamlısı bile olsa hiçbir sözcüğün yerine başka bir kelime getirilemez, sözcüklerin yeri değiştirilemez niteliktedir. Örneğin:

“Ak akçe kara gün içindir.” atasözünde “ak” kelimesinin yerine sözcüğün eş anlamlısı olan “beyaz” sözcüğü getirilemez.

2.1.1.4. İkilemeler

İkilemeler, Güncel Türkçe Sözlük'te (2023) anlamı güçlendirmek için aynı sözcüğün tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması olarak karşılık bulmaktadır. Ergin (2019, 177) ikilemelerin tekrar yani yineleme olarak aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime grupları olduğunu ifade etmektedir. Bireyin kendini iletişimde karşı tarafa doğru ve etkili bir biçimde aktarmasını sağlayan söz varlığı unsurları içerisinde yer alan ikilemeler, kendine has yapısal özellikleri olan kelime gruplarıdır. Yapısal bu özelliklerini söz dizimi açısından ilginç bulan Okuyan (2006, 24) ikilemelerin belli bir sözcük türüyle sınırlandırılmayışını, değişik kuruluş biçimleri ile Türkçede önemli bir yere sahip olduğunu belirtmenin yanında

ikilemelerin tümceye önemli bir anlatım gücü ve etkinlik kazandırdıklarını inkâr edilemez olarak kabul etmektedir. Coşkun (2021, 41) Türkçenin en önemli özelliklerinden birisi de ahenkli bir dil olmasını sağlarken yararlandığı öğelerden birinin de ikilemeler olduğunu vurgulamaktadır. Yaptığı araştırmada ikilemelerin işlevlerine de yer vererek bu işlevleri anlamı güçlendirmek, nitelemek, anlatıma ahenk katmak, sözü kıvraklaştırmak şeklinde sıralamaktadır.

Deyimler, atasözleri gibi ikilemeleri de daha bağdaştırıcı unsur olarak kabul eden Baş (2011, 51) bu unsurların konuşurken ve yazarken bireyin daha etkili bir iletişim ortamı oluşturmaya imkân sağladığını belirtmektedir. Tekrar edilen her kelime grubunun ikileme olarak kabul edilemeyeceğinden kaynaklı olarak bu sınırlandırmanın yapılmasını elzem bulmaktadır.

2.1.1.5. Özel adlar

Özel adlar da söz varlığını oluşturan unsurlardan biridir. Bu unsur Güncel Türkçe Sözlük'te bir kişiye, benzerlerinden farklı özellik taşıyan varlığa veya topluluğa verilen ad, özel isim olarak karşılık bulmaktadır. Katı (2022, 17) özel isimlerin insanın yetişme çevresine, kültür düzeyine, dünya bilgisine ve ruhsal yapısına göre değişmesinin yanında toplumsal olarak genel değerlere sahip olduğunu belirtir.

2.1.1.6. Kalıp İfadeler

Söz varlığının unsurları arasında yer alan ve yapılan bu araştırmanın esas unsurunu oluşturan kalıp sözler, alan yazında ilişki sözleri olarak da karşılık bulmaktadır. Arslan (2014, 49) ilişki sözleri olarak da adlandırılan kalıp ifadelerin toplum yaşamı ve kültürünün yansımalarını gösterdiğini ifade etmektedir. Kalıp ifadeler, toplumların özelliklerini yansıtan, bireyler arasında iletişimin duygu, düşüncelerini, görüşlerini hızlı ve etkili bir şekilde karşı tarafa aktarmasını sağlayan ifadelerdir. Okuyan (2006, 25) kalıp sözlerin bir toplumun tüm toplumsal ilişkilerine ve kültürüne ışık tutacak nitelikte olduğunu belirtirken Erol (2017, 1) kalıp ifadeleri belli durumlarla karşılaşıldığı zaman söylenmesi artık gelenek haline gelmiş olan toplumların yaşam görüşüyle paralellik taşıyan unsurlar olarak ifade etmektedir. Demir'e (2016, 25) göre ise kalıp ifadeler, toplumun sahip olduğu kültürü yansıtan kimileri gerçek anlamlı kimileri mecaz anlamlı sözlerdir. Bulut (2012, 1117) ise "kalıp sözleri bu sözler toplumun hafızasında duran ve konuşmalarda anlatımı kolaylaştırmaya yarayan renkli söyleyiş özellikleri" tanımlamaktadır. Şimşek (2015,

811) ise kalıp ifadeleri “topluma ait geleneksel yapıyı; o dilin konuşulduğu toplumun sosyal, kültürel, duygusal tüm varlığını ortaya koyan kalıp sözler, dilin ayrılmaz bir parçası ve kültür taşıyıcısıdır” olarak açıklamıştır. Yapılan bu tanımlamalardan hareketle denilebilir ki kalıp ifadeler, bir toplumun fikir dünyasının aynası, toplumun sahip olduğu kültürün yansımasıdır denilebilir. Okuyan (2006, 27) toplumların sosyal ilişkilerinin yansıtılması, insanların belli durumlar karşısındaki ruh durumlarının yansıtılması açısından sözvarlığı öğeleri içerisinde kalıp sözler ayrıcalıklı bir konuma sahip öğeler olduğunu belirtmektedir.

Wray (2000, 475- 476) (aktaran Canöz (2020, 19) kalıp sözlerin iki işlevinden söz eder: Bunlar oluşumda ve kullanımda az çaba ve etkileşimsel işleve ulaşmaz. Buradan hareketle denilebilir ki kalıp ifadeler, az söz kullanılarak etkili bir aktarımın yapılmasını sağlayan unsurlardır. Göymen (2020, 5) kalıp ifadelerin pratikliğini, dildeki yaratıcılık ve yeni ifadeler üretmen potansiyeli oldukça yüksek olmasına rağmen zaman kısıtlaması, yoğunluk, yorgunluk gibi nedenlerden kaynaklı olarak işleme yükünün daha az olması sebebi ile dil konuşurlarına büyük kolaylık sağlaması olarak açıklamaktadır.

Karşılaşılan bir duruma yönelik, hissedilen bir duyguyu yansıtmada, etkili bir söyleyiş ortaya konmak istendiği zaman kalıp ifadelerden yararlanılarak etkili bir iletişim ortaya çıkmaktadır. Bu ifadeler, özlü içeriğe sahip özelliklere sahiptir. İçten edilen bir dua ya da beddua, iyi bir temennide bulunmanın içtenliği kalıp sözlerle daha etkili bir halde vücut bulmaktadır. Kalıp sözler yapısal olarak tek kelimeden oluşabilecekleri gibi birden çok kelimeden de bir araya gelerek oluşabilirler.

Kalıp ifadelerde toplumun yaşam tarzına, geleneklerine, göreneklerine, dini inanışlarına ait izler yer almaktadır. Nitekim Bayraktar bu durumu, kalıp sözlerin gündelik yaşamın farklı bağlamlarında yani düğün, ölüm, alışveriş, karşılama, vedalaşma, uğurlama, kutlama gibi farklı alanlarda yaygın bir kullanıma sahip olmasıyla ifade etmektedir (2020, 172). Kalıp ifadelerin toplumlara ait geleneksel yapıyı ve o dilin konuşulduğu toplumun sosyal, kültürel, tarihsel varlığının birer yansıması olduğu için dil öğretim sürecinde, kültür aktarımının önemli bir ayağını oluşturduğunu ifade eden Boylu ve Başar (2018, 33)’ın düşüncesi bunu destekler niteliktedir. Türkçedeki bazı kalıp ifadelerde Tanrı, Allah kavramından yararlanılır. Allah mesut etsin, Allah rahatlık versin, Allah kavuştursun... bu örneklerden birkaçıdır. Bu örnekler Batı toplumlarının kullandıkları dillerde Hristiyanlığın

izlerini taşımaktadır. Buradan yola çıkarak kalıp ifadeler, tıpkı atasözleri gibi toplumların sahip olduğu birçok özelliği yansıtan birer ayna görevi görmektedirler.

Göçer (2009, 1028) sözlü ve yazılı anlatımda başarılı olmanın koşulunun ifadelerdeki akıcılığa, görüşlerdeki tutarlılığa bağlı olduğunu belirtmekte ve ifadelerin akıcılığının ve görüşlerin tutarlılığının seçilen kelimelerin yerindeliğiyle sağlanabileceğini ifade etmektedir. Nitekim bireyin sözlü ve yazılı anlatımda başarılı olması söz varlığının genişliğiyle doğru orantılıdır. Burada da devreye söz varlığını oluşturan unsurlar girmektedir. Söz varlığı unsurlarından olan kalıp ifadeler açısından Türkçe oldukça zengin içeriğe sahip bir dildir. Günlük hayatta, iletişimin olduğu her alanda bu kalıp ifadelerin kullanımına sık sık yer verilmektedir. Dilin anlamsal zenginliğini yansıtan bu kullanımlar, bireylerin sosyal ilişkilerinde vazgeçilmez bir yere sahiptir. Bireyin sosyalleşmeye başladığı andan itibaren eğitim- öğretim süreciyle beraber kalıp ifadelerin doğru yerde, doğru anlamda kullanımının öğretilmesi oldukça önemlidir. Boylu ve Başar (2018, 33) kalıp sözlerin işlevleri ve kullanım durumları dikkate alındığında bu sözlerin öğrenimi ve öğretiminin kolay bir süreç olmadığını belirtmektedirler. Kalıp ifadelerin, temasal olarak kullanım alanlarına göre ayrımı yapılarak eğitim- öğretim sürecine entegre edilmesi gerekmektedir. Türkçe dersine yönelik olarak bu öğretimin gerçekleştirilmesi için ders kitaplarında kullanılan metinlerde kalıp ifadelerin dilin kullanım alanlarına yer verilmesi dikkat edilmesi gereken bir husustur. Canöz (2020, 20) yaptığı araştırmada bir yemeğin ardından söylenen “ellerine sağlık, afiyet olsun” gibi söz kalıplarının dilin kullanım alanlarına yönelik yapılandırılmış tematik bir yaklaşımla öğrencilere öğretilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Erol’a göre kalıp sözler yemek yerken veya yemekten sonra, biriyle karşılaşıldığında selamlaşmak için, doğum, ölüm, okula başlama, evlenme gibi olaylar karşısında da kullanılırlar (2007, 1). Bunun yanında bir iyilik karşısında duyulan minneti veya bir iyi dileği belirtmek için edilen dualar, kızgınlıkla söylenen beddualar, yemin etmeler, söz vermeler de kalıp sözlerin içindedir. Bunların yanında ölü gömme gelenekleri, misafire verilen değer, vefa kavramı, ahlak anlayışı, çalışkanlık, görgü kuralları gibi toplumsal yaşamın biçimini belirleyen unsurlar bu sözlerde yerini aldığı belirtilmektedir (2007, 2).

Yapılan araştırmalara bakıldığında zaman kalıp ifadelerin yapısal olarak cümle şeklinde veya birkaç kelimeden oluşan ifadeler olduğu görülmektedir. Buradan hareketle de

kalıp ifadelerle ilgili yapısal sınıflandırma yapan araştırmacılar da vardır. Demir araştırmasında kalıp ifadelerin yapısal, biçimsel özelliklerinden ziyade anlamsal olarak kalıplaşmalarına değinmiştir. Bu durumu da kalıp ifadelerin insan zihninde anlamsal açıdan bütünsel bir yapı olması şeklinde ifade etmektedir (2016, 23). Bu araştırmada kalıp ifadelerin yapısal sınıflandırılmasına değinilmemiştir. Daha çok “ilişki söz” olarak kabul edilen kullanım alanlarına göre tematik sınıflandırma yapılmış olan belli başlı kalıplar incelemeye tabii tutulmuştur.

Türkçe kalıp ifadelerin varlığı açısından varsıl, renkli ve dinamik kullanımın olduğu bir dildir. Kalıp ifadelerin, kullanıldıkları durumlara, ele aldıkları konuya dair çeşitliliği oldukça fazladır. Araştırmada bu çeşitlilik içerisinde nezaket kalıplarının Türkçe ders kitabında yer alan metinlerdeki kullanımı incelenmiştir. Bu araştırmanın amacı da dilin kullanım alanının genişliğine dayanarak kalıp ifadelerin tematik bir sınıflandırmayla Türkçe ders kitabında var olan mevcut kullanımını ortaya koymaktır. Araştırmanın hedef kitlesine bakıldığı zaman kalıp ifadelerden nezaket kalıplarının fark edilip günlük yaşama aktarılması gerek görülmüştür.

2.2. Kalıp İfadeler ve İletişimdeki Rolü

Bu çalışmanın hareket noktasını oluşturan kalıp ifadeler, bir dilde zaman içerisinde yerleşmiş olan kalıplaşmış ifadelerdir. Tıpkı deyimler, atasözleri gibi zaman içerisinde toplumun kültürünü, yaşam tarzını, milli değerlerini yansıtan bu kalıp ifadeler başka sözcüklerle değiştirilemez. Özdemir (2015, 286) toplumsal hayata ait unsurlar içermesi, dinî inançları yansıtmaları, söyleyen kişinin iç dünyasına özgü ipuçlarını vermesi, bünyesinde kültürel değerleri barındırması kalıp sözlerin dil açısından önemini ortaya koymaktadır, diyerek kalıp sözlerin dille ilişkisini vurgulamıştır. Gökdayı (2008, 45) kalıp sözler üzerinde yaptığı çalışmada kalıp sözlerin deyimler, ikilemeler ve atasözlerinden bazı özelliklerinden kaynaklı ayrım olduğunu ve bu özellikler betimlenebilirse, kalıp sözler ile atasözleri, deyimler ve ikilemelerin ortak ve farklı yönleri ortaya çıkacak, böylece de bu sözlerin diğer kalıplaşmış dil birimlerinden ayırt edilmesinin kolaylaşacağını ifade etmiştir. Yapı, anlam, kullanım alanları, sözcük sayısı, tasnif edilmesi, işlevi gibi özellikleri bakımından dildeki diğer kalıplaşmış kelime gruplarından ayrılırlar.

Dilin kullanım alanlarının farklılık göstermesi iletişimin çeşitliliğini artıran etkenlerden kabul edilmektedir. Kalıp ifadeler, konu çeşitliliği bakımından toplumun

yaşam tarzını, görüşünü, inanışını, bireylerin hayata bakışını, duygu ve düşüncelerini, olaylar karşısında ortaya koydukları tepkileri ortaya koyan söz varlığı unsurlarıdır. Din, ekonomi, gelenekler, görenekler, hayat görüşü gibi çeşitli konularda kullanım alanına sahip olan bu ifadeler, sosyal bir varlık olan bireyin iletişimini güçlü ve etkin kılmaya yarayan unsurlardır. Kelime hazinesi geniş olan, alıcı ve üretici kelime hazinesini etkin bir şekilde kullanabilen bireyler, toplumda bireyler arasında etkin rol oynamaktadır. Gündelik yaşamda insanın doğaçlama bir şekilde kullandığı bu ifadelerin kullanımı, bireyin iletişimini olumlu yönde etkileyen mühim içeriklerdir. Kalıp ifadeler; dini değerler, iyi dilekler, ölüm, taziye, kutlama, karşılaşma, selamlaşma gibi birçok iletişim alanında kullanılan bu ifadeler zaman içerisinde gelenekselleşmiş olan dikkat çekici sözler olmasıyla beraber iletişimde anlatımın etkileyiciliğini artıran ifadelerin daha anlaşılır, sade ve öz şekilde aktarılmasını sağlayan ifadelerdir. Bu açıdan bakıldığında zaman iletişimde kalıp ifadelerin kullanımı önemlidir. Kalıp ifadelerin iletişim esnasında kullanım alanları hem aynı toplum içinde hem de milletler arasında farklılık göstermektedir. Bu ifadeler bir topluma özgü olabileceği gibi benzer kullanımına başka bir toplumda da karşılaşılabılır.

Kalıp ifadeler hayır ve beddua içerikli olarak farklı yaşam alanına dair birçok kullanım sahasına sahip sözlerdir. Yeni evlenene, yeni bir eşya alana, iş sahibi olana, rüya görene, bir yere gidene veya bir yerden dönene, sağlık dileme, iyilik temenni etme, ölüm üzerine, hastalık veya kaza sonucu dua etme, çocuğu olana iyi dileklerde bulunma, kötülüklerden korunma, tebrik etme, takdir etme, teşekkür etme gibi birçok dil kullanım alanına sahip hayır içerikli ifadeler olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında hayır içerikli, güzel temennilerin yer aldığı kalıp sözler dışında beddua içerikli kalıp ifadeler de bulunmaktadır. Sinir karşısında, öfke durumlarında söylenen beddualar, huzursuzluk ve mutsuzluk dileyen beddualar, çeşitli belalara uğramak için edilen beddualar, ahlaksızlık yapana, hırsızlık yapana, nazara uğramak üzerine edilen beddualar, istenip de verilmeyen durumlar için kullanılan beddualar gibi olumsuz içeriğe sahip kalıp ifadeler açısından da Türkçe zengin bir dildir. Toplumun ayrılmaz bir parçası olan insanın sosyalleşmesinin bir sonucu olarak olumlu veya olumsuz birçok yaşam alanında bu kalıp ifadeler yerini bulmaktadır. Dilin kullanım özellikleri gereği bireyin kelime hazinesi içerisinde bu kalıp ifadelerden herhangi birini bilip kullanmaması pek mümkün gözükmemektedir. İletişimin gereği olarak karşı tarafa

verilmek istenen mesajın uygun kanallarla, doğru kullanılan ifadelerle karşı tarafa aktarılması bireyler arasında iletişim kurulması açısından önemlidir.

Kalıp ifadeler, toplumsal dil bütünlüğünün meydana gelmesini sağlayan, geliştiren nitelikte ifadeler olması bakımından alan yazında araştırma konusu olarak kendine yer edinmiştir. Bireyin söylediği sözlerin, dilde karşılık bulup iletişime yansmasıyla beraber farklı farklı dil kullanım alanları beraberinde söz varlığı unsurlarının zenginleşmesini sağlamıştır. Bireyler arasında iletişimin doğru alınıp istenilen şekilde yorumlanması iletişim sürecinde istenilen noktadır. Bu sürecin taraflar arasında yani kaynak ve alıcı arasında istenilen şekilde kodlanabilmesi ve anlaşılabilir hale gelmesinde söz varlığı unsurlarından faydalanılmaktadır. İletişimi güçlü hale getirecek olan bu kullanımlar, bireylerin söz varlığını zenginleştirmenin yanında Türkçenin söz varlığı öğelerinin de yayılma alanının genişlemesine katkıda sağlayacağı öngörülebilir.

Söz varlığı unsurlarından olan kalıp ifadelerin, bağlama uygun olarak doğru yerde ve doğru şekilde kullanılması iletişimi kuvvetlendirmektedir. Bayraktar'a göre kalıp ifadelerin en önemli işlevi, yansıttığı kültürel göstergeleri okumak hem kendimizi tanımamız ve anlamamız hem de doğru şekilde ifade edip anlaşılmanıza büyük ölçüde imkân sağlamasıdır (2019, 75). Türkçenin zengin anlatım olanaklarının iletişimde kullanılması dilin gerçek değerinin toplumda yer edinmesini sağlayacaktır. İletişim, düşündüğünü ortaya koyma, aktarma sürecidir. Bu süreç de dil sayesinde gerçekleşir. Sever (2004, 2)' in dilin yalnızca bir anlaşma aracı olmadığını aynı zamanda düşünme aracı olduğunu belirtmesi bu düşünceyi destekler niteliktedir. Dil sayesinde birey öğrendiği kavramları kelimelere döker, düşüncelerini iletişim sürecinde alıcıya belli kanallar yoluyla aktarmaktadır. Okuyan (2006, 2) dilin dil insandan ve toplumdan ayrı düşünülemeyeceğini belirtirken dilin insandan ve toplumdan ayrı düşünülemeyecek olan tüm alanlarla ilgili olduğunu vurgular. Kalıp ifadeler diğer söz varlığı unsurları gibi iletişim sürecinde dilin sahip olduğu özelliklerin topluma yansımaları ortaya koymaya yarayan unsurlardır. Ana dilinin kurallarına hâkim olan, dili etkin kullanabilen bireyler olmak için eğitim- öğretim sürecinin sistemli ve sağlıklı bir şekilde ilerlemesi oldukça önemlidir. Dili ve dilin sahip olduğu özellikleri etkili bir şekilde iletişimine yansıtan insanlar, toplumda kendilerini istenilen şekilde ifade etme becerisine sahip, sosyal yönü kuvvetli kişiler olarak varlık bulurlar. Aksan'a göre (2002, 14) kalıp ifadeler, belli bir kültürün ürünü

olarak insanın toplum hayatında kullandığı ifadelerdir. Buradan hareketle kalıp sözleri, toplumdan ve toplumsal bir varlık olan insandan ayrı düşünmek pek mümkün gözükmemektedir.

Sosyal bir varlık olan insan için toplumsal hayatta saygı, nezaket kavramları önemlidir. Eğitim- öğretim sürecinde de sosyalleşmeyi öğrenen birey hem söz varlığını geliştirir hem de beraber yaşamının gereklerini ortaya koyar. Bu noktada insana yardımcı olan söz varlığı unsurlarından biri kalıp ifadelerdir. Canbulat ve Dilekçi (2013, 219), “Kişiler arası iletişimde alışkanlık hâlinde kullanılan, dilin toplumsal kullanımına göre farklılık gösterebilen ve ait olduğu toplumun, kültürel yapısını, dünya görüşünü ve fertlerinin birbirlerine karşı olan tavırlarını sergileyen bazı kalıp sözlerin olduğunu belirtmektedirler.” Buradan hareketle denebilir ki kalıp ifadelerin kullanımı yalnız bireysel gelişimin değil toplumun kültürel zenginliğinin de göstergesidir.

Kalıp ifadeler, iletişim süresince bir anlatım inceliği ortaya konulmasını sağlamaktadır. Anlatımın taraflar arasında amaca uygun olarak aktarılmasını sağlayan, iletişimi kuvvetlendirip daha etkili hale getiren kalıp ifadeler, toplumsal ve bireysel iletişimde yadsınamaz bir konuma sahip dil zenginlikleridir. İletişimin kaynak ve alıcı arasında sağlıklı ve istenilen bir şekilde gerçekleşebilmesi dilin kavramları aracılığıyla mümkündür. Söz varlığı unsurları olan deyimler, atasözleri, kalıp ifadeler, ikilemeler iletişimin kuvvetli yönünü ortaya çıkaran dil zenginlikleridir. Okuyan’a göre bu unsurlar kültürün dile yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır (2012, 44). Toplumsal etkilerin yanı sıra bireyin anlama ve anlatma becerisinin gelişimine katkı sağlaması açısından diğer söz varlığı unsurları gibi kalıp ifadeler de mühim bir konumda yer almaktadır.

2.3. Nezaket İfadeleri

Kalıp ifadeler sosyal yaşam içerisinde kullanım alanlarına göre çeşitli iletişim alanlarında kullanılmaktadır. Tanışma, selamlaşma, vedalaşma, iyi dilekte bulunma, olumsuz durumlar için kullanılma gibi birçok alanda iletişimde yer almaktadır. Burada da nazik olmanın gereği olarak kullanılan iletişimin anahtarı olan nezaket ifadelerine yer verilmiştir.

Nezaket kelimesinin anlamına bakıldığı zaman TDK Türkçe Sözlük'te (2023) "Başkalarına saygılı ve incelikli davranma, incelik, naziklik." olarak ifade edilmiştir. Bu ve benzer tanımlara bakıldığı zaman nezaket kavramının saygı ve nazik kavramlarıyla birlikte kullanıldığı görülmüştür. Nezaket, beraberinde saygıyı getirmektedir. Bu iki kavram iletişimde birbiriyle iç içe geçmiş olan bütünlüğe sahiptir. Bireyin başta kendisine sonra çevresine veya topluma karşı göstermiş olduğu nezaket, davranışsal olarak bireyin topluma yansımasıdır. Toplumsal yaşam içerisinde bireyin karşılaştığı birçok iletişim durumu esnasında, kişilerin aynı duyguyu paylaşabilmek, olumlu duygu ve düşüncelerini birbirlerine istenilen şekilde yansıtabilme amacına nezaket değeri taşıyan kalıp ifadelerin hizmet ettiğini belirtmektedir.

Nezaket kavramı, evrensel bir değer niteliğindedir. Bireylerin, toplumların, ulusların ilişkisinde nezaket önemli bir yere sahiptir. Bu önemi Karasu, nezaket üzerine yaptığı araştırmasında nezaket kelimesinin semantik özelliklerine bakıldığında farklı dillerde farklı gelişim süreci olmasına rağmen nihayetinde 'nezaket' kavramının, insanlar arası iletişimi sağlamada ve bu iletişimi istenilen bir şekilde yürütmede dillerin ortak başvuru noktası olarak değerlendirmiştir (Karasu, 2014, 25). Nitekim Aydemir (2014, 14) de nezaket kavramı üzerine yaptığı araştırmasında eskiden beri Türk toplumundaki sosyal hayata dair nezaket kullanımlarına değinerek nezaketin toplum için önemine işaret etmiştir.

2.3.1. İletişimde Nezaketin Önemi

İnsanların duygu, düşünce ve bilgileri başkalarına çeşitli yollarla aktarması, bu aktarma ve anlamlandırma sürecini ise iletişim olarak ifade eden Özkan (2015, 66) iletişimi insanların bir arada yaşayabilmelerinin en önemli gereği olarak ifade etmektedir. Yani denilebilir ki iletişim, bireyin toplumsallaşmasının en önemli aracıdır.

Deveci ve Ay, 2009 (167) yılında yaptıkları çalışmada toplumsal yapıdaki insani değerlerden olan saygı, sevgi eksikliği, hoşgörü gösterememe gibi davranışlarda azalma olduğunu belirterek bu durumun toplumlar için tehdit oluşturduğuna dikkat çekmişlerdir. Ortaya çıkan saygı eksikliği, hoşgörüsüzlük, güvensizlik gibi değerlerin eğitimle önüne geçilmesi büyük önem taşımaktadır. Toplumsal yapıdaki saygı, hoşgörü, nezaket, güven gibi değerlerin gerekliliği iletişimde yadsınamaz bir konuma

sahiptir. Kamusal ve sosyal hayatta yer alan bütün bireylerin günlük hayatta iletişimde bulundukları herkesle iletişimlerinin temeli saygı, sevgi ve nezakete dayandırırken (Aydoğan, 2019, 91) Keser (2018, 128), nezaket kavramını sosyo-kültürel bir sistem olarak ifade ederek bu kavramla beraber toplumda insanlar tarafından görgü ve görgü kurallarının pratik bir şekilde uygulanabilir olduğuna da değinmektedir.

Sosyal bir varlık olan, doğduğu andan itibaren iletişim kurma ihtiyacı içinde olan insanın etkili ve doğru bir şekilde iletişim kurabilmesi için saygı kavramıyla beraber davranışlarını ortaya koyması gerekmektedir. Başka bireylere karşı nazık, zarif davranışlar sergilemek iletişimin anahtarlarından. İnsanların, başkalarının hukukunu bilmesi, hassasiyetlerini öğrenmesi gerekir. Yaşadığımız toplumda fertler arasında sağlıklı münasebetler kurabilmek için nezaket kurallarına hayatımızda işlerlik kazandırmak şarttır (Türkmen, 2007, 32). Toplum içinde bir hayat süren insanın istenilen sosyal bir hayata sahip olabilmesi için iletişim sürecinde nezaket kalıplarına yer vermesi önemlidir. Bu iletişim unsurlarının düşünceden çok davranış şeklinde ortaya konması gerekir. Nezaketini davranışlarına yansıtan insanın bu davranışları samimi şekilde iletişime yansıtması sosyalleşmesi açısından dikkat çekici olmaktadır.

Birey hem günlük hayatında hem de iş hayatında nezaket kavramına yer vererek iletişimini kuvvetlendirmelidir. Yüzeysel bir iletişim olmasına rağmen birey yaşamının her alanında istenilen doğru ve etkili bir iletişime sahip olmak için nezaket ifadelerine iletişim esnasında yer vermelidir. Saygı ve nezaket kurallarına uyarak düzgün bir davranış biçimi sergilemek hepimiz için önemli olduğunu belirten Çelik (2016, 27) yapmış olduğu araştırmasında saygının davranışsal yönünün ortaya konmasına dikkat çekmektedir. Davranış olarak desteklenmeyen nezaket kavramı, istenilen iletişimin kurulmasına engel olabilmektedir.

2.3.2. Eğitimde Nezaketin Önemi

Bireyin doğduğu andan itibaren var olduğu ortam, aile ortamıdır. Çocuk her türlü ahlaki değerle, saygıyla, nezaketle ilk olarak bu ortamda karşılaşır. Aileden sonra çocuğun nezaketi kazanmaya yönelik ortamı okulla pekişir. Okullardaki değer eğitimi üzerine araştırma yapan Kasapoğlu (2013, 193) araştırmasında okulları çocuğun erdemli bir insan olması, insana ait değerler noktasında birtakım

sorumluluklarını yerine getirmesinin beklendiği örgütler olarak nitelendirir. Buradan hareketle öğrenci üzerinde okul ortamı, insani ilişkilerin gerekliliklerinin kazanıldığı yerlerdir.

Eğitim, bir süreçtir. Süreç içerisinde davranış değişikliği oluşturmayı amaçlayan eğitim kavramı bireysel ve toplumsal olarak gelişim açısından gerekli olan bir süreçtir. Sosyalleşmeyle de alakalı olan eğitim sürecinin saygı, görgü ve nezaket kurallarından bağımsız düşünülmesi mümkün değildir. Bu doğrultuda eğitim kurumlarında her okulun veya sınıfın kendine has kurallarından önce öğrencilere temel görgü, nezaket ve saygı davranışları kazandırılması gerekmektedir (Çelik, 2016, 127). Aileyle beraber başlayan nezaket eğitimi, eğitim kurumlarıyla daha planlı, sistemli bir şekilde bireye verilmeye devam edilir. Cellek (2020, 60) eğitimde nezaketin önemi ve gerekliliği üzerine yapmış olduğu araştırmada yeri geldiği zaman okulun aile ortamından daha etkili bir öğrenme ortamı olduğuna dikkat çekmektedir. Yine aynı araştırmada bunun nedenini çocuğun sosyal çevresi olarak okulda arkadaş çevresi kazanmaya başlamasını, sistematik olarak bir kazanım içerisinde olması olarak ifade etmektedir. Okul ortamında nezaket, saygı kavramları hem öğrenilir hem de davranışsal olarak ortaya konmaya başlar. Sosyal hayatın değişip gelişmesiyle beraber eğitim sürecinde iletişim unsurlarına verilen önem de giderek artmıştır. Yaşam boyunca bireyin davranışlarını etkileyecek olan eğitim sürecinde iletişimin anahtarlarına da yer verilmektedir. Bu doğrultudan hareketle nezaket, saygı, görgü kalıpları eğitim sürecine dâhil edilmektedir. Doğru, etkili bir iletişimin gereği olarak kullanılan nezaket ifadeleri eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmektedir. Okul atmosferinin gereği olarak da okul bünyesinde bulunan öğretmen, öğrenci, idari personel, veli vs. her birinin ilişkisinde nezaket kavramına önem verilmelidir. Belli kurallar dâhilinde öğretmen öğrenci ilişkisi mevcut olduğu için Aydoğan (2019, 84) öğretmen için nezaketin diğer mesleklerle göre daha önemli olduğunu ifade eder. Buradan hareketle toplumun en temel inşacısı olan öğretmenlerin toplumsal olarak adap, saygı, nezaket kavramlarının yayılmasında etkisi çok büyüktür.

Eğitim- öğretim süresince etkili bir iletişim gereği öğrenci, öğretmen, veli gibi sürece dâhil her unsur için nezaket vazgeçilmez bir konuma sahiptir. Bireyin kişisel ve sosyal özellikleri gereği nezaket, eğitimde önemli bir değer olarak kabul edilmektedir. Ülkemizde 2012 yılında Yaşayan Değerler Eğitim Programı kapsamında evrensel değerler arasında çocukta temel insani, ahlaki ve sosyal

değerlerin çok yönlü gelişimi için nezaket, nazik olma, saygı gibi kavramlar da değer listesi içinde yer almıştır (MEB, 2015, 4). Program kapsamında ele alınan değerlere aşağıdaki tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Değerler Eğitimi Yönergesinde Yer Alan Değerler

• Sevgi • Sorumluluk • Saygı • Hoşgörü-Duyarlılık • Doğruluk- Dürüstlük • Aile Birliğine Önem Verme • Cesaret, Liderlik • Nezaket, Nazik Olma • Misafirperverlik • Temizlik	• Dostluk • Yardımlaşma • Empati • Selamlaşma • Çalışkanlık • Özgüven • Dayanışma • Özgür Düşünme • Adil Olma
---	---

Kaynak: MEB, Değerler Eğitimi Yönergesi, 2015

Eğitim- öğretim ortamlarında yer alan nezaket, saygı gibi kavramlarına yönelik yapılacak çalışmalarla okul iklimine olumlu yönde etki edeceği düşünülmektedir. Çocuğa kazandırılması hedeflenen değerlerle sosyal, duygusal gelişimin çok yönlü olarak ivme kazanması eğitimde nezaket ortamını güçlendirecektir. Kaya Memiş (2018, 13), okullarda nezaket kavramı üzerine yapmış olduğu çalışmasında okul nezaket algısına değinmektedir. Eğitim ortamlarından olan okullarda nezaket algısının okullarda öğrenciler arasında zorbalık ve saldırganlığı azaltarak olumlu okul ikliminin oluşmasına, sosyal duygusal öğrenme süreçlerini destekleyerek öğrencilerin olumlu sosyal ilişkiler geliştirmelerine, karakter gelişimlerini güçlendireceğine yönelik olarak eğitimde nezaket kavramının önemli bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Kişiler arası iletişimin sağlıklı olduğu eğitim ortamlarında etkili iletişimi sağlamak, çocukta psikolojik yönden duygu ve düşüncelerini kontrol edebilme sahip olmasına etki etmesi bakımından mühimdir.

2.3.2.1. Türkçe Eğitiminde Nezaket

Eğitim sadece bireyin akademik açıdan bilgi dünyasını geliştirmek demek değildir. Aynı zamanda belli başlı bazı değerler benimseyen ve bu benimseme sonucu istendik davranışlar ortaya koymak bir eğitim sisteminin temel amacıdır. Eğitime dair tüm programlamalar, eğitim ortamları, ders materyalleri, etkinlikler de bu amaç doğrultusunda hazırlanmaktadır. Türkçe dersi öğretim programında da kademelerde

temel değerler belli bir bütünsellik içerisinde ele alınmış olup ayrı ayrı alanlar halinde değerlendirilmemiştir. Türkçe dersi öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik (MEB, 2009, 3). Bu araştırmanın temel çıkış noktasını olarak da bu kök değerler içerisinde yer alan “saygı” kavramı oluşturmaktadır.

Türkçe dersinin doğası gereği iletişim, bu dersin temel taşlarından biridir. İletişim için gerekli olan en önemli vasıta dildir. Saygılı olmanın temel göstergelerinden birisinin iletişim kurarken saygı ifadelerini kullanmak olduğunu belirten Mete ve Dağ, bu amacın Türkçe dersinin kapsamında yer aldığını belirtmektedirler (2019, 337). İletişimin olduğu her alanda olduğu gibi nezaket kavramı ders içeriğinde de öğrencilere sunulmaktadır. Yapılan etkinliklerle, metinler aracılığıyla ya da öğretmenin öğrenciye davranışsal yansılar olarak nezaket kavramına değinilmektedir. Okul ortamında öğrenciye aktarılmaya çalışılan nezaket ifadeleri, Türkçe dersinde yazılı ve sözlü olarak daha da ayrıntılı olarak sunulmaktadır. Dille alakalı olarak iletişimi etkileyen bir ders olması niteliğiyle Türkçe dersinde görgü kurallarına, nezaket ifadelerine yer verilmesi gerekir. Ders süresince işlenen metinler aracılığıyla öğrencilere nezaket iletileri sözlü olmasının yanında yazılı olarak da sunulmakta ve davranışa dönüşme sürecine daha çok katkı sağlamaktadır.

Nezaket, bir değerdir. Değer kavramı, bireyin yaşantısına, düşüncelerine, eylemlerine kılavuzluk eden gerek içsel olarak gerekse toplumsal olarak bireyin sahip olduğu standartlardır. Padem ve Aktan (2014, 7) değer kavramını bireyde alışkanlık şeklinde ortak tepki mekanizması oluşmasını sağlayan, iç dünyasından dış dünyasına etki eden, somut kural, soyut ölçüt, yargı ve inançlar olarak açıklarken Balcı (2008, 4) ise insanların dünyaya, topluma, bireye bakış açısını, yaşam felsefemizi ortaya koyan anlayış olarak açıklamaktadır. Çocuğu doğduğu andan itibaren değer kavramlarını edinmesi ilk olarak aileyle başlar. Cinsiyet, aile, sosyal çevre, eğitim, sosyal konum, gibi birçok etken çocuğun sahip olduğu ya da olacağı değerleri etkileyecek nitelikte faktörlerdendir. Çınar (2013) bu durumu çocuğun kendi bilişsel ve duyuşsal kaynaklarını bağımsız olarak yönetinceye kadar, ailenin değerlerine bağlı olarak yürüteceğini ve eğitim- öğretimin başlamasıyla birlikte de aile vasıtasıyla aktarılan değerlerin okulda aktarılan yeni değerlerle birleşerek yeniden bir yapılanma sürecinin başlaması olarak ifade eder.

Belet ve Deveci (2008),Türkçe derslerinin, bireyin diğer bireylerle iletişim becerisini geliştiren ve onun toplumsallaşma sürecine katkıda bulunan temel derslerden biri olduğunu vurgularken Doğan ve Gülüşen (2011, 77)Türkçe dersinin; doğru ve güzel okumayı/ yazmayı, etkili dinlemeyi, dil bilgisi kurallarını uygulatmayı ya da etkili konuşmayı amaçlamanın yanında; bireyin millî, ahlâki, sosyal ve evrensel değerlere sahip olmasını da amaçladığını vurgulayarak bu dersin bireyde değer kavramına yönelik amacını da belirtmektedirler. Pilav ve diğerlerine göre (2015, 19) Türkçe dersi, kültürün aktarımını sağlamasının yanında dilin incelikleri ve zenginlikleriyle öğrenciye kazandırılmasını sağlamaktadır. Buradan yola çıkarak Türkçe dersi söz varlığı unsurlarının öğrenciye aktarılmasında, çocuğun kelime hazinesinin geliştirilmesinde yani öğrencinin aktif olarak deyimleri, atasözlerini, kalıp ifadeleri kullanmasında etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Karadağ ve Kurudayıoğlu (2010, 425) ise ders kitaplarındaki kelime hazinesi üzerine yapmış oldukları araştırmada öğrencilerin kelime hazinelerinin farklı kanallardan beslendiğini ve bu kanalların aile, arkadaş, öğretmenler, iletişim ve her türlü okuma materyali olduğunu belirtmişlerdir. Buradan hareketle eğitim materyali olarak ders kitaplarının kelime hazinesini geliştirmeye yönelik stratejilere sahip olmaları gerektiğini belirtmektedirler.

Türkçe dersinde nezaket kavramı üzerine alan yazında yapılan çalışmalara bakıldığı zaman nezaket kavramına ayrı bir çalışma olarak incelenmesinden ziyade değer kavramı doğrultusunda yer verildiği görülmüştür. Baki (2019, 110) yapmış olduğu araştırmada 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitapları üzerinde yaptığı araştırmasında değerler kavramı içerisinde nezaket kavramını da ele almıştır. Araştırma sonucunda 5. sınıf ders kitabında yer verilen metinler içerisinde değer olarak nezaket kavramına en fazla yer verilen değer olduğu görülmüştür. Diğer kademelerde tüm ders kitaplarında estetikten sonra en çok aktarılan değerler; sevgi, nezaket, çalışkanlık, vatanseverlik ve mutluluk olduğunu ortaya koymuştur. Doğan ve Gülüşen tarafından (2011) bütün kademelerde Türkçe ders kitabındaki metinlerin değerler bakımından incelendiği araştırmada 76 metin içerisinde nezaket kavramına sadece 7 tanesinde değinildiği ortaya konulmuştur. Pilav ve vd. (2015)'in yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinler üzerinde yaptıkları araştırmada toplam 18 metin içinde nezaket kavramına 3 metin içerisinde yer verildiğini ortaya koymuşlardır.

Araştırmaya konu olan sınıf kademeleri yaş grubu olarak eğitim hayatında bir çocuğun değer, inanç, ilkelerinin bilinçli bir şekilde temelinin oluşmaya başladığı bir dönemdir. Çocukta değer sisteminin yapılandığı bu dönemde Türkçe ders kitaplarında yer verilen barış, sevgi, nezaket, yardımseverlik gibi değerlerin çocuğun gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle yapılan araştırmada Türkçe ders kitabındaki metinler, söz varlığı zenginliği ve değerler kavramı doğrultusunda nezaket kalıplarının mevcut olup olmadığı metinler içerisindeki kullanımına göre incelenmiştir.

Değer aktarımı doğrultusunda da Türkçe öğretim programına dayanarak hazırlanan ders kitaplarında estetik, barış, sevgi, saygı, nezaket, yardımseverlik gibi değerler yer almaktadır. Sallabaş (2012, 67) yapmış olduğu çalışmada Türkçe öğretiminin vasıtalarından biri olan metinlerin aynı zamanda öğretimsel amaçlara uygun olarak seçilmesi gerektiğini özellikle hikâye edici metinlerin kazandırılmak istenen tutum, değer ve davranışların verilmesinde araç olarak kullanılmaya uygun ürünler olduğunu dile getirmektedir. Bu değerler arasında yer alan saygı, nezaket değerinin, içselleştirilmesi ve uygulamada karşılık bulabilmesi için Mete ve Dağ yapmış oldukları çalışmada (2012, 338) ders kitaplarında bu nezaket ifadelerinin mutlaka yer alması gerektiğini ve etkinliklerde de saygı ifadelerine yer verilmesi gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Türkçe ders kitaplarının öğrencilerin güzel davranışlar kazanabilmelerinde anlamlı rol oynayacak şekilde hazırlanması gerektiğini belirten Karagöz (2009, 35) öğrenciye ders kitabı üzerinden verilen kazanımların gerçek hayata uygulanabilir olmasına vurgu yapmaktadır. Öğretim sürecinde Türkçe dersinde en etkili kaynak ders kitabıdır. Ders kitapları her branşta olduğu gibi Türkçe dersinin öğretimi ve öğrenimi aşamasında kullanılan temel ders materyalidir. Bu nedenle ders kitabında yer alacak olan iyi, nitelikli metinlerin öğrencilerin zihinsel yeterliliğini geliştirmeye yönelik olmalıdır. Dilekçi (2013, 6) alıcı kelime hazinesine girmiş söz varlığı unsurlarından kalıp sözlerin, üretici kelime hazinesine aktarılmasında sonrasında da daha işlevsel hâle dönüştürülmesinde de ders kitaplarının rolünün azımsanmayacak nitelikte olduğunu belirterek ders kitaplarının önemine dikkat çekmektedir. Arıcı (2018, 12), öğrencilerin metinlerde yer alan her türlü kelimenin, kavramın öğrenciye iletişimde yol gösterici nitelikte olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Buradan hareketle eyleme dökülmesi noktasında

ders kitaplarında nezaket kavramını çocukta geliştirecek içeriklerin sunulması önemlidir.

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde çalışmada kullanılmış olan yöntem, araştırmanın modeli, araştırmanın inceleme nesnesi, araştırmada elde edilen verilerin toplanması ve analizi, araştırmanın geçerlilik/ güvenilirlik boyutu hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Yapılan araştırmada elde edilen veriler doküman incelemesi yoluyla ortaya konmuştur. Doküman incelemesi, nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan bir araştırma modelidir. Creswell'e göre nitel araştırmanın en değerli bilgi kaynaklarından biri dokümanlardır. Dokümanlar, nitel araştırmacının araştırma mekânı veya çalışmada yer alan katılımcılar hakkında edindiği kamusal ve özel kayıtlardan oluşmaktadır. Bu kaynaklar, nitel araştırmada araştırmacının ana olguyu anlamasına yardımcı olacak değerli bilgiler sunabileceğini ifade eder (2017, 288). Doküman incelemeyi Yıldırım ve Şimşek (2021, 189) "araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı, görsel ve dijital malzemelerin toplanıp incelenmesi" olarak tanımlarken doküman incelemesinin aşamalarının esnetilebileceğini her araştırmacının bu aşamaları problemin niteliğine, doküman incelemesi sonucunda elde etmeyi hedeflediği veriye veya dokümanları ne kadar kapsamlı ve derinlemesine incelemek istediğine bağlı olarak yeniden yorumlayabileceğini ifade etmişlerdir. Betimsel bir tarama ile yürütülen bu araştırmada Türkçe ders kitaplarında yer alan metin ve etkinliklerde yapılan tarama sonucunda nezaket kalıplarına dair var olan durum, mevcut haliyle ortaya konmuştur.

3.2. Araştırmanın İnceleme Nesnesi

Araştırmada incelenecek nesnenin belirlenmesinde ana olguyu kavrayabilmek adına amaçlı örnekleme stratejilerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örneklemede araştırmacılar an olgu hakkında bilgi edinmek veya onu anlamak için bireyleri ve araştırma mekânlarını maksatlı bir biçimde seçerler (Creswell, 2017, 267). Ölçüt örneklemede araştırmacı, hangi konuyu problem olarak gördüğüne ve

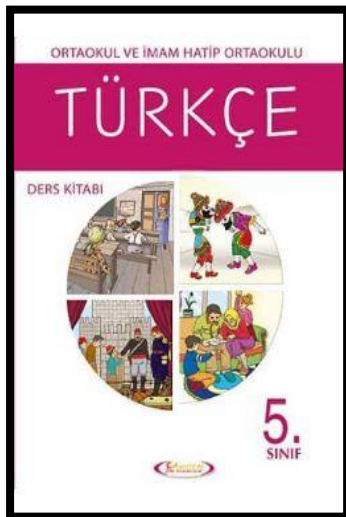
konuyu araştıracağına kendisi karar verir. Buradan yola çıkarak araştırmada kullanacağı ölçütü belirler.

Aşağıda araştırma nesnesi olarak Türkçe ders kitabının hangi ölçütlerden kaynaklı olarak belirlendiği sunulmuştur:

- İnceleme nesnesi olarak kullanılan Türkçe dersi ders kitapları, araştırmacının eğitim- öğretim sürecinde aktif olarak yer almasından kaynaklı olarak tercih edilmiştir.
- İnceleme nesnesini oluşturan Türkçe ders kitaplarının araştırmanın problemi doğrultusunda cevap aranan temel sorulara yanıt verip veremeyeceğini ortaya koymak amacıyla tercih edilmiştir.
- Araştırma nesnesine yönelik uzman görüşleri alınmış, bu doğrultuda her kademeye ait Türkçe ders kitapları inceleme nesnesi olarak kabul edilmiştir.

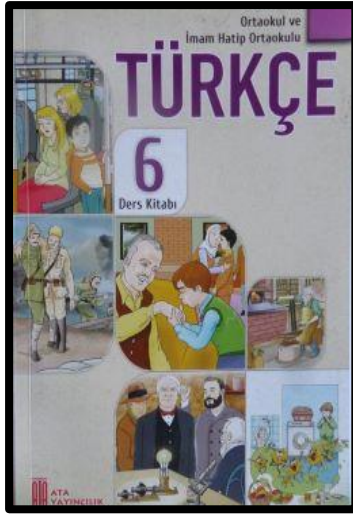
Buradan hareketle Türkçe dersinin öğretim materyallerinden olan ders kitabında Türkçe ders kitaplarında kullanılan metinlerde nezaket ifadelerinin öğretime yönelik hazırlanan tematik nezaket kalıplarına yer verilip verilmediğine yönelik problem ortaya konulmuş ve araştırmada bu probleme yanıt aranmıştır. Bu araştırmada Türkçe ders kitaplarında bulunan metinlerdeki nezaket kalıplarını incelemek amacıyla araştırmanın inceleme nesnesi olarak 2022- 2023 eğitim- öğretim yıllarında ortaokullarda okutulan Millî Eğitim Bakanlığı ve özel yayınevleri tarafından yayınlanmış 5, 6, 7 ve 8. Türkçe ders kitapları seçilmiştir. Aşağıda araştırmanın nesnesini oluşturan Türkçe ders kitaplarının hangileri olduğuna yer verilmiştir.

- **5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**

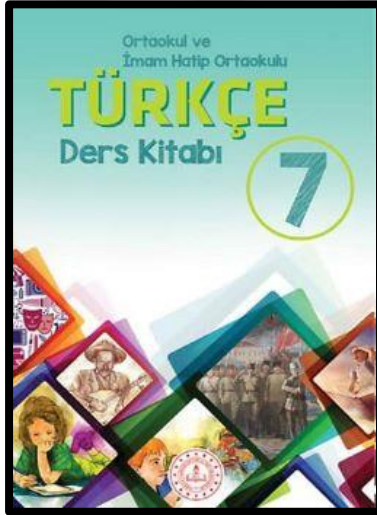
Talim Terbiye Kurulu tarafından 2020 yılında ortaokul 5. Sınıf Türkçe ders kitabı olarak kullanılmak üzere seçilen ve mevcut durumda Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda kullanılmaya devam eden bu ders kitabı, Anıttepe Yayıncılık tarafından 2020 yılında basılmıştır. Şule Çapraz Baran ve Elif Diren'in yazarı olduğu bu ders kitabının toplam sayfa sayısı 252'dir.

- **6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**

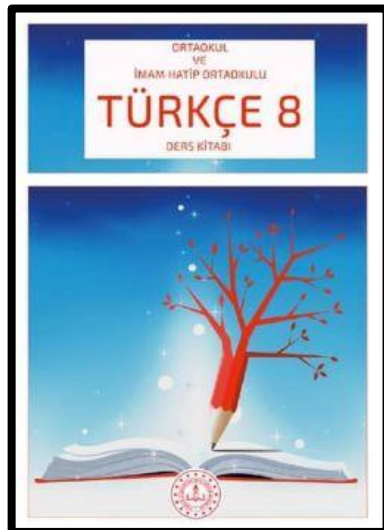
Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2020 yılından itibaren ortaokul 6. sınıf Türkçe ders kitabı olarak seçilen ve mevcut durumda Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda kullanılmaya devam eden bu ders kitabı, Ata Yayınları tarafından 2022 yılında basılmıştır. Mehmet Ozan Sarıboyacı'nın yazarı olduğu bu ders kitabı, toplam 248 sayfadır.

- **7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2021 yılında ortaokul 7. Sınıf Türkçe ders kitabı olarak seçilen ve mevcut durumda Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda kullanılmaya devam eden bu ders kitabı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılmıştır. Tolga Kır, Emine Kırman ve Seda Yağız'ın yazarlığını yapmış olduğu ders kitabının toplam sayfa sayısı 272'dir.

- **8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı**

Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2021 yılında ortaokul 8. Sınıf Türkçe ders kitabı olarak kullanılmak üzere seçilen ve mevcut durumda Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda kullanılmaya devam eden bu ders kitabı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılmıştır. Hilal Eselioğlu, Sıdika Set ve Ayşe Yücel'in yazarı olduğu bu ders kitabının toplam sayfa sayısı 296'dır.

Araştırma için seçilen ders kitapları, 2022- 2023 eğitim- öğretim yıllarında okutulmak üzere her iki yarıyıl dönemi için kabul edilmiş olan kitaplardır. Her kademeye ait ders kitabında 32 tane hedef metin, sekiz tane serbest okuma metni yer almaktadır. Toplamda araştırmada incelenen metin sayısı 128’dir. 128 hedef metnin 32 âdetini dinleme/ izleme metinleri oluşturmaktadır. Tema farkı gözetmeksizin serbest okuma metinleri dışında yer alan 128 metin araştırma kapsamında incelenmiştir. Serbest okuma metinleri ve tema değerlendirme sorularında yer alan metinler araştırmaya dâhil edilmemiştir.

3.3. Araştırmada Elde Edilen Verilen Toplanması ve Analiz Edilmesi

Araştırma için veri toplama sürecinde veri kaynağı olarak ortaokul Türkçe ders kitapları kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde araştırma materyali olarak kullanılan her kademeye ait Türkçe ders kitaplarının dijital haline Milli Eğitim Bakanlığı EBA resmi sitesi üzerinden erişim sağlanmıştır. Araştırmada Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullara 2022- 2023 eğitim- öğretim dönemi için dağıtılan MEB ve özel yayınevleri tarafından hazırlanan Türkçe ders kitapları, hedef metin ve etkinliklerde yer alan nezaket kalıpları açısından incelemeye tabii tutulmuştur. Araştırmanın nesnesi olarak kabul edilen Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler ve etkinlikler; alan uzmanı ve üç Türkçe öğretmenin görüşleri, bilgileri doğrultusunda hazırlanmış tematik liste kapsamındaki nezaket ifadeleri ölçüt alınarak incelenmiştir. Veriler toplanırken ders kitaplarındaki metinlerde ve etkinliklerde nezaket kalıplarının kullanımı bağlam içerisinde tespit edilmiştir. Ayrıca Türkçe ders kitaplarında yer alan okuma ve dinleme/ izleme metinlerinin bağlı olduğu tema ilgili bilgiler verilmiş, tespit edilen nezaket kalıpları metinden alınan kesitler ile çalışmada gösterilmiştir. Araştırma kapsamına ders kitabında her tema sonunda verilen serbest okuma metinleri dâhil edilmemiştir.

Araştırma verilerinin analiz edilmesi sürecinde veri çözümleme tekniklerinden betimsel içerik analizi kullanılmıştır. Betimsel içerik analizinde, mevcut durumda herhangi bir değişiklik yapılmadan var olduğu şekilde ortaya konmaktadır. Araştırma nesneleri üzerinde belli ölçütler sonucu elde edilen veriler, betimsel analiz kapsamında bulgulaştırılmıştır. Elde edilen veriler toplu olarak her ders kitabına ait şekilde tablo kategori halinde gösterilmiştir. Ardından “tanışma, selamlaşma veya vedalaşma esnasında kullanılan nezaket ifadeleri, tebrik, kutlama veya olumlu

durumlar karşısında kullanılan nezaket ifadeleri ve taziye, temenni veya olumsuz bir durum karşısında kullanılan nezaket ifadeleri” kategorilerine ait şekilde veriler incelenmiş, düz yazı biçiminde betimlenerek rapor edilmiş ve sonuçlarda veriler değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler araştırma nesnesiyle sınırlı olduğu için herhangi bir veri analiz programı kullanılmamıştır.

3.4. Verilerin İnanırlılığı/ Aktarılabiliirliği

Araştırmada kullanılacak materyaller, araştırma süresince kullanılacak nezaket ifadeleri ölçüt listesi ve veri analiz sürecinde uzman görüşlerine başvurulmuştur. Bu kapsamda araştırma materyalleri belirlenmiş olup araştırmacı tarafından ilk olarak kendisi materyaller üzerinde incelemeler yapmıştır. Daha sonra araştırmanın nasıl yürütüleceğine dair üç alan uzmanının görüşleri alınmış, fikir alışverişinde bulunulmuştur. Görüş alışverişinde bulunulduktan sonra araştırmanın nasıl yürütüleceğine ve elde edilen verilerin nasıl analiz edileceğine yönelik fikir birliğine varılarak veri toplama ve veri analizi sürecine adım atılmıştır. Bu aşamada da araştırmacı ilk olarak verileri kendisi analiz ederek daha sonra Türkçe eğitimi alanında uzman öğretim görevlisi ve iki Türkçe öğretmeni tarafından araştırma verileri detaylı bir şekilde kontrol edilmiştir. Analizlerin kontrol aşamasından sonra ise araştırmacı ve uzmanlar ders kitaplarında yer alan nezaket ifadelerinin sınıflandırılarak metin ve etkinlikler doğrultusunda incelenmesi konusunda bir araya gelmiş, analiz sürecinde ortaya çıkan ortaklıklar ve farklı veriler üzerinde durulmuştur. Bu durumun gerekçeleri tartışılmış görüş birliği esasına dayalı olarak ortak veriler elde edilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde, alanında uzman kişilerin görüşleri, donanımları neticesinde hazırlanmış, araştırmaya ölçüt oluşturan tematik nezaket ifadeleri listesine ve ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki nezaket kalıplarına yönelik olarak doküman incelenmesi yoluyla elde edilen verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Bulgular araştırmanın sorularından hareketle başlıklar halinde her sınıf düzeyine ayrı ayrı başlıklar halinde, en sonda genel veriler halinde toplu olarak sunulmuştur.

4.1. Tematik Nezaket İfadeleri Listesi

Türkçe ders kitabındaki metin ve etkinliklerde yer alan nezaket ifadeleri belirlenirken uzman görüşleri doğrultusunda hazırlanmış ve kullanım alanlarına yönelik kategorilendirilmiş nezaket ifadeleri tabloları dikkate alınmıştır. Tematik nezaket ifadeleri listesi hazırlanırken Türk Dil Kurumunun sözlüklerinde yer alan kalıp ifadelerin kullanımına özen gösterilmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda hazırlanmış olan tematik nezaket ifadeleri listesinin temel dayanağı Türk Dil Kurumudur.

Tablo 2. Tanışma, Selamlaşma veya Vedalaşma Durumlarında Kullanılan Nezaket İfadeleri Tablosu

• Merhaba • Selam/ Selamlar • Günaydın • Uğurlar Olsun • Hoş Geldiniz • Hoşça Kalın • Yolun Açık Olsun • Memnun Oldum • Allah’a Emanet Olun • İyi Günler	• İyi Akşamlar • Sağlıcakla Kal • Görüşürüz • Baş Üstüne • Güle Güle • Allah’a Ismarladık
--	---

Tablo 2, uzman görüşleri doğrultusunda bu araştırma için hazırlanmıştır.

Tablo 3. Taziye, Temenni Bildiren, Olumsuz Bir Durum Karşısında Söylenen Nezaket İfadeleri Tablosu

• Geçmiş Olsun • Özür Dilerim • Kusura Bakma • Affedersiniz • Müsaadenizle • Üzgünüm • Rica Etsem • Allah İyiliğini Versin • İzin Verirseniz	• Başınız Sağ Olsun • Allah Rahmet Eylesin • Allah Sabır Versin • Allah Yardımcınız Olsun • Acil Şifalar Dilerim
--	--

Tablo 3, uzman görüşleri doğrultusunda bu araştırma için hazırlanmıştır.

Tablo 4. Tebrik, Kutlama veya Olumlu Durumlarda Kullanılan Nezaket İfadeleri Tablosu

• Tebrik Ederim • Teşekkür Ederim • Elleriine Sağlık • Afiyet Olsun • Hayırlı Olsun • Rica Ederim • Önemli Değil • Yardım Edebilirim • İyi Ki Doğdun • Güle Güle Kullan • Kolay Gelsin	• İyi Eğlenceler • Kutlarım • Başarılar • Sıhhatler Olsun • Ayağına Sağlık • Memnuniyetle • Bayramınız Kutlu Olsun • Çok Yaşa • İyi Bayramlar
--	---

Tablo 4, uzman görüşleri doğrultusunda bu araştırma için hazırlanmıştır.

4.2. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket Kalıplarına Dair Bulgular

Araştırmanın bu alt başlığında, beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalarda ve temalara bağlı bulunan metinlerdeki nezaket kalıplarının mevcut durumu doküman incelemesi yoluyla ortaya konulmuştur. Buradan hareketle beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalarda ve temalara bağlı bulunan metinlerdeki nezaket kalıplarının tematik olarak gruplandırılması ve metinlerdeki dağılımı genel tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5. Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket İfadelerinin Genel Dağılımı

		Nezaket İfadeleri			
		Tanışma, Selamlaşma veya Vedalaşma Durumlarında Kullanılan Nezaket İfadeleri	Tebrik, Kutlama veya Olumlu Durumlarda Kullanılan Nezaket İfadeleri	Taziye, Temenni Bildiren veya Olumsuz Bir Durum Karşısında Söylenen Nezaket İfadeleri	Toplam
Temadaki Metinler					
Birey ve Toplum	1. Memleket İsterim	3			3
	2. Hoşça Kalın, Güle Güle	15	3		18
	3. Anadolu’da Konukseverlik Gelenekseldir				
	4. İlk Ders				
	Toplam				21
Millî Mücadele ve Atatürk	1. Mustafa Kemal’in Kağnısı				
	2. Dumlupınar Savaşı				
	3. 6 Mart 1915 Gecesi			1	1
	4. Bir Temmuz Gecesi				
	Toplam				1
Doğa ve Evren	1. Bu Nehir Bizim	1		1	2
	2.Okland Adası				
	3. Deprem				
	4. Sakın Kesme				
	Toplam				2
Millî Kültürümüz	1. Kilim				
	2. Vatan Yahut Silistre				
	3. Boğaç Han			1	1
	4. Ali Kuşçu				
	Toplam				1
Vatandaşlık	1. Çocuk Bahçesindeki Bekçi				
	2. Bilinçli Tüketici				
	3. Özgürlük	1		1	2
	4. Sokak				
	Toplam				2
Sağlık ve Spor	1. Karagöz Kibarlık Öğreniyor	4	2	1	7
	2. Çitlembik		1		1
	3. Spor ve Beden				
	4. Tavşan ile Kaplumbağa				
	Toplam				8
Erdemler	1. İyiliğin Değerini Bilen Kim?	1			1
	2. Büyüklere Saygı				
	3. Yaşama Sevinci				
	4. Paylaşalım				
	Toplam				1
Bilim ve Teknoloji	1. Barkod				
	2. Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor				
	3. Akıllı Ulaşım Sistemleri				
	4. Aziz Sançar				
	Toplam				0
Toplam		25	6	5	36

Beşinci sınıf Türkçe ders kitabında toplam 8 tema yer aldığı ve bu temalar içerisinde serbest okuma metinleri hariç araştırmanın hedef metni olarak kullanılan toplam 32 metin olduğu görülmektedir.

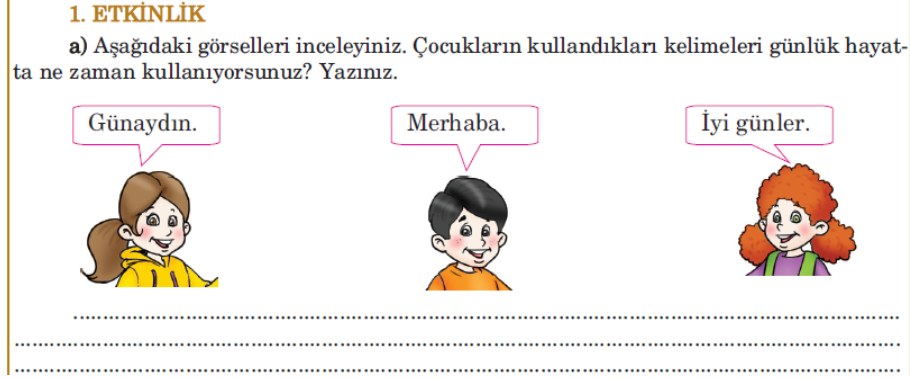
Aşağıda beşinci sınıf Türkçe ders kitabının metin ve etkinliklerinde nezaket kalıplarının nasıl yer aldığını ortaya koymak maksadıyla doküman inceleme sonucu elde edilen veriler açıklanmıştır. Tematik nezaket ifadeleri ölçüt listesi baz alınarak yapılan incelemede nezaket kalıplarıyla ilgili kullanımlar tema ve metin sıralamasına göre kalıpların kullanım bağlamları da dikkate alınarak ortaya konmuştur. Aynı zamanda her tema sonunda temaya dair genel değerlendirme yapılarak metin ve etkinliklerde tespit edilen nezaket kalıplarının kullanım yerleri metinlerden alınan kesitlerle gösterilmiştir.

4.2.1. Birey ve Toplum Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Ders kitabının ilk teması olan Birey ve Toplum temasında sırasıyla “Memleket İsterim, Hoşça Kalın, Güle Güle, Anadolu’da Konukseverlik Gelenekseldir ve İlk Ders” metinleri yer almaktadır. Bu metinlerden “Hoşça Kalın, Güle Güle” metninde nezaket ifadeleri yer alırken “Memleket İsterim, Anadolu’da Konukseverlik Gelenekseldir ve İlk Ders” metinlerinde nezaket ifadelerine yer verilmediği tespit edilmiştir. Metinlerin etkinliklerinde yapılan inceleme sonucunda “Memleket İsterim ve Hoşça Kalın, Güle Güle” adlı metinlerin etkinliklerinde nezaket kalıplarına yönelik çalışmalara yer verildiği görülmüştür.

1. temanın 1. metni olan “Memleket İsterim” metninde nezaket kalıbına yer verilmemiş olmasına rağmen metnin 1. etkinliğinde “*Günaydın, merhaba ve iyi günler*” kalıplarının olduğu görülmektedir. Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarından olan bu ifadeler, metnin etkinliğinde günlük hayatta bu kalıpların hangi durumlarda kullanıldığını öğrencinin tespit etmesine yönelik bir çalışma olarak verilmiştir. Etkinliğin devamında öğrencilerden günlük hayatta iletişim kurarken hangi sözleri kullandıklarına yönelik kendi yaşamlarından örnekler vermesi istenmektedir. Aşağıda metinden alınan kesitte nezaket ifadelerinin metin içerisindeki kullanımına yer verilmiştir.

Şekil 2. Birey ve Toplum Teması “Memleket İsterim” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 11.

Etkinliğe bakıldığı zaman iletişimin güçlü yönünü oluşturan nezaket kalıplarının hedef kitle tarafından hangi durumlarda, nasıl kullandığına yönelik bir çalışma olduğu görülmektedir.

1. temanın 2. metni olan “Hoşça Kalın, Güle Güle” adlı metinde tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıpları ve tebrik, kutlama, olumlu durumlarda kullanılan nezaket kalıplarının kullanımı tespit edilmiştir. İki farklı kategoride toplam 18 nezaket kalıbı metin ve etkinlikte kullanılmıştır. Tespit edilen nezaket kalıplarından “merhaba, hoşça kal, güle güle” kalıpları birden fazla kullanılmış olup metin içerisinde farklı yerlerde yer almaktadır. Aşağıda yer verilen kesitte tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarından olan “Hoşça kal (2), güle güle” kalıplarının metin içerisinde kullanımına yer verilmiştir.

Şekil 3. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

HOŞÇA KALIN, GÜLE GÜLE

Kafayı takacak başka şey kalmamış gibi vedalaşmalara, iyi dileklere taktım bugünlerde. Geçenlerde bir öğretmen arkadaşımla okuldan çıkarken vedalaştığımız sekreter kız “Hoşça kalın!” diye uğurlayınca bizi, arkadaşın ağzını aradım. Beni çileden çıkaran bu karıştırmalar onu da rahatsız ediyor mu diye, ediyormuş. Biz yaştakilerin huysuzluğu mu bu yoksa gençler vedalaşmaları, selamlaşmaları da mı unuttular? “Bay bay!” diyenler “Çav!” diyenler arttıkça Türkçe konuşanlara da bir şeyler oluyor. Batı hayranlığı, yabancı dillerdeki kullanım mı akıllarını karıştırdı yoksa bunları öğretmeyi unuttuk mu çocuklarımıza? Her durumda aynı şeyler söylenmez, diye uyarmadık mı? Kalana “Hoşça kal!” denir, gidene “Güle güle!”, tersi yakışık almaz, demedik mi? Amerikan filmlerinde ayrılan kişile-

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 16.

Verilen şekilden de yola çıkarak metin içerisinde nezaket kalıplarının metnin kahramanın vedalaşmalara, iyi dileklere yönelik kafasında oluşan soru işaretlerine değinildiği görülmektedir. Vedalaşırken bay bay, çav gibi ifadelerin kullanımından duyduğu rahatsızlığı dile getiren karakter, vedalaşırken hem Türkçelerinin kullanılmayışından hem de çocuklara bunları hangi durumlarda kullanmaları gerektiklerini öğretmeyi unutup unutmadıkları sorgusunu yaşamaktadır. Kalıp ifadelerin doğru şekilde, doğru yerde kullanılması gerektiğinin iletişimdeki yerine değinildiği görülmektedir. Yine aynı metinde bu kez tebrik, kutlama veya olumlu durumlar karşısında söylenen nezaket kalıplarından “*teşekkür ederim, önemli değil*” kalıpları tespit edilmiştir. Bu nezaket kalıplarının metin içerisindeki kullanımı aşağıda görülmektedir.

Şekil 4. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Dershanede yeni program çıkmış. Genç rehber arkadaşına programımı getirdiği için teşekkür ediyorum.

— Önemli değil, diyor.

Hangisi? Program mı, getirip vermesi mi, teşekkürüm mü, hangisi önemli değil? Hem teşekkür niye önemli olmasın? Çok önemlidir.

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 16.

Metinde programını kendisine getirdiği için arkadaşına teşekkür eden karakterin, arkadaşının önemli değil sözüne yönelik bir muhakemeye düştüğü görülmektedir. Önemli olmayanın neler olduğunu sorgulayan karakter, teşekkür etmenin önemine dikkat çekmektedir. Metnin devamında tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarından olan “*merhaba, güle güle, iyi günler*” kalıplarına yer verildiği tespit edilmiştir.

Şekil 5. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

— Merhaba Feyza teyze, Pelin evde mi?

— Henüz gelmedi kızım.

— Tamam, görüşürüz. Güle güle...

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 17.

Şekil 6. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Sonraki günlerde yine aynı kişiyle benzer bir telefon konuşması... O “İyi günler!” deyince ben de “Güle güle!” demişim. “Annen benim taklidimi yaptı, dalga geçti benimle.” diye dert yanmış kızıma. Anlatmaya çalıştım taklit falan yapmadığımı, benim ona “Güle güle!” dememin doğal olduğunu ama bunu başardığımdan emin değilim.

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 17.

Şekil 5, şekil 4’ün devamı niteliğinde olup burada kahraman kızının arkadaşının kendisini telefonla araması üzerine kullanılan nezaket kalıbının kullanım yerinin yanlış olduğuna yönelik bir sitem içerisindedir. Telefonla arayan kişinin aslında gelen kişi olduğunu ve bunun üzerine evde otururken güle güle denilerek gönderilen kişinin kendi olduğuna dikkat çeken karakterin buradaki amacının da nezaket kalıbının doğru yerde doğru şekilde kullanılmamasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmek olduğu görülmektedir.

“Hoşça Kalın, Güle Güle” metninde yer verildiği tespit edilen bir diğer nezaket ifadeleri tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarından “*hoşça kalın* (2), tebrik, kutlama, olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadelerinden de “*teşekkür etmek*” kalıbının olduğu tespit edilmiştir. Bu kalıpların metin içerisinde kullanımı aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 7. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Daha sonra dikkat ettim, yerli dizilerde de böyle oluyor konuşmalar. “Baba Evi”nde Uzun Şevki gelmiş, yeni tutulan evin badanasına yardım etmiştir. Şevki giderken “Hoşça kalın!” der, evin küçük kızı Bilge karşılık verir: “Teşekkür ederiz Şevki ağabey, hoşça kal.”

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 17.

Metinden verilen kesit incelendiğinde giden kişiye yönelik hoşça kal ifadesini kullanmanın yanlış olduğuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Metinde yer verilen bir diğer nezaket kalıbı kullanımı tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarından biri olan “iyi akşamlar (3)” kalıbıdır.

Şekil 8. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Sabaha karşı, evlerine dönerken sokaktan geçenlerin birbirine “İyi akşamlar!” dileklerini duyunca kahroluyorum. Camı açıp “Ne akşamı beyefendi? Gece bitti, sabah oluyor, sabah!” diye sesleneceğim ama durduruyorum kendimi. Aman ha, neme lazım! Ve tam şu anda, bunu yazarken dışarıdan bir ses, benimle alay eder gibi “Baba iyi akşamlar!” diye sesleniyor birine. Saate bakıyorum, gece yarısına yalnızca on dakika var.

Şimdi, nasıl öğreteceğim bu adamlara ben “akşam” ne zamandır, hangi zamana “gece” denir, sabaha karşı beşte de “İyi akşamlar!” denmez, öğleden sonra üçte de denmez diye.

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 18.

Şekil 7’de “Hoşça Kalın, Güle Güle” metninde yer verildiği görülen iyi akşamlar kalıbının kullanım zamanına yönelik yanlışlığın yaratmış olduğu rahatsızlığın dile getirildiği görülmektedir. Genel olarak metin içerisinde nezaket kalıplarının yanlış yerde kullanılmasından ortaya çıkan hoşnutsuzluk metin genelinde farklı yaşam alanı örnekleriyle ele alınmıştır.

Metnin etkinliklerinde nezaket kalıplarının varlığına yönelik incelemede metnin 1. etkinliğinde “hoşça kalın, güle güle” nezaket kalıplarının nerelerde kullanıldığına yönelik bir etkinlik çalışmasının yer aldığı tespit edilmiştir. Bu etkinliğe aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 9. Birey ve Toplum Teması “Hoşça Kalın, Güle Güle” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

1. ETKİNLİK Metinde geçen “hoşça kalın, güle güle” sözlerini ne zaman ve hangi durumlarda kullandığınızı yazınız.

.....

.....

.....

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 19.

Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarından olan hoşça kalın, güle güle ifadelerinin hangi durumlarda ve ne zaman kullanıldığına yönelik olarak öğrencilerin dâhil edilmek istendiği etkinlikte esas amacın metindeki yanlış kullanımlara yönelik dikkat çekmek olduğu görülmektedir.

Hoşça Kalın, Güle Güle metni, ders kitabında yer alan tema ve metinler içerisinde en fazla nezaket kalıbının kullanımına yer verilen metindir. İki farklı ölçüt kapsamında

toplam 18 tane nezaket kalıbının kullanımına yer verilmiş olup bu kalıplardan üç tanesi metin içerisinde mükerrer şekilde yer almıştır.

Birey ve toplum temasının diğer metinleri olan “Anadolu’da Konukseverlik Gelenekseldir ve İlk Ders” metinlerinde ve etkinliklerde tematik nezaket kalıpları listesinden herhangi bir nezaket kalıbının kullanımına rastlanılmamıştır.

4.2.2. Millî Mücadele ve Atatürk Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Millî Mücadele ve Atatürk temasında sırasıyla “Mustafa Kemal’in Kağnısı, Dumlupınar Savaşı, 6 Mart 1915 Gecesi ve Bir Temmuz Gecesi” adlı metinler yer almaktadır. Bu metinlerden sadece “6 Mart 1915 Gecesi” adlı metinde nezaket kalıbının kullanımına rastlanmış olup diğer üç metin ve etkinliklerinde herhangi bir nezaket kalıbı kullanımına yer verilmediği tespit edilmiştir.

2. temanın 3. metni olan “6 Mart 1915 Gecesi” adlı metinde taziye, temenni bildiren ve olumsuz bir durum karşısında söylenen nezaket ifadelerinden biri olan “*Allah yardımcınız olsun.*” kalıbının kullanımı tespit edilmiştir. Tespit edilen bu ifade, metinden alınan kesitte gösterilmiştir.

Şekil 10. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “6 Mart 1915 Gecesi” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

ti bu görevin başarı ile yerine getirilmesine bağlıdır. Yarın akşam Nusrat’ la son 26 mayını şu gördüğün karanlık limanda kıyıya paralel olarak dökeceksin. Düşman hareketinizi seçer, size saldırmaya geçerse kıyı topraklarımız önceden aldıkları talimata uygun olarak hareket edecek ve sizi himaye ateşiyle koruyacaklar. Kendinizi göstermemeye çaba harcayın. Allah yardımcınız olsun.”

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 52.

Çanakkale Savaşı’nda kendisine önemli bir görev verilen Hafız Nazım Bey’e komutanı Cevat Bey, Nusret mayın gemisinden mayını kıyıya dökmesi için bir görev verir. Bu zorlu görevi yerine getirmesi halinde savaşın kaderi değişeceği için komutanı, Hafız Nazım Bey’e görevini gerçekleştirebilmesine dair “*Allah yardımcınız olsun.*” ifadesini kullanır.

2. temada 4 metin ve metin etkinlikleri içerisinde kullanılan nezaket kalıbı sayısı birdir. Temada yer alan “Mustafa Kemal’in Kağnısı, Dumlupınar Savaşı ve dinleme/izleme metni olan Bir Temmuz Gecesi” adlı metinde nezaket kalıbının

varlığına rastlanılmamıştır. Millî Mücadele ve Atatürk teması, ders kitabındaki 8 tema içerisinde en az nezaket kalıbı kullanımının olduğu temalardan biridir.

4.2.3. Doğa ve Evren Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Doğa ve Evren temasında sırasıyla “Bu Nehir Bizim, Okland Adası, Deprem ve dinleme/ izleme metni olarak verilen Sakın Kesme” adlı metinler yer almaktadır. Tema içerisinde yer alan dört metinden sadece “Bu Nehir Bizim” adlı metin içerisinde nezaket kalıbının kullanımı tespit edilmiş, diğer üç metin ve etkinliklerinde herhangi bir nezaket kalıbının kullanımına rastlanılmamıştır.

3. temanın 1. metni olan “Bu Nehir Bizim” metninde tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıpları içerisinde bulunan “*Merhaba.*” kalıbı ile taziye, temenni veya olumsuz bir durum karşısında kullanılan nezaket kalıplarından olan “*Kusura bakmayın.*” kalıbı olmak üzere toplam 2 yerde nezaket kalıbının kullanımı tespit edilmiştir. Aşağıda bu kalıp ifadelerin metin içerisindeki kullanımına yer verilmiştir.

Şekil 11. Doğa ve Evren Teması “Bu Nehir Bizim” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

O sırada bir araba eve doğru yaklaştı. Güvenlik görevlisi hemen gitmesini istedi. Furkan’ın gitmeye hiç niyeti yoktu. Arabaya doğru kâğıdı salladı. Gülererek kâğıdı işaret etti. Arabanın camları koyu renkte olduğu için arkada oturamıyordu. Araba durdu, sürücü pencereyi açtı “Merhaba ufaklık, o kâğıt ne kâğıdı?” diye sordu. Furkan “Sana değil, patronuna gösteriyorum.” dedi. Adam “Patronum burada yok.” dedi. Furkan şaşırdı, “Nehrimizi kirleten fabrikanın sahibinin evi değil mi burası?” dedi. Güvenlik görevlisi, “Kusura bakmayın Sinan Bey.” deyip Furkan’a gitmesini söyledi. Adam “Bir şey yok, biz konuşuyoruz.” dedi.

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 70.

Tespit edilen nezaket kalıplarının kullanım amacına bakıldığında zaman metnin karakteri olan Furkan ve fabrikanın sahibi Sinan Bey arasında geçen tanışma anına uygun olarak “*Merhaba.*” kalıbının kullanıldığı; Furkan’ın patronu tanımamasından kaynaklı ortaya çıkan olumsuz duruma ithafen güvenlik görevlisinin patrona “*Kusura bakmayın.*” ifadesini kullandığı görülmektedir.

Doğa ve Evren temasında yer alan metinler ve etkinliklerinde kullanılan toplam nezaket kalıbı sayısı 2’dir. İki farklı kullanım alanına yönelik yer verilen nezaket kalıpları tek bir metinde kullanılmış olup “Okland Adası, Deprem ve dinleme/ izleme

metni olarak verilen Sakın Kesme” metinlerinde nezaket kalıbı kullanımına rastlanılmamıştır.

4.2.4. Millî Kültürümüz Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Millî Kültürümüz temasında sırasıyla “Kilim, Vatan Yahut Silistre, Boğaç Han ve dinleme/ izleme metni olarak Ali Kuşçu” metinleri yer almaktadır. Tema içerisinde yer alan dört metinden sadece “Boğaç Han” metninin etkinliğinde nezaket kalıbının kullanımına yer verildiği tespit edilmiştir.

4. temanın 3. metni olan “Boğaç Han” metninde nezaket kalıbı kullanımı yer almamaktadır ancak metnin etkinliğinde temenni, taziye veya olumsuz bir durum karşısında söylenen nezaket ifadelerinden biri olan “Müsaade ederseniz.” kalıbının kullanımı tespit edilmiştir. Aşağıda metinden alınan kesitte nezaket kalıbının kullanımı gösterilmiş, kalıbın kullanımı bağlam içerisinde ifade edilmiştir.

Şekil 12. Millî Kültürümüz Teması “Boğaç Han” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

veriniz.” Cakıp, diz üzerine oturup dileği için dua etti. Çocuktan çıkan ışığa bakıp ona layık bir ad bulamayan halk şaşırıp kaldı. Ah, Tanrım! Tam bu sırada beyaz çadıra yır-tık deri elbise giyen, elinde beyaz asa tutan, beline çakmak taşı bağlayan, ayağına çarık saran bembeyaz sakallı, ak külahlı derviş içeri girdi. “Millet!” dedi yüzü ışıldayan der-viş, şaşkın oturanlara bakarak “Müsaade ederseniz nur yüzlü çocuğun adını ben vere-yim.” Onlar da “Olsun, ağzından çıkan kutlu olsun, çocuğun adını sen ver ihtiyar.” dedi-

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 125.

“Boğaç Han” metninin 6. etkinliği olarak verilen kısa metinde Manas Destanı’ndan alınan bir bölüme yer verilmiştir. Destan içerisinde bir ak sakallı bir dervişin doğan çocuğa adını vermek için halktan izin istediği esnada “müsaade ederseniz” kalıbını kullandığı görülmektedir.

Doğa ve Evren teması, beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalar içerisinde en az nezaket kalıbı kullanımının olduğu temalardan biridir. Sadece tek bir metinde nezaket kalıbının kullanımı tespit edilmiş olup tema içerisinde yer alan diğer üç metin ve etkinliklerde nezaket kalıbı kullanımına rastlanılmamıştır.

4.2.5. Vatandaşlık Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Vatandaşlık temasında sırasıyla “Çocuk Bahçesindeki Bekçi, Bilinçli Tüketici, Özgürlük ve Sokak” adlı dört metin bulunmaktadır. Bu metinlerden üçü okuma

metni, biri ise dinleme/ izleme metnidir. Temada yer alan metinlerden sadece “Özgürlük” metninde nezaket kalıbının varlığına rastlanmış, diğer üç metinde herhangi bir nezaket kalıbının kullanımına yer verilmediği görülmüştür.

5. temanın 3. metni olan “Özgürlük” metninde, tematik olarak iki farklı nezaket kalıbı kullanımına yer verildiği görülmektedir. Nezaket kalıplarının metin içerisindeki kullanımı aşağıda görülmektedir.

Şekil 13. Vatandaşlık Teması “Özgürlük” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

“Boynuma takılan zincir tüylerimi döktü. Buranın sahibi, zincire bağlayarak bütün gün bu bahçede bağlı tutar beni.”

Cevap pek de kurda göre değildir:

“O hâlde hoşça kal zavallı dostum.” der kurt ve hızla oradan uzaklaşır. “Kusura bakma arkadaş, fikrimi değiştirdim. Ben aç kalabilirim ama özgür olmayı, aç kalmaya tercih ederim!” diye köpeğe seslenerek veda eder.

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 150.

Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıpları içerisinde yer alan “*Hoşça kal*” kalıbı metinde köpeğe veda eden kurdun ifadesi olarak yer almaktadır. Devamında da yine kurt temenni, taziye veya olumsuz bir durum karşısında söylenen nezaket ifadelerinden biri olan “*Kusura bakma.*” kalıbını özgürlüğü aç kalmaya tercih eden kurdun tercihini dile getirmek için köpeğe söylediği görülmektedir.

Vatandaşlık temasında yer alan hedef metinlerden “Çocuk Bahçesindeki Bekçi, Bilinçli Tüketici ve Sokak” metinlerinde herhangi bir nezaket kalıbının kullanımı tespit edilmemiştir.

4.2.6. Sağlık ve Spor Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Sağlık ve Spor temasında sırasıyla yer alan metinler “Karagöz Kibarlık Öğreniyor, Çitlembik, Spor ve Beden, Tavşan ile Kaplumbağa” metinleridir. Tema genelinde yer alan metinlerden “Karagöz Kibarlık Öğreniyor ve Çitlembik” metninde nezaket kalıplarına rastlanılmışken “Spor ve Beden, Tavşan ile Kaplumbağa” metinlerinde herhangi bir nezaket kalıbı kullanımının yer almadığı görülmüştür. Sağlık ve spor temasında toplam 8 nezaket kalıbı tespit edilmiştir. Bu kalıpların her birinin ait olduğu tematik nezaket kalıbı grubu birbirinden farklıdır.

6. temanın 1. metni olan “Karagöz Kibarlık Öğreniyor” metninde, tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıpları içerisinde bulunan “*Merhaba, hoş geldin*” kalıpları tespit edilmiştir. Bu kalıpların metin içerisindeki kullanımına aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 14. Sağlık ve Spor Teması “Karagöz Kibarlık Öğreniyor” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Hacivat — Yâr bana bir eğlence. Aman bana bir eğlence...(Bağırarak Karagöz’ün evinin önüne gelir. O sırada kapıdan çıkan Karagöz’ü görür.) Vay Karagöz’üm benim. İki gözüm merhaba.
Karagöz — Hoş geldin suda pişmiş bal kabağı.

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 164.

Hacivat ve Karagöz’ün karşılaşma anında selamlaşmak amacıyla kullandıkları merhaba, hoş geldin kalıplarını kullandıkları görülmektedir. Aynı metnin 6. etkinliğinde nezaket kalıplarına yer verilmiş olup etkinlikte öğrencilerin bu kalıpların kullanım alanlarına uygun bir konuşma yapmaları istenmiştir. Söz konusu etkinliğe kesit olarak aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 15. Sağlık ve Spor Teması “Karagöz Kibarlık Öğreniyor” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

6. ETKİNLİK Aşağıdaki kelime ve kavramlardan birini seçiniz. Seçtiğiniz kelimenin kullanılma durumuna uygun bir konuşma yapınız.

çok yaşa **geçmiş olsun** **hoşça kalın** **eline sağlık** **günaydın**

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 168.

Yukarıda da görüldüğü üzere burada kullanılan nezaket kalıplarından “*çok yaşa, eline sağlık*” kalıpları tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri arasında yer alan kalıplardır. Yine bu etkinlikte yer alan “*hoşça kalın*” kalıbı ise tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarındanken “*geçmiş olsun*” kalıbı, temenni, taziye veya olumsuz bir durum karşısında söylenen nezaket ifadelerinden biridir. Genel olarak yapılan inceleme sonucunda “Hoşça Kalın, Güle Güle” metninden sonra en fazla nezaket kalıbının kullanıldığı metnin “Karagöz Kibarlık Öğreniyor” metni olduğu tespit edilmiştir.

6. temanın 2. metni olan “Çitlembik” metninde yapılan inceleme sonucunda nezaket kalıbı olarak “*Teşekkür ederim.*” kalıbına rastlanılmıştır. Tebrik, kutlama veya

olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri arasında yer alan teşekkür ederim ifadesinin metindeki kullanımına aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 16. Sağlık ve Spor Teması “Çitlembik” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Ağabeyime sarılıp deliler gibi yanaklarından öpüyorum. Gözlerini bir bana bir Hasan ağabeye çeviriyor:

— Hiç unutmayacağım. Teşekkür ederim. Beni siz kurtardınız.

Hasan ağabeyle göz göze geliyoruz. Birlikte başardık, diye düşünüyorum. Birlikte başladık.

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 174.

Süleyman adlı karakterin abisinin ağaçtan düşmesiyle yaralanması sonucunda abisini tedavi eden doktora duyduğu minnetten kaynaklı teşekkür ettiği görülmektedir. Sağlık ve spor temasında yer alan “Spor ve Beden, Tavşan ile Kaplumbağa” metinlerinde herhangi bir nezaket kalıbı kullanımına rastlanılmamıştır.

4.2.7. Erdemler Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Erdemler temasında sırayla olmak üzere “İyiliğin Değerini Bilen Kim?, Büyüklere Saygı, Yaşama Sevinci ve dinleme/ izleme metni olarak Paylaşalım” adlı metinler yer almaktadır. Tema içerisinde yalnızca “İyiliğin Değerini Bilen Kim?” metninde bir tane nezaket kalıbına rastlanılmıştır. Temadaki üç metin ve bu metinlerin etkinliklerinde herhangi bir nezaket ifadesine yer verilmediği görülmüştür.

7. temanın 1. metni olan “İyiliğin Değerini Bilen Kim?” adlı metinde tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarından olan “Güle güle.” nezaket ifadesine rastlanılmıştır.

Şekil 17. Erdemler Teması “İyiliğin Değerini Bilen Kim” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Avcılar uzaklaştıktan sonra sırtındaki çuvalı yere indiren köylü, içinden kurdu çıkarmış:

– Avcılar gitti, demiş. Şimdi istediğin yere git. Haydi bakalım güle güle.

Kaynak: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2020, 192.

Metinde avcılardan kaçan kurdun bir köylü tarafından saklanması neticesinde avcılar gidince kurdu serbest bırakıp onu uğurlarken kullandığı “güle güle” kalıbının tematik nezaket kalıpları kategorisinden tanışma, selamlaşma ve vedalaşma kategorisine ait olduğu görülmektedir.

Erdemler teması, ders kitabında yer alan sekiz tema içerisinde en az nezaket kalıbı kullanımının olduğu temalardan biridir. Temada bir kez nezaket kalıbının kullanıldığı tespit edilmiştir.

4.2.8. Bilim ve Teknoloji Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Bilim ve teknoloji temasında yer alan metinler sırasıyla “Barkod, Sosyal Medya Psikolojinizi Etkiliyor, Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Aziz Sancar” adlı metinlerdir. Bu metinlerden üçü okuma metni, bir tanesi ise dinleme/ izleme metni olarak tema içerisinde yer almaktadır. Temada yer alan metinler ve metinlere ait etkinliklerde yapılan incelemede temanın konu kapsamı gereği herhangi bir nezaket kalıbının varlığı tespit edilmemiştir.

4.3. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket Kalıplarının İncelenmesi

Araştırmanın bu bölümünde tematik nezaket kalıpları listesi ölçüt alınarak altıncı sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinler ve bu metinlerin etkinliklerinde bulunan nezaket kalıpları doküman incelemesi yoluyla tespit edilmiştir. Bu bağlamda altıncı sınıf Türkçe ders kitabındaki metin ve etkinliklerde yer alan nezaket kalıplarının genel dağılımı ilk olarak tablo şeklinde ardından da metinden alınan kesitlerle beraber bağlam içerisinde ortaya konulmuştur.

Tablo 6. Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket İfadelerinin Genel Dağılımı

Nezaket İfadeleri				
	Tanışma, Selamlaşma veya Vedalaşma Durumlarında Kullanılan Nezaket İfadeleri	Tebrik, Kutlama veya Olumlu Durumlar da Kullanılan Nezaket İfadeleri	Taziye, Temenni Bildiren veya Olumsuz Bir Durum Karşısında Söylenen Nezaket İfadeleri	Toplam
Temadaki Metinler				
Erdemler	1. Vermek Çoğalmaktır	1	1	
	2. Canım Aliye, Ruhum Filiz	1		1
	3. Kuğular	1	1	
	4. Sahibini Unutmayan Köpek			
	Toplam			3
Birey ve Toplum	1. Finlandiya'dan			
	2. Ak Sakallı Bilge Dede	1		1
	3. Aslanla Fare			
	4. Bir Dünya Bırakın			
	Toplam			1
Millî Mücadele ve Atatürk	1. Gazi'yi Görmeye Gelen Ana	2		2
	2. Ben Mustafa Kemal'im			
	3. 1 Kişi			
	4. Mustafa Kemal Nasıl Atatürk Oldu?			
	Toplam			2
Millî Kültürümüz	1. Bayram Günleri			
	2. İlaç		1	1
	3. Uygarlıklar Diyarı Harran			
	4. Bayrak			
	Toplam			1
Doğa ve Evren	1. Kiraz Yaylaları			
	2. Rüzgâr			
	3. Son Kuşlar			
	4. Kış Uykusu			
	Toplam			0
Sanat	1. İhtiyar Çilingir	1		1
	2. Büyük Ustayı Ziyaret	1		
	3. Yaşadıklarım ve Düşlediklerim			
	4. Kuklaları			
	Toplam			2
Bilim ve Teknoloji	1. Sufi ile Pufi			
	2. Yosun Pilleri			
	3. Aziz Sançar	3	2	5
	4. Ampulün İlk Yanışı			
	Toplam			5
Sağlık ve Spor	1. Basketbol Oynamak Boy Uzatır Mı?			
	2. Sağlıklı Olma Sanatı			
	3. Tadı Olmayan Bir Şeyi Neden İçeyim Ki?	1		1
	4. Louis Pasteur			
	Toplam			1
Toplam	6	8	1	15

Araştırmanın bu bölümünde nezaket kalıplarının altıncı sınıf Türkçe ders kitabının metin ve etkinliklerinde nasıl, hangi bağlamda yer aldığını ortaya koymak amacıyla doküman inceleme yoluyla elde edilen veriler açıklanmıştır. Tematik nezaket ifadeleri ölçüt listesi baz alınarak yapılan incelemede nezaket kalıplarıyla ilgili kullanımlar tema ve metin sıralamasına göre verilmiştir. Her tema sonunda temaya dair bir değerlendirme yapılarak metin ve etkinliklerde tespit edilen nezaket kalıplarının kullanım yerleri metinlerden alınan kesitlerle gösterilmiştir.

4.3.1. Erdemler Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Erdemler temasında sırasıyla “Vermek Çoğalmaktır, Canım Aliye, Ruhum Filiz, Kuğular ve dinleme/ izleme metni olarak verilen Sahibini Arayan Köpek” metni yer almaktadır. Tematik nezaket ifadeleri listesi ölçüt alınarak metinler ve etkinlikler üzerinde yapılan inceleme sonucunda Erdemler temasında, toplam 3 nezaket kalıbı kullanımı tespit edilmiştir. “Vermek Çoğalmaktır, Canım Aliye, Ruhum Filiz ve Kuğular” metinlerinde nezaket kalıbı kullanımına rastlanılmıştır. Dört metnin etkinliklerinde yapılan inceleme sonucunda herhangi bir nezaket kalıbının varlığına yer verilmediği görülmüştür.

Altıncı sınıf Türkçe ders kitabındaki 1. temanın 1. metni olan “Vermek Çoğalmaktır” metni nezaket kalıbı içeren bir metin olarak tespit edilmiştir. Metin içerisinde bir kez nezaket kalıbına verildiği görülürken bu nezaket kalıbının tematik olarak tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadelerinden biri olan “*Teşekkür ederim.*” kalıbının olduğu saptanmıştır. Tespit edilen bu kalıbın metin içerisindeki kullanımı kesit olarak aşağıda verilmiştir.

Şekil 18. Erdemler Teması “Vermek Çoğalmaktır” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Bir zamanlar bir köylü, bir medresenin kapısını çaldı. Kapılara bakan talebe gelip kapıyı açtığında köylü ona nefis bir salkım üzüm uzattı: “Bunlar benim bağımın en güzel üzümleri. Size hediye olarak getirdim.”

“Teşekkür ederim.” dedi talebe, “Onları hemen hocamıza götüreceğim. İkraminizden çok memnun olacaktır.”

Kaynak: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2022, 10.

Metin içerisinde tespit edilen teşekkür ederim kalıbını talebenin bir köylü tarafından kendisine hediye olarak üzüm vermesi sonucu kullandığı görülmektedir.

Temanın 2. metni olan “Canım Aliye, Ruhum Filiz” metninde nezaket kalıbı kullanımına rastlanmış olup tespit edilen kalıbın “Allah’a ısmarladık.” kalıbı olduğu ortaya çıkmıştır. Allah’a ısmarladık nezaket kalıbı, tematik nezaket kalıbı ölçüt listesine göre tanışma, selamlaşma veya vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıpları kategorisinde yer alan bir kalıp ifadedir. Aşağıda metinden alınan kesitte kalıbın kullanımı gösterilmiştir.

Şekil 19. Erdemler Teması “Canım Aliye, Ruhum Filiz” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Şimdilik Allah'a ısmarladık. Senin ve Filiz'in binlerce defa gözlerinizden, yanaklarınızdan öperim. İkkinizi de hasretle kucaklarım sevgili karıcığım.

Kaynak: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2022, 16.

Yukarıda da görüldüğü üzere bir mektuptan alınan kesitte eşine ve kızına yazdığı mektubun son satırlarında yazarın “Allah’a ısmarladık.” kalıbına mektubunda yer verdiği görülmektedir. Erdemler temasının 3. metni olan “Kuğular” metninde yapılan inceleme neticesinde sadece bir yerde nezaket kalıbının kullanımına rastlanılmıştır. Tespit edilen nezaket kalıbının metindeki kullanımı aşağıda gösterilmiş olup bağlamda sunulmuştur.

Şekil 20. Erdemler Teması “Kuğular” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

...sırasında yaşlı baba, çocuklarını tanıdı. Hain karısını boşayarak babasının evine gönderdi; çocuklarına sarılarak gözlerinden öptü. Damadına da, çocuklarını kurtardığı için büyük teşekkürler etti. Bundan sonra hepsi mutlu yaşadılar.

Kaynak: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2022, 23.

Metinde tespit edilen nezaket kalıbı, tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadelerinden biri olan “Teşekkür etti.” kalıbıdır. Çocuklarını kurtarması sonucu damadına teşekkür eden yaşlı babanın kullanmış olduğu bu kalıp haricinde metinde ve metnin etkinliklerinde herhangi bir nezaket kalıbı kullanımına rastlanılmamıştır.

Erdemler teması içerisinde dinleme/ izleme metni olarak yer alan “Sahibini Arayan Köpek” metninde kullanılmış herhangi bir nezaket kalıbına yer verilmediği tespit edilmiştir.

4.3.2. Birey ve Toplum Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Birey ve toplum temasında yer alan metinler “Finlandiya’dan, Ak Sakallı Bilge Dede, Aslanla Fare ve Bir Dünya Bırakın” adlı metinlerdir. Metinler ve etkinlikleri üzerinde yapılan inceleme sonucunda nezaket kalıbına yer verilen bir metin olduğu görülmüştür.

Temanın 2. metni olan “Ak Sakallı Bilge Dede” metninde nezaket kalıbı kullanımı tespit edilmiştir. Metinde kullanılmış olan nezaket kalıbı, tebrik, kutlama veya olumlu bir durum karşısında söylenen kalıplardan biri olan “*Teşekkür etmiş.*” ifadesidir. Metinde kalıbın kullanımı aşağıda verilen kesitte gösterilmiştir.

Şekil 21. Birey ve Toplum Teması “Ak Sakallı Bilge Dede” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Delikanlı Ak Sakallı Bilge’nin verdiği ders sayesinde yüz altınına kavuşmuş. Ak Sakallı Bilge Dede’ye teşekkür edip anasının yanına gitmiş.

Kaynak: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2022, 48.

Kendisine altın verilen delikanlının, buna vesile olan Ak Sakallı Bilge Dede’ye teşekkür etmesi, nezaket kalıbının kullanım bağlamını göstermektedir.

Birey ve toplum temasında toplam dört metin yer almakta olup sadece “Ak Sakallı Bilge Dede” metninde nezaket kalıbı kullanımına rastlanmıştır, diğer üç metin ve etkinliklerde nezaket kalıbına yer verilmediği görülmüştür. Birey ve toplum teması, sadece bir nezaket kalıbına yer verilmesi sebebiyle en az nezaket ifadesinin kullanıldığı temalardan biridir.

4.3.3. Millî Mücadele ve Atatürk Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Millî Mücadele ve Atatürk temasında hedef metin olarak biri dinleme/ izleme metni olmak üzere dört adet metin yer almaktadır. Sırasıyla “Gazi’yi Görmeye Gelen Ana, Ben Mustafa Kemal’im, 1 Kişi=?, Mustafa Kemal Nasıl Atatürk Oldu?” metinleri tema içerisinde yer almaktadır. Tema genelinde metinlerde ve etkinliklerde yapılan inceleme neticesinde bir metinde nezaket kalıbı kullanımı tespit edilmiştir.

Millî Mücadele ve Atatürk temasının 1. metni olan “Gazi’yi Görmeye Gelen Ana” metninde tematik olarak tanışma, selamlaşma veya vedalaşma esnasında kullanılan

nezaket kalıplarından biri olan “Merhaba (2).” kalıbına yer verilmektedir. Aşağıda yer verilen kesitte bu kalıbın metinde kullanımı gösterilmiştir.

Şekil 22. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “Ak Sakallı Bilge Dede” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Gazi Çiftliği’nde dolaşıp hava alırken oldukça yaşlı bir kadına rastladık. Atatürk, attan inerek bu ihtiyar kadının yanına sokuldu:

– Merhaba nine!

Kadın, Ata’nın yüzüne bakarak hafif bir sesle:

– Merhaba, dedi.

Kaynak: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2022, 64.

Metin içerisinde merhaba kalıbının, ihtiyar kadın ile Atatürk’ün tanışmaları esnasında selamlaşırken iki kez kullanıldığı görülmektedir. Tematik gruplandırmaya bağlı olarak metinde başka bir nezaket kalıbı kullanımı bulunmamaktadır.

Millî Mücadele ve Atatürk teması, en az nezaket kalıbı kullanımının olduğu temalardan biridir. Temada bir metin içerisinde mükerrer bir şekilde aynı nezaket kalıbı kullanıldığı görülürken diğer üç metinde hiçbir nezaket kalıbı tespit edilmemiştir.

4.3.4. Millî Kültürümüz Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Millî Kültürümüz temasında sırasıyla “Bayram Günleri, İlaç, Uygarlıklar Diyarı Harran ve dinleme/ izleme metni olarak verilmiş Bayrak” metni yer almaktadır. Temaya ait metinlerde, etkinliklerde yapılan inceleme sonucunda dört metin içerisinde sadece bir metinde nezaket kalıbı kullanımına rastlanmıştır.

4. temanın 2. metni olan “İlaç” metninde tematik olarak taziye, temenni veya olumsuz bir durum karşısında kullanılan nezaket kalıpları kategorisinde yer alan “Geçmiş olsun.” kalıbına yer verilmektedir. Metinden alınan kesitte bu nezaket kalıbının kullanımı gösterilmiştir.

Şekil 23. Millî Kültürümüz Teması “İlaç” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

HACİVAT – Allah Allah! Üşütmüşüm, kaynatıp içersen iyi gelir diye biraz şifalı ot bulmaya geldim ama sen beni iyice hasta ettin.

KARAGÖZ – Aman üşütmeden hemen evine git, ben de “geçmiş olsun”a gelirim de birkaç bardak çay içirim!

Hacivat ve Karagöz arasında geçen diyalogda hasta olan Hacivat’a Karagöz’ün geçmiş olsuna geleceği kalıbın kullanım bağlamını göstermektedir. Hasta olan kişiye geçmiş olsun ziyareti metin içerisinde bu nezaket kalıbının kullanımıyla ifade edilmektedir.

Millî Kültürümüz temasında yapılan incelemede kullanımına rastlanmamış başka bir nezaket kalıbı bulunamamıştır. “Bayram Günleri, Uygarlıklar Diyarı Haran ve Bayrak” metninde, metin etkinliklerinde hiçbir nezaket kalıbına yer verilmediği tespit edilmiştir.

4.3.5. Doğa ve Evren Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Ders kitabının 5. teması olan Doğa ve Evren temasında “Kiraz Yaylaları, Rüzgâr, Son Kuşlar ve Kış Uykusu” adlı metinler yer almaktadır. Temada yer alan dört metin ve bu metinlerin etkinliklerinde tematik nezaket kalıbı listesinde yer alan herhangi bir nezaket ifadesine yer verilmediği görülmektedir. Ders kitabı içerisinde yer alan metinlerde hiçbir nezaket kalıbının yer almadığı temalardan biri Doğa ve Evren temasıdır.

4.3.6. Sanat Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Sanat temasında sırasıyla “İhtiyar Çilingir, Büyük Ustayı Ziyaret, Yaşadıklarım ve Düşlediklerim, Kuklaları” adlı metinler bulunmaktadır. Temada yer verilmiş olan metinlerden “İhtiyar Çilingir ve Büyük Ustayı Ziyaret” metninde nezaket kalıbı kullanımı tespit edilirken “Yaşadıklarım ve Düşlediklerim, Kuklaları” adlı metinlerde herhangi bir nezaket kalıbı tespit edilmemiştir.

6. temanın 1. metni olan İhtiyar Çilingir adlı metinde tespit edilmiş olan nezaket kalıbı, “*Kolay gelsin.*” kalıbıdır. Kolay gelsin ifadesi, tebrik, kutlama veya olumlu bir durum karşısında kullanılan nezaket ifadeleri kategorisinde yer almakta olup kalıbın metin içerisindeki kullanımı metinden alınan kesitte gösterilmiştir.

Şekil 24. Sanat Teması “İlaç” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Ne hoş manzara, gözüm ilişti. Dükkânın önünde kaldım. Bir çilingir dükkânı. Ufak kilitler, eski zaman kapı halkaları, menteşeler, hayvan zincirleri. Böyle ufak tefek şeyler yapıyor. Bunlardan pek çok da yapmış, dükkânın ötesine berisine asmış.

— Kolay gelsin, usta.

Kaynak: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2022, 154.

Metinde karşılaştığı dükkândaki ustaya yönelik “kolay gelsin” ifadesini kullanan karakterin bu nezaket kalıbını bağlama uygun kullandığı görülmektedir. Metin içerisinde ve etkinlerde kullanılan başka bir kalıp tespit edilmemiştir.

6. temanın 2. metni olan Büyük Ustayı Ziyaret adlı metinde tespit edilen nezaket kalıbı ise “Teşekkür ettim.” ifadesidir. “Teşekkür ettim” kalıbı, ölçüt grubundan tebrik, kutlama veya olumlu durumlar karşısında kullanılan nezaket ifadeleri içerisinde yer almakta olup kalıbın metindeki kullanımını aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 25. Sanat Teması “Büyük Ustayı Ziyaret” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

“Size küçük bir armağanım var.” dedi usta. “Karşı koymayın. Kabul edin. Bu konuşmalarımızın bir anısı olarak kalsın. Bir dağ resmi... Hiçbir toprak renginin yer almadığı, kırmızı, yeşil ve mavi renklerden oluşan, bilmeyen biri için bitmemiş bir dağ resmi.”

Belki gerçekten de bitmemiş bir resimdi. Usta resmini imzalamamıştı. İmzalamasını da istemedim. Teşekkür edip ayrıldım.

Kaynak: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2022, 166.

Metinde yer alan karaktere usta tarafından yapılan resmin hediye edilmesi üzerine kullanmış olduğu teşekkür ederim kalıbı, nezaket ifadesi olarak metinde tespit edilmiştir. Sanat temasında yer alan “Yaşadıklarım ve Düşlediklerim, Kuklaları” adlı metinlerde ve etkinlerde herhangi bir nezaket kalıbına yer verilmediği görülmektedir.

4.3.7. Bilim ve Teknoloji Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Altıncı sınıf Türkçe ders kitabının 7. temasında sırasıyla yer alan metinler, “Sufi ile Pufi, Yosun Pilleri, Aziz Sancar ve Ampulün İlk Yanışı” adlı metinlerdir. Bu metinlerde ve etkinliklerde yapılan inceleme sonucunda sadece Aziz Sancar metninde biri mükerrer olmak üzere toplam beş yerde nezaket kalıbı kullanımına yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır.

7. temanın 3. metni olan “Aziz Sancar” metninde iki nezaket kalıbının kullanımına yer verilmiştir. Tematik nezaket ifadeleri listesine göre metindeki nezaket kalıplarından biri “*Hoş geldiniz (2).*” kalıbıdır. Söz konusu olan nezaket kalıbının metin içerisindeki kullanımlarına kesit olarak aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 26. Bilim ve Teknoloji Teması “Aziz Sancar” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Kaynak: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2022, 198.

Çizgi roman halinde yer verilen “Aziz Sancar” metninde araştırmacı olarak gelen karakterin İstanbul Üniversitesine gelişi tanışma, selamlaşma veya vedalaşma esnasında kullanılan nezaket kalıplarından biri olan “Hoş geldiniz.” ifadesiyle karşılık bulmuştur. Metin içerisinde “Hoş geldiniz, hoş bulduk” kalıplarının kullanıldığı bir diğer yer Şekil 26’da gösterilmiştir.

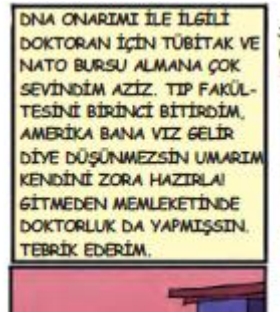
Şekil 27. Bilim ve Teknoloji Teması “Aziz Sancar” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Kaynak: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2022, 198.

Görüldüğü üzere bu kez hoş geldiniz kalıbı, karşılık içeren bir ifadeyle “*Hoş bulduk.*” kalıbıyla beraber yine tanışma, selamlaşma veya vedalaşma esnasında kullanılan nezaket kalıplarından biri olarak metinde kullanılmıştır. “Aziz Sancar” metni içerisinde tespit edilen bir diğer nezaket kalıbı ise “*Tebrik ederim.*” kalıbıdır. Söz konusu nezaket kalıbının bağlam içinde kullanımına aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 28. Bilim ve Teknoloji Teması “Aziz Sancar” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Kaynak: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2022,198.

Metinde Aziz Sancar'ın yapmış olduğu çalışmalardan kaynaklı olarak tebrik, kutlama veya olumlu bir durum karşısında kullanılan nezaket ifadelerinden biri olan “Tebrik ederim.” kalıbı metin içerisinde nezaket bağlamını içermektedir. Aziz Sancar metninde tespit edilmiş olan bir başka nezaket kalıbı, “Teşekkür ederim.” kalıbıdır. Söz konusu kalıbın metin içerisinde yer aldığı kesit aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 29. Bilim ve Teknoloji Teması “Aziz Sancar” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Kaynak: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2022, 199.

Metinden alınan kesitte de görüldüğü üzere “Teşekkür ederim.” nezaket ifadesi, tematik nezaket kalıbı olarak tebrik, kutlama veya olumlu bir durum esnasında kullanılan nezaket kalıplarından biridir. Yapmış olduğu çalışmalara yardımcı olan herkese teşekkür eden karakter, söz konusu nezaket kalıbını metnin bağlamı içerisinde kullandığı tespit edilmiştir.

“Aziz Sancar” metni, Bilim ve teknoloji teması içerisinde nezaket kalıbının yer aldığı tek metindir. Temada yer alan diğer üç metinde herhangi bir nezaket kalıbının kullanımına yer verilmediği görülmüştür. Bilim ve teknoloji teması, altıncı sınıf

Türkçe ders kitabında yer alan temalar içerisinde en fazla nezaket kalıbının kullanımına yer verilen tema olarak tespit edilmiştir.

4.3.8. Sağlık ve Spor Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Altıncı sınıf Türkçe ders kitabının son teması olarak yer alan Sağlık ve spor temasında sırasıyla “Basketbol Oynamak Boy Uzatır Mı?, Sağlıklı Olma Sanatı, Tadı Olmayan Bir Şeyi Neden İçeyim Ki ve Louis Pasteur” adlı metinler yer almaktadır. Dört metin üzerinde yapılan inceleme sonucunda nezaket kalıbının kullanımına yer verildiği tespit edilen tek metin, “Tadı Olmayan Bir Şeyi Neden İçeyim Ki?” metnidir.

8. temanın 3. metni olan “Tadı Olmayan Bir Şeyi Neden İçeyim Ki?” metninde tematik nezaket kalıpları listesinde yer alan “*Teşekkür ederim.*” kalıbına yer verildiği tespit edilmiştir. Metin içerisinde kalıbın mevcut kullanımı kesit olarak aşağıda sunulmuştur.

Şekil 30. Sağlık ve Spor Teması “Tadı Olmayan Bir Şeyi Neden İçeyim Ki” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Kaynak: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2022, 229.

Metinde yer alan “Teşekkür ederim.” kalıbı, tebrik, kutlama veya olumlu durumlar karşısında kullanılan nezaket kalıplarından biridir. Kendisine içecek ikram edilen karakter metinde, bu ikrama yönelik söz konusu kalıbı kullanmıştır.

Sağlık ve Spor temasında toplam bir nezaket kalıbının varlığı tespit edilmiş olup yer alan üç metin ve etkinliklerinde başka bir bulguya rastlanılmamıştır. Sağlık ve spor temasının, ders kitabında nezaket kalıplarının en az kullanıldığı temalardan biri olduğu görülmüştür.

4.4. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket Kalıplarının İncelenmesi

Araştırmanın bu alt başlığında, yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metin ve bu metinlere ait etkinliklerdeki nezaket kalıplarına yönelik elde edilen bulgular ortaya konulmuştur. Metinlerde ve etkinliklerde yer alan nezaket kalıplarının tematik olarak hangi gruba ait olduğu, inceleme sonucunda elde edilen nezaket kalıplarının sayısı temalara ve metinlere dağılımı genel bir tablo olarak sunulmuştur.

Tablo 7. Yedinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket İfadelerinin Genel Dağılımı

Nezaket İfadeleri				
	Tanışma, Selamlaşma veya Vedalaşma Durumlarında Kullanılan Nezaket İfadeleri	Tebrik, Kutlama veya Olumlu Durumlarda Kullanılan Nezaket İfadeleri	Taziye, Temenni Bildiren veya Olumsuz Bir Durum Karşısında Söylenen Nezaket İfadeleri	Toplam
Temadaki Metinler				
Duygular	1. Bir Dünya Düşünürüm			
	2. Çiçek Dürbünü			
	3. Ana İssiz Kalınca			
	4. Karadut			
	Toplam			0
Millî Mücadele ve Atatürk	1. Atatürk'ü Gördüm Düşümde			
	2. Mürefteli Kadınlar ve Emin Astsubay	2	2	4
	3. Sığırtmaç Mustafa'nın Öyküsü	1		1
	4. Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda	1		1
	Toplam			6
Okuma Kültürü	1. Okumanın İşlevi			
	2. Kitaplarla Kurulan Dostluk			
	3. Okumak Düşünmek İçindir	2		7
	4. Anne Frank'ın Hatıra Defteri	1		1
	Toplam			8
Erdemler	1. Tahta Bisiklet			
	2. Kaplumbağa ile İki Ördek			
	3. Kızgın Bir Lira			
	4. Akıllı Evlat	1		1
	Toplam			1
Kişisel Gelişim	1. Adını Göklere Yazdıran Çocuk			
	2. Başarıya Gitmek mi, Başarıyı Çekmek mi?			
	3. "A" Harfi			
	4. Mesele Kuyumcuyu Bulmakta			
	Toplam			0
Millî Kültürümüz	1. Yusufçuk			
	2. Karagöz Nedir?		1	1
	3. Anadolu'da Kilim Demek			
	4. Mevlana Celaleddin-i Rumi			
	Toplam			1
Sağlık ve Spor	1. İki Tekerlekli Özgürlük			
	2. Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim			
	3. Karlı Dağların Arkadaşı Ol			
	4. Broşür			
	Toplam			0
Sanat	1. Âşık Veysel Şatıroğlu			
	2. Geleneksel Türk Sanatlarından Ebru			
	3. Ağaçtan Oyma Su Tası			
	4. Yaşayan İnsan Hazineleleri			
	Toplam			0
Toplam	9	4	3	16

Yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinler ve bu metinlere ait etkinlikler araştırmaya veri elde edebilmek için doküman incelemesi yoluyla betimsel bir şekilde incelenmiştir. Ders kitabında toplam 32 hedef metin yer almakta olup sırasıyla bu metinlerin yer aldığı temalar, alt başlıklar halinde ortaya konmuştur. Uzman görüşü alınarak hazırlanan tematik nezaket kalıpları listesi ölçüt liste olarak kullanılmış, araştırma sonucunda metinlerde kullanımı tespit edilen nezaket kalıpları metinlerden alınan kesitler halinde gösterilmiştir.

4.4.1. Duygular Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Ders kitabının ilk teması olan Duygular temasında sırasıyla “Bir Dünya Düşünürüm, Çiçek Dürbünü, Ana İşsiz Kalınca ve Karadut” metinleri yer almaktadır. Metinlerden üçü okuma metni, biri ise dinleme/ izleme metni olarak verilmiştir. Duygular temasında tematik nezaket ifadeleri listesi ölçüt alınarak “Bir Dünya Düşünürüm, Çiçek Dürbünü, Ana İşsiz Kalınca ve Karadut” metinleri ve etkinlikleri üzerinde yapılan inceleme sonucunda herhangi bir nezaket kalıbı kullanımına yer verilmediği tespit edilmiştir. Duygular teması, yedinci sınıf Türkçe ders kitabı içerisinde hiçbir nezaket kalıbına yer verilmemiş olan temalardan biridir.

4.4.2. Millî Mücadele ve Atatürk Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Millî Mücadele ve Atatürk temasında sırasıyla “Atatürk’ü Gördüm Düşümde, Müreftele Kadınlar ve Emin Astsubay, Sığırtmaç Mustafa’nın Öyküsü ve Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda” isimli metinler yer almaktadır. Metinler ve etkinlikler üzerinde yapılan inceleme sonucunda Millî Mücadele ve Atatürk temasında toplam 6 nezaket kalıbı kullanımına rastlanmıştır. “Müreftele Kadınlar ve Emin Astsubay, Sığırtmaç Mustafa’nın Öyküsü ve Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda” metinlerinde tematik olarak nezaket kalıpları kullanımı tespit edilirken “Atatürk’ü Gördüm Düşümde” metninde herhangi bir nezaket kalıbı kullanımı bulunmamıştır.

Ders kitabındaki 2. temanın 2. metni olan “Müreftele Kadınlar ve Emin Astsubay” metninde varlığı tespit edilen nezaket kalıbı kullanımı 4’tür. Söz konusu nezaket kalıplarının tematik listeye göre taziye, temenni, hastalık gibi olumsuz durumlar karşısında kullanılan ve tebrik, kutlama, olumlu bir durum karşısında kullanılan nezaket kalıbı olduğu görülmüştür.

Taziye, temenni, hastalık gibi olumsuz durumlar karşısında kullanılan nezaket kalıplarından biri olan “Geçmiş olsun.” kalıbına yer verilmiştir. Tebrik, kutlama, olumlu bir durumla karşılaşıldığı zaman kullanılan kalıplardan biri olan “Teşekkür ederim.” kalıbı, metinde tespit edilen bir diğer nezaket kalıbıdır. Aşağıda metinden alınan kesitte söz konusu kalıpların metin içerisindeki kullanımını gösterilmiştir.

Şekil 31. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “Müreftele Kadınlar ve Emin Astsubay” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Serpil Hanım onun uyandığını görünce,

- Emin Bey, geçmiş olsun. Lütfen ilacınızı alır mısınız, dedi.
- Teşekkür ederim!
- İsminizi öğrenebilir miyim?

Kaynak: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 45.

Metinde kendisine geçmiş olsun dileğinin ifade edilmesi üzerine cevaben karakter tarafından teşekkür edildiği ve söz konusu kalıbın kullanımı görülmektedir.

Müreftele Kadınlar ve Emin Astsubay metninde tespit edilen diğer nezaket kalıplarının kullanımına aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 32. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “Müreftele Kadınlar ve Emin Astsubay” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Bu sırada Serpil Hanım’ın gözlerinden yaşlar boşaldı. Emin Bey buna çok üzüldü.

- Kusura bakmayın sizi üzdüm galiba. Sadece oralarını size anlatmaya çalışmışım.
- Önemli değil efendim. Ne fark eder. Ha benim kocam ha başkasının... Vatan hizmeti değil mi? Neyse ben artık gideyim de başka hastaların ilaçlarını vereyim. Tekrar gelirim.

Kaynak: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 46.

Metinde tespit edilen nezaket kalıplarından bir diğeri olumsuz bir durum karşısında söylenen veya taziye, temenni bildiren kalıplardan biri olan “Kusura bakmayın.” ifadesidir. Metnin devamında da “Önemli değil.” kalıbının kullanıldığı görülmektedir. Müreftele Kadınlar ve Emin Astsubay metninde toplam beş nezaket kalıbının dışında varlığı tespit edilen başka bir nezaket kalıbı kullanımına rastlanılmamıştır.

2. temanın 3. metni olan “Sığırtmaç Mustafa’nın Öyküsü” metninde yapılan incelemeler doğrultusunda metin içerisinde nezaket kalıbının kullanımına rastlanmıştır. Tanışma, selamlaşma veya vedalaşma gibi iletişim süreçlerinde

kullanılan bir nezaket ifadesine yer verildiği görülmektedir. Metinden alınan kesitte nezaket kalıbının kullanımı gösterilmiştir.

Şekil 33. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “Sığırtmaç Mustafa’nın Öyküsü” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Bu habere çok sevindi Sığırtmaç Mustafa. Hemen otomobile atladı.
Otomobil, bir süre sonra kocaman bir binanın önünde durdu. Kocaman bir kapıdan geçip
kocaman bir salona girdiler. Salonda bir adam ayakta durmuş ona bakıyordu.
“Hoş geldin, beni tanıdın mı?” diye sordu adam.
Sığırtmaç Mustafa hiç duraksamadan yanıtladı:

Kaynak: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 54.

Bir karşılaşma anının yer aldığı metinde, karakterden birinin metnin kahramanı olan Sığırtmaç Mustafa’ya “*Hoş geldin.*” kalıbını kullandığı görülmektedir. Söz konusu nezaket kalıbı, tematik nezaket ifadeleri ölçüt listesinde tanışma, selamlaşma veya vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarından biridir.

Temanın dinleme/ izleme metni olarak yer alan “Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda” metninde yapılan incelemede tematik nezaket ifadeleri listesine göre tanışma, selamlaşma ve vedalaşma için kullanılan “*Güle güle*” kalıbına rastlanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün Türk gençleriyle vedalaşması esnasında söylediği “*Güle güle çocuklar.*” ifadesi burada bir nezaket kalıbı olarak yer almaktadır.

Millî Mücadele ve Atatürk temasında yapılan incelemede başka herhangi bir nezaket kalıbı kullanımı tespit edilmemiştir. Söz konusu temanın, ders kitabı içerisinde en fazla nezaket kalıbının kullanıldığı temalardan biri olduğu görülmüştür.

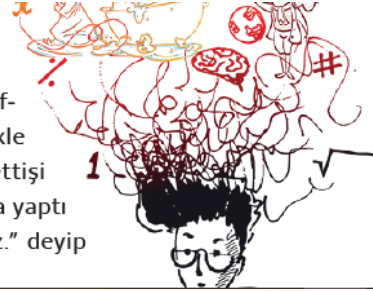
4.4.3. Okuma Kültürü Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Okuma Kültürü temasında sırasıyla “Okumanın İşlevi, Kitaplarla Kurulan Dostluk, Okumak Düşünmek İçindir ve Anna Frank’ın Hatıra Defteri” isimli metinlerdir. Temada yer alan metinlerde yapılan inceleme sonucunda temada yer alan metin ve etkinliklerde toplam 8 yerde nezaket kalıbının kullanımı tespit edilmiştir. “Okumanın İşlevi ve Kitaplarla Kurulan Dostluk” metinlerinde herhangi bir nezaket kalıbı kullanımına rastlanmazken “Okumak Düşünmek İçindir ve Anna Frank’ın Hatıra Defteri” metinlerinde farklı kategorilerde yer alan kalıpların kullanımı görülmektedir. İki metnin etkinliklerinde de nezaket kalıbı kullanımı yer almaktadır.

3. temanın 3. metni olan “Okumak Düşünmek İçindir” adlı metinde kullanıldığı tespit edilen nezaket kalıbı sayısı yedidir. Aşağıda metinden yer verilen kesitte nezaket kalıplarının kullanımı gösterilmiştir.

Şekil 34. Okuma Kültürü Teması “Okumak Düşünmek İçindir” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Bir gün önce sınıflarına müfettiş gelmişti. Sınıflarında her bir şeyi çok beğenip herkese ama özellikle öğretmenlerine teşekkür etmişti. Öğretmenleri müfettişi yolcu ettikten sonra gelip kısa ve anlamlı bir konuşma yaptı ve yine “Okumak ve düşünmek üzerinde konuşacağız.” deyip anlatmaya başladı:

Kaynak: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 86.

Metinden verilen kesitte görüldüğü üzere yer alan nezaket kalıbı, tebrik, kutlama veya olumlu durumlar karşısında kullanılan ifadelerden biri olan “Teşekkür etmişti.” ifadesidir. Sınıfa gelene müfettişin sınıf ortamını görünce beğenisini dile getirmek amacıyla herkese teşekkür etmesiyle nezaket kalıbının kullanım bağlamı ortaya çıkmaktadır. Metinde yer alan bir diğer nezaket kalıbı ise metnin 7. etkinliğinde yer almaktadır. Etkinlik içerisinde birden fazla nezaket kalıbı kullanımı bulunmakta olup tek bir kesitte bütün kalıpları gösterilmektedir.

Şekil 35. Okuma Kültürü Teması “Okumak Düşünmek İçindir” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

7.Etkinlik

Aşağıdaki ifadelerin sizin dâhil olduğunuz bir sosyal medya grubunda paylaşıldığını düşününüz. Boş bırakılan yerlere kendi düşüncelerinizi yazınız.

Eren, Gülçin ve siz

Gülçin: Ben buradayım Ahmet. Merhaba arkadaşlar. Kimler burada?

Bugün çok yoruldum. _____

Eren: Merhaba, ben de buradayım. E-kütüphaneden kolayca bulabilirsin. 😊

Aaa, e-kütüphane diye bir şey mi var? 😊

Gülçin: Evet, _____

Eren: E-kütüphane üyelik formunu doldurarak kolayca üye olabilirsin. Böylece istediğin her şey hakkında araştırma yapabilirsin.

Gülçin: Sana kolay gelsin Ahmet, iyi günler.

Eren: Görüşürüz arkadaşlar.

Görüşürüz...

Kaynak: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 90.

Tanışma, selamlaşma veya vedalaşma esnasında kullanılan nezaket kalıpları olarak metnin etkinliğinde “*Merhaba (2), iyi günler ve görüşürüz (2).*” kalıpları kullanılmıştır. Bir sosyal medya ortamına ait konuşma içerisinde yer verilen nezaket ifadelerinden bir diğeri tebrik, kutlama veya olumlu durumlar esnasında kullanılan ve metinde de araştırma yapacak olan arkadaşların birbirine kullanmış olduğu “*Kolay gelsin.*” nezaket ifadesidir. “Okumak Düşünmek İçindir” metni, ait olduğu tema içerisinde en fazla nezaket kalıbı kullanımının yer aldığı okuma metnidir.

3. temanın 4. metni olan “Anna Frank’ın Hatıra Defteri” metninin geneline bakıldığı zaman metin içerisinde tematik nezaket kalıpları kapsamında herhangi bir nezaket kalıbına yer verilmediği görülürken metnin etkinliğinde nezaket kalıbı kullanımı tespit edilmiştir. Aşağıda metnin 5. etkinliğinde yer alan nezaket kalıbının kullanımı gösterilmektedir.

Şekil 36. Okuma Kültürü Teması “Anna Frank’ın Hatıra Defteri” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

5.Etkinlik a) Aşağıda verilen metni okuyunuz. Metinde yer alan zarfları belirleyerek altlarını çiziniz.

DENİZYILDIZI

Bir zamanlar yazılarını yazmak üzere okyanus sahiline giden bir bilge kişi varmış. Çalışmaya başlamadan önce sabahları kumsalda yürüyüş yaparmış.

Bir gün; ileride, uzaklarda dans eder gibi hareketler yaparak kendisine doğru gelen bir insan silüeti fark etmiş. Başlayan günü dans ederek karşılayan biri olabileceğini düşünmüş. Ancak yaklaştıkça silüetin genç bir adam olduğunu görmüş. Genç adam birkaç adımda bir, yerden bir şeyler alıyor ve okyanusa fırlatıyormuş. Sormuş ona bilge kişi: “Günaydın delikanlı. Hayrola, ne yapıyorsun böyle?” Genç adam cevap vermiş: “Okyanusa denizyıldızı atıyorum.” “Sanırım şöyle sormalıydım.” demiş bilge kişi. “Neden ok-

Kaynak: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 94.

Etkinlikte tanışma, selamlaşma veya vedalaşma esnasında kullanılan nezaket kalıpları içerisinde yer alan “*Günaydın.*” kalıbına yer verildiği görülürken bu nezaket kalıbının sahildeki delikanlı ve bilge bir kişinin karşılaşması esnasında birbirlerine söz konusu nezaket kalıbını ifade ettikleri görülmektedir.

Okuma Kültürü temasında genel olarak yapılan incelemede elde dilen nezaket kalıpları sadece iki metin ve etkinliklerine aittir. Okuma kültürü temasının, ders kitabı içerisinde en fazla nezaket kalıbı kullanımının yer aldığı tema biri olduğu görülmüştür.

4.4.4. Erdemler Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Erdemler temasında yer alan metinler “Tahta Bisiklet, Kaplumbağayla İki Ördek, Kızgın Bir Lira ve Akıllı Evlat” isimli metinlerdir. Tema içerisinde metinlerde ve etkinliklerde nezaket kalıplarının mevcut durumlarına yönelik yapılan incelemede metinlerden yalnız “Akıllı Evlat” metninde nezaket kalıbı kullanımına rastlanmıştır. Buradan hareketle tema içerisinde kullanılan nezaket kalıbı sayısı birdir.

Erdemler temasının dinleme/ izleme metni olan “Akıllı Evlat” adlı metinde tanışma, selamlaşma veya vedalaşma esnasında kullanılan nezaket kalıplarından biri olan “*Yolunuz açık olsun.*” ifadesine rastlanmıştır. Metin dinleme metni olduğu için metinden alınan bir kesitte nezaket kalıbının kullanımı gösterilmemektedir. Metnin ikinci dakikasında yer alan bu kalıp ifade bir babanın çocuklarına vedalaşırken kullandığı bir nezaket kalıbı olarak araştırmada yer almaktadır.

4.4.5. Kişisel Gelişim Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Kişisel Gelişim temasında sırayla olmak üzere “Adını Göklere Yazdıran Çocuk, Başarıya Gitmek mi, Başarıyı Çekmek mi?, “A” Harfi ve Mesele Kuyumcuyu Bulmakta” adlı metinler bulunmaktadır. Tema içerisinde bulunan dört metin ve bu metinlerin etkinliklerinde tematik nezaket kalıbı listesinde yer alan herhangi bir nezaket ifadesine yer verilmediği görülmektedir. Ders kitabı içerisinde yer alan metinlerde hiçbir nezaket kalıbının yer almadığı temalardan biri Kişisel Gelişim temasıdır.

4.4.6. Millî Kültürümüz Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Millî Kültürümüz temasında yer alan okuma metinleri sırasıyla “Yusufçuk, Karagöz Nedir?, Anadolu’da Kilim Demek” metinleri olup dinleme/ izleme metni ise “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî” dir. Temada yapılan incelemede sadece “Karagöz Nedir?” metninde nezaket kalıbının kullanımı tespit edilerek diğer üç metinde herhangi bir nezaket kalıbına yer verilmediği görülmüştür.

6. temanın 2. metni olan “Karagöz Nedir?” metninin etkinliğinde yer verilmiş olan nezaket kalıbının metindeki kullanımı aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 37. Millî Kültürümüz Teması “Karagöz Nedir” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

— Yavrusu, demiş Hoca. Senin kazan doğurdu da...
Adam sesini çıkarmadan kazanı almış. Aradan zaman geçmiş. Hoca bir gün yine kazan isteyip almış komşusundan. Fakat geriye vermemiş. Birkaç gün sonra komşusu gelmiş, kazanı istemiş.
Hoca:
— Başın sağ olsun, demiş. Kazan öldü.
Adam şaşırılmış:
— Yahu kazan ölür mü hiç?
Hoca kızmış:

Kaynak: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 183.

Görüldüğü üzere etkinlik içerisinde verilen metinde “*Başın sağ olsun.*” kalıbına yer verilmiştir. İnsanın yaşadığı kayıp üzerine taziye niteliğinde kullanılan bu kalıp tematik nezaket ifadeleri listesinde yer alan kalıp ifadelerdendir. Tespit edilen bu kalıp dışında metnin etkinliklerinde başka bir kalıp ifadeye yer verilmediği görülmektedir.

Millî Kültürümüz temasında genel olarak yapılan incelemede tek bir nezaket kalıbı kullanımı tespit edilmiştir. Tema, ders kitabı içerisinde en az nezaket kalıbına yer verilen temalardan biridir.

4.4.7. Sağlık ve Spor Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Sağlık ve Spor temasında yer verilmiş olan metinler sırasıyla “İki Tekerlekli Özgürlük, Futbolcu Olmaya Karar Vermiştim, Karlı Dağların Arkadaşı Ol ve dinleme/ izleme metni olan Broşür” metnidir. Tema içerisinde bulunan metinlerde ve bu metinlerin etkinliklerinde tematik nezaket kalıbı listesinde yer alan herhangi bir nezaket ifadesine yer verilmediği tespit edilmiştir. Ders kitabı içerisinde yer alan metinlerde hiçbir nezaket kalıbının yer almadığı temalardan biri Sağlık ve Spor temasıdır.

4.4.8. Sanat Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Sanat temasında “Âşık Veysel Şatıroğlu, Geleneksel Türk Sanatlarından Ebru, Ağaçtan Oyma Su Tası, Yaşayan İnsan Hazineleeri” metinleri yer almaktadır. Söz konusu metinlerde, metinlere ait etkinliklerinde hiçbirinde tematik nezaket kalıpları

listesinde yer alan bir kalıp ifadenin kullanımı tespit edilmemiştir. Sanat teması, ders kitabındaki nezaket kalıbı kullanımına yer verilmeyen temalardan biridir.

4.5. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket Kalıplarının İncelenmesi

Araştırmanın bu alt başlığında, sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metin ve bu metinlere ait etkinliklerdeki nezaket kalıplarına yönelik elde edilen bulgular ortaya konulmuştur. Metinlerde ve etkinliklerde yer alan nezaket kalıplarının tematik olarak hangi gruba ait olduğu, inceleme sonucunda elde edilen nezaket kalıplarının sayısı temalara ve metinlere dağılımı genel bir tablo olarak sunulmuştur.

Tablo 8. Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Yer Alan Nezaket İfadelerinin Genel Dağılımı

Nezaket İfadeleri				
	Tanışma, Selamlaşma veya Vedalaşma Durumlarında Kullanılan Nezaket İfadeleri	Tebrik, Kutlama veya Olumlu Durumlarda Kullanılan Nezaket İfadeleri	Taziye, Temenni Bildiren veya Olumsuz Bir Durum Karşısında Söylenen Nezaket İfadeleri	Toplam
Temadaki Metinler				
Erdemler	1. İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine			
	2. Kaşığı			
	3. İnsanla Güzel			
	4. Kedi ile Fare			
	Toplam			0
Millî Mücadele ve Atatürk	1. Bayrağımızın Altında			
	2. Atatürk ve Müzik			
	3. Kınalı Ali'nin Mektubu	1	1	2
	4. Atatürk'ü Gördüm			
	Toplam			2
Bilim ve Teknoloji	1. Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar	2		2
	2. Simit ve Peynirle Bilim İnsanı Öyküleri	1		1
	3. Parktaki Bilim			
	4. Uzay Giysileri			
	Toplam			3
Birey ve Toplum	1. Kaldırımlar			
	2. Portakal			
	3. Dilimiz Kuşatma Altında			
	4. Karanlığın Rengi Beyaz			
	Toplam			0
Zaman ve Mekân	1. Eşref Saat			
	2. Türkiye			
	3. Peri Bacaları			
	4. Robinson Cruose			
	Toplam			0
Millî Kültürümüz	1. Göç Destanı			
	2. Vatan Sevgisini İçten Duyanlar			
	3. Bir Fincan Kahve	2	1	3
	4. Kız Kulesi			
	Toplam			3
Doğa ve Evren	1. Yılkı Atı			
	2. Rüzgâr			
	3. Gündüzünü Kaybeden Kuş	1		1
	4. Hava Kirliliği			
	Toplam			1
Vatandaşlık	1. Haritada Bir Nokta			
	2. Yaşamaya Dair			
	3. Kalbim Rumeli'de Kaldı	1	1	1
	4. Zeytinyağı Üretimi			
	Toplam			1
Toplam	8	2		10

Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinler ve bu metinlere ait etkinlikler araştırmaya veri elde edebilmek için doküman incelemesi yoluyla betimsel bir şekilde incelenmiştir. Ders kitabında toplam 32 hedef metin yer almakta olup sırasıyla bu metinlerin yer aldığı temalar, alt başlıklar halinde ortaya konmuştur. Uzman görüşü alınarak hazırlanan tematik nezaket kalıpları listesi ölçüt liste olarak kullanılmış, araştırma sonucunda metinlerde kullanımı tespit edilen nezaket kalıpları metinlerden alınan kesitler halinde gösterilmiştir.

4.5.1. Erdemler Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Erdemler temasında sırasıyla “İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine, Kaşığı, İnsanla Güzel ve Kedi ile Fare” adlı metinler yer almaktadır. “İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine, Kaşığı, İnsanla Güzel” okuma metni olarak verilmişken temanın son metni olan “Kedi ile Fare” dinleme/ izleme metni olarak temada yer almıştır. Metinler ve metin etkinlikleri üzerinde nezaket kalıplarının kullanımı açısından yapılan incelemede temada herhangi bir nezaket kalıbı tespit edilmemiştir.

4.5.2. Millî Mücadele ve Atatürk Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Millî Mücadele ve Atatürk temasında “Bayrağımızın Altında, Atatürk ve Müzik, Kınalı Ali’nin Mektubu, Atatürk’ü Gördüm” metinleri yer almaktadır. Metinler ve etkinliklerde yapılan inceleme sonucunda Millî Mücadele ve Atatürk temasında tespit edilen nezaket kalıbı sayısı 4’tür.”Kınalı Ali’nin Mektubu” adlı metinde nezaket kalıbı kullanımına rastlanırken “Bayrağımızın Altında, Atatürk ve Müzik, Atatürk’ü Gördüm” metinlerinde herhangi bir nezaket kalıbı kullanımına yer verilmediği saptanmıştır.

2. temanın 3. metni olan ”Kınalı Ali’nin Mektubu” metninde üç yerde nezaket kalıbının kullanımına rastlanmıştır. Kullanılan nezaket kalıplarının metin içerisinde kullanımına aşağıdaki kesitte yer verilmiştir.

Şekil 38. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “Kınalı Ali’nin Mektubu” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Askere giden yiğitlerimize, vatana kurban olsunlar diye...
Gözlerinden öper selam ederim. Allah’a emanet olun.”
Ali’nin mektubu okunurken herkes hıçkırığa hıçkırığa ağlıyordu...

Kaynak: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 61.

Annesi tarafından metnin kahramanı Ali'ye yazılan mektupta annesinin söylediği “*Selam ederim.*” ve *Allah’a emanet olun.*” ifadeleri metin içerisinde kullanılan nezaket kalıplarıdır. Söz konusu nezaket kalıplarının ait olduğu tematik nezaket kalıbı kategorisi tanışma, selamlaşma veya vedalaşma esnasında kullanılan nezaket ifadeleridir. “Kınalı Ali’nin Mektubu” metninde tespit edilen bir diğer nezaket kalıbı metnin etkinliğinde yer verilmiş olan “*Teşekkür ederim.*” kalıbıdır. Aşağıda sözü edilen kalıbın metnin etkinliğindeki kullanımı yer almaktadır.

**Şekil 39. Millî Mücadele ve Atatürk Teması “Kınalı Ali’nin Mektubu”
Metninde Geçen Nezaket İfadesi**

Aziz Mösyö Pierre Loti (Mösyö Piyer Loti),

*Şimdi aldığım 18 Mayıs 1921 tarihli nazik mektubunuza pek
duygulanmış olarak sonsuz teşekkür eder ve bütün yurttaşlarım gibi*

Kaynak: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 65.

Görüldüğü üzere etkinlikte kendisine yazılmış mektup için teşekkür etme kalıbının kullanıldığı görülmektedir. Millî Mücadele ve Atatürk temasında yer alan metinlerde başka bir nezaket kalıbının kullanımı tespit edilmemiştir.

4.5.3. Bilim ve Teknoloji Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Bilim ve Teknoloji temasında okuma metni olarak verilen metinler, “Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar, Simit ve Peynir’le Bilim İnsanı Öyküleri ve Parktaki Bilim” metinleridir. Dinleme/ izleme metni olarak ise “Uzay Giysileri” metni yer almaktadır. Bilim ve Teknoloji temasında yer alan metinlerde toplam 3 nezaket kalıbının kullanımına yer verildiği tespit edilmiştir. “Parktaki Bilim ve Uzay Giysileri” nezaket kalıbının yer almadığı metinler olarak belirlenmiştir.

3. temanın 1. metni olan “Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar” metninde bir nezaket kalıbı kullanımı yer almazken metnin etkinliğinde nezaket kalıplarına rastlanmaktadır. Tespit edilen nezaket kalıpları aynı etkinlik içinde yer aldığı için kesitler aşağıda peş peşe gösterilmiştir.

**Şekil 40. Bilim ve Teknoloji Teması “Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar”
Metninde Geçen Nezaket İfadesi**

Merhaba Değerli Velilerim,
Yeni teknolojiler özellikle de internet, günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak dünyanın birçok yerinde, hemen her yaştan insanın hayatında yer almaktadır.

Kaynak: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 85.

**Şekil 41. Bilim ve Teknoloji Teması “Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar”
Metninde Geçen Nezaket İfadesi**

çalışmalarına öncelik verilmelidir.
Sizlerden bu konuda daha dikkatli davranmanızı rica ediyorum. İyi günler.

Kaynak: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 85.

“Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar” metninin etkinliğinde tematik olarak tanışma, selamlaşma veya vedalaşma esnasında kullanılan “Merhaba.” ve “İyi günler.” kalıpları tespit edilmiş olup metin genelinde başka bir nezaket kalıbına yer verilmediği görülmüştür.

Temanın 2. metni olan “Simit ve Peynir’le Bilim İnsanı Öyküleri” metninde bir yerde nezaket kalıbı kullanımı bulunmaktadır. Aşağıda tespit edilen nezaket kalıbı metinden alınan kesit içerisinde gösterilmiştir.

**Şekil 42. Bilim ve Teknoloji Teması “Simit ve Peynir’le Bilim İnsanı Öyküleri”
Metninde Geçen Nezaket İfadesi**

Kaynak: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 88.

Metinde annesiyle vedalaşan bir çocuğun vedalaşma esnasında “Sağlıcakla kal.” kalıbını kullandığı görülmektedir. Buradan hareketle söz konusu nezaket ifadesi, tematik nezaket kalıpları listesine göre tanışma, selamlaşma veya vedalaşma esnasında kullanılan nezaket ifadeleri arasında yer almaktadır.

4.5.4. Birey ve Toplum Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Birey ve toplum temasında sırasıyla “Kaldırımlar, Portakal, Dilimiz Kuşatma Altında, Karanlığın Rengi Beyaz” adlı metinler bulunmaktadır. Temada yer alan metinler ve metin etkinliklerinde mevcut nezaket kalıplarının tespiti için yapılan incelemede herhangi bir nezaket kalıbının kullanımına yer verilmediği görülmüştür.

4.5.5. Zaman ve Mekân Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Temada okuma metni olarak yer verilen hedef metinler sırasıyla “Eşref Saat, Türkiye ve Peri Bacaları” metinleridir. Dinleme/ izleme metni olarak ise tema içerisinde “Robinson Crusoe” metni yer almaktadır. Dört metin ve metne ait etkinliklerde tematik nezaket kalıpları listesi ölçüt alınarak yapılan inceleme sonucunda tüm metin ve etkinliklerde herhangi bir nezaket ifadesi bulgusuna rastlanmamıştır.

4.5.6. Millî Kültürümüz Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Millî Kültürümüz temasında yer alan metinler “Göç Destanı, Vatan Sevgisini İçten Duyanlar, Bir Fincan Kahve ve Kız Kulesi” metinleridir. Tema genelinde nezaket kalıbına yer verilmiş olan metin, “Bir Fincan Kahve” metnidir. “Göç Destanı, Vatan Sevgisini İçten Duyanlar ve Kız Kulesi” metinlerinde mevcut bir nezaket kalıbına rastlanılmamıştır.

6. temanın 3. metni olan “Bir Fincan Kahve” metninin etkinliğinde iki farklı kategoriye ait nezaket kalıbı kullanımı tespit edilmiştir. Aşağıda metinde tespit edilen nezaket kalıplarının metin içindeki kullanımı verilmiştir.

Şekil 43. Millî Kültürümüz Teması “Bir Fincan Kahve” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

Umay

Merhaba, ebru kursuna katılmak istiyorum ama nereye ve nasıl başvuru-
racağımı bilemiyorum. Bu konuda bana yardımcı olursanız çok sevinirim.

Yavuz

Merhaba Umay. Ben de araştırdım. Halk eğitim merkezleri yeterli oran-
da başvuru olursa istenilen kursu açıyor.

Kaynak: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 198.

Şekil 44. Millî Kültürümüz Teması “Bir Fincan Kahve” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

“Bir Fincan Kahve” metninin 7. Etkinliğinde yer verilmiş olan “*Merhaba.*” kalıbı bir forumda yer alan konuşmaya aittir. Aynı etkinliğin devamında ver verilen bir diğer nezaket kalıbı ise “*İyi günler.*” kalıbıdır. Söz konusu nezaket kalıbı aşağıda yer verilen kesitte gösterilmiştir.

Umay

Verdiğiniz bilgiler işimi çok kolaylaştırdı. Teşekkür ederim.

Kaynak: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 198.

Verilen kesitte de görüldüğü üzere kendisine yardımcı olduğu için Umay isimli karakter, tebrik, kutlama veya olumlu durumlar esnasında kullanılan nezaket ifadelerinden biri olan “*Teşekkür ederim.*” kalıbını kullanmıştır.

4.5.7. Doğa ve Evren Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Doğa ve Evren temasında yer verilen okuma metinleri “Yılkı Atı, Rüzgâr ve Gündüzünü Kaybeden Kuş” metinleridir. Temadaki dinleme/ izleme metni ise “Hava Kirliliği” metnidir. Metin ve metne ait etkinliklerde yapılan incelemede sadece “Gündüzünü Kaybeden Kuş” metninde nezaket kalıbı kullanımına rastlanılmıştır. “Yılkı Atı, Rüzgâr ve Hava Kirliliği” metinlerinde herhangi bir nezaket kalıbına yer verilmemiştir.

7. temanın 3. metni olan “Gündüzünü Kaybeden Kuş” metninde tanışma, selamlaşma veya vedalaşma esnasında kullanılan nezaket kalıplarından biri olan “*Merhaba.*” kalıbına yer verilmiştir. Nezaket kalıbının metindeki kullanımı aşağıdaki kesitte gösterilmektedir.

Şekil 45. Doğa ve Evren Teması “Gündüzünü Kaybeden Kuş” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

korkuların sonu idi bu. Artık çalılıkların en kuytu ve esrarlı boşlukları bile aydınlanıyordu. Bütün ana keklikler yuvalarının kenarına oturmuşlar, “Merhaba!” diyerek gevezelik ediyor ve “Bir karanlık gece daha atlattık.” diye birbirlerini kutluyorlardı.

Kaynak: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 235.

Metinde kekliklerin birbirlerine “merhaba” diyerek bir konuşma içerisinde oldukları görülmektedir. Doğa ve evren temasında başak bir nezaket kalıbı kullanımına rastlanılmamıştır.

4.5.8. Vatandaşlık Temasında Yer Alan Metinlerdeki Nezaket Kalıplarına Dair Genel Bulgular

Vatandaşlık temasında sırasıyla “Haritada Bir Nokta, Yaşamaya Dair, Kalbim Rumeli’de Kaldı ve Zeytinyağı Üretimi” metinlerine yer verilmiştir. Temada nezaket kalıplarının mevcut kullanımı üzerine yapılan incelemede sadece “Kalbim Rumeli’de Kaldı” metninde nezaket kalıbı kullanımına rastlanılmıştır. “Haritada Bir Nokta, Yaşamaya Dair, Zeytinyağı Üretimi” metinlerinde ise herhangi bir nezaket kalıbına yer verilmediği görülmüştür.

8. temanın 3. metni olan “Kalbim Rumeli’de Kaldı” metninde yer alan nezaket kalıbı kullanımı birdir. Tematik kategori olarak tanışma, selamlaşma veya vedalaşma esnasında kullanılan nezaket kalıplarından biri olan “*Hoş geldin.*” kalıbının metin içindeki kullanımı aşağıda verilen kesitte gösterilmiştir.

Şekil 46. Vatandaşlık Teması “Kalbim Rumeli’de Kaldı” Metninde Geçen Nezaket İfadesi

(...)

Utanarak kocasına bakıp:

“Hoş geldin kayıp!” der ve elini öper. Kocaman bir pencere açılır sevince.

(...)

Kaynak: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, 2021, 271.

Metindeki bağlam içinde kahramanın eşine yönelik olarak kullanmış olduğu “Hoş geldin.” ifadesi dışında herhangi bir nezaket kalıbı kullanımı tespit edilmemiştir.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde araştırma süresince elde edilen bulgulardan yola çıkarak ulaşılan sonuçlara ve ileride yapılacak araştırmalara yol göstermesi açısından önerilere yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlar daha önce yapılan benzer araştırma sonuçları ile birlikte ele alınarak tartışılmış, her alt probleme yönelik sonuçlar ortaya konulmuştur.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Araştırmada Türkçe ders kitaplarındaki okuma ve dinleme/ izleme metinlerinde söz varlığı unsurları içerisinde yer alan nezaket içerikli kalıp ifadeler ortaya çıkarılmaya çalışılmış, bununla beraber ders kitaplarının mühim bir bölümünü oluşturan metin etkinlikleri de incelenmiştir. Bu kapsamda ortaya çıkan sonuçlar literatürde bulunan benzer amaçlı çalışma sonuçlarıyla beraber tartışılarak her alt problem doğrultusunda sunulmuştur.

Araştırmanın birinci alt problemine yönelik olarak beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde ve etkinliklerde tematik olarak nezaket ifadelerinin mevcut durumunu ortaya koymak amacıyla elde edilen bulgular kapsamında ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabında toplam 8 tema ve bu temaya bağlı 32 metin olduğu görülmektedir. Metinler, ders kitabında yer alan okuma ve dinleme/ izleme metinlerinden oluşmaktadır. Araştırmaya tema sonlarında yer alan serbest okuma metinleri dâhil edilmemiştir. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabında birinci temada yer alan metin ve etkinliklerde 21, ikinci temada 1, üçüncü temada 2, dördüncü temada 1, beşinci temada 2, altıncı temada 8, yedinci temada 1 nezaket kalıbının yer aldığı, sekizinci temada hiçbir nezaket kalıbının yer almadığı görülmektedir. Ders kitabındaki hedef metinlerde tespit edilen nezaket kalıbı sayısı toplam 36'dır. Bu bulgulardan hareketle tematik nezaket kalıpları listesinde yer alan nezaket kalıplarının en fazla 1. temada en az ise 8. temada yer aldığı saptanmıştır. Elde edilen verilere göre beşinci sınıf Türkçe ders kitabında Birey ve Toplum teması,

metin ve etkinliklerde nezaket kalıplarının en çok yer aldığı tema olurken nezaket kalıplarının temalardaki kullanım sayısı sırasıyla Sağlık ve Spor, Doğa ve Evren, Vatandaşlık, Millî Mücadele ve Atatürk, Millî Kültürümüz ve Erdemler temasıdır. Hiçbir nezaket kalıbının kullanımına yer verilmeyen tema ise Bilim ve Teknoloji temasıdır. Nezaket kavramı bünyesinde saygıyı, toplumsal ilişkilerdeki işlevselliği barındırdığı için ders kitaplarında değer olarak saygı değeri üzerine yapılan çalışmalara yer verilecektir. Literatürde ders kitaplarındaki temalara yönelik olarak nezaket kalıplarının mevcut durumu üzerine doğrudan yapılmış çalışma sayısının az olmasından kaynaklı Türkçe öğretim programında temel kök değerler içerisinde yer verilmiş olan saygı değerine dair yapılan araştırmalarla karşılaştırarak konuya dair tartışma yapılacaktır. Literatürde yapılan araştırmalar kalıp sözler başlığı altında çeşitli sınıflandırmalara yönelik araştırmalardır. Direkt olarak iletişim süreçlerinde kullanılan nezaket içerikli ifadelerle yönelik mevcut bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Buradan hareketle Türkçe ders kitaplarında doğrudan olarak nezaket içeren söz kalıplarına yönelik çok fazla çalışma yapılmamış olması bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Beşinci sınıf yaş grubundaki öğrencilerin kişisel gelişimleri göz önüne alındığı zaman saygı, nezaket gibi kavramların okul iklimi içerisinde önemi oldukça fazladır. Buradan hareketle beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan nezaket ifadelerinin temalar arasındaki dağılımı yetersiz ve düzensiz bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Yarbel (2020) yapmış olduğu araştırmada ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde yer alan kök değerlerin dağılımını tespit etmeyi amaçlamıştır. Yapılan araştırmada beşinci sınıf Türkçe ders kitabında kök değer olarak 7 metin içerisinde saygı değerine yer verildiği tespit edilmiştir. Nezaket kalıpları, iletişimde bir saygı ortamı yaratması bakımından önemli ifadelerdir. Buradan hareketle yapılan araştırmada elde edilen bulgulara göre beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yer verilen nezaket kalıplarının saygı unsuru olarak daha zengin olduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu farklılığın araştırmada tematik nezaket kalıpları listesi ölçüt alınarak bulgu elde edilmesinden kaynaklı olduğu söylenebilir. Dikkat çeken bir çalışma olarak Parlakyıldız (2009), ilkokul ikinci devrede Türkçe ders kitaplarındaki moral değerlere yönelik bir araştırma ortaya koymuştur. Araştırma sonucunda beşinci sınıf kademesine yönelik incelenen dört ders kitabı içerisinde bir kitapta saygı değerine yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Buradan yola çıkarak araştırmada incelenen beşinci sınıf ders kitabında saygı, nezaket değerine geçmişten günümüze daha kapsamlı yer verildiği görülmektedir.

Yapılan araştırmalar arasındaki bu farklılıkların nedenleri olarak sosyal bir varlık olan insanın yaşamın her alanında iletişimin giderek mühim hale gelmesi, yapılan araştırmalarda incelenen ders kitapları yayınlarının farklı olması düşünölebilir. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde ve etkinliklerde yer alan nezaket kalıplarının tematik sınıflandırılmasına bakıldığı zaman; tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarının metin ve etkinliklerde 6 metinde 25 yerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarının en fazla kullanıldığı metin “Hoşça Kalın, Güle Güle” metnidir. Hoşça Kalın, Güle Güle metninde toplam 15 kere kez yer alarak ders kitabı içerisinde tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıbına en fazla yer verilen metin olmuştur. Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarına en fazla sırasıyla “Karagöz Kibarlık Öğreniyor” metninde dört kez, “Memleket İsterim” metninde üç kez, “Bu Nehir Bizim” metninde bir kez, “Özgürlük” metninde bir kez, “İyiliğin Değerini Bilen Kim?” metninde bir kez yer verilmiştir. Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarının metinler ve etkinliklerdeki mevcut kullanımına bakıldığı zaman ise “*Merhaba, Selam/selamlar, Günaydın, Hoş geldiniz, Hoşça kalın, Baş üstüne, Yolun açık olsun, Sağlıcakla kal, Uğurlar olsun, Allah’a emanet ol, Allah’a ısmarladık, İyi günler, İyi akşamlar, Güle güle, Görüşmek üzere, Görüşürüz, Tanıştığıma memnun oldum*” nezaket kalıplarından sadece “günaydın, merhaba, iyi günler, hoşça kalın, görüşürüz, hoş geldin, güle güle” kalıplarının metin ve etkinliklerdeki kullanımı tespit edilmiştir. Söz konusu nezaket kalıplarının bazıları metinlerde mükerrer kullanıma sahip olduğu görölmüştür. Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarından olan ve ölçüt olarak araştırmada kullanılan “selam/ selamlar, baş üstüne, yolun açık olsun, sağlıcakla kal, uğurlar olsun, Allah’a emanet ol, iyi akşamlar, görüşmek üzere, tanıştığıma memnun oldum.” kalıplarına ders kitabı içerisinde hiç yer verilmediğı tespit edilmiştir. Tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadelerine 5. sınıf Türkçe ders kitabı içerisinde toplam 6 kez yer verilmiştir. Tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadelerine en fazla yer verilen metin “Hoşça Kalın, Güle Güle” metnidir. “Hoşça Kalın, Güle Güle” metninde 3 kez, “Karagöz Kibarlık Öğreniyor” metninde 2 kez, “Çitlembik” metninde 1 kez tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadelerine yer verildiğı görölmektedir. Tebrik, kutlama veya

olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri listesinde yer alan “*Tebrik ederim, Teşekkür ederim, Önemli değil, Rica ederim, Yardım edebilirim, Hayırlı olsun, Verebilir misin, Alabilir miyim, Sıhhatler olsun, Ellerinize sağlık, Kutlarım, Afiyet olsun, İyi ki doğdun, İyi bayramlar, İyi eğlenceler, Çok yaşa, Memnun oldum, Kolay gelsin, Güle güle kullanın, Ayağına sağlık, Başarılar.*” kalıplarından metinlerde ve etkinliklerde sadece “teşekkür ederim, önemli değil, çok yaşa, eline sağlık” kalıplarının kullanımına yer verildiği görülmektedir. Söz konusu kalıplardan “teşekkür ederim, önemli değil” kalıpları metinlerde mükerrer kullanıma sahiptir. Taziye, temenni veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket kalıplarının metin ve etkinliklerdeki mevcut kullanımı üzerine yapılan inceleme sonucunda söz konusu grubun en az yer verilen nezaket kalıbı kategorisi olduğu saptanmıştır. Taziye, temenni veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket kalıpları metin ve etkinliklerde toplam beş kez kullanılmıştır. Bütün kullanımlar beş farklı metin içerisinde yer almaktadır. “6 Mart 1915, Bu Nehir Bizim, Boğaç Han, Özgürlük, Karagöz Kibarlık Öğreniyor” metinlerinde taziye, temenni veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket kalıplarının bir kez kullanıldığı görülmüştür. Taziye, temenni veya olumsuz durumlar karşısında söylenen nezaket kalıpları içerisinde yer alan “*Özür dilerim, Geçmiş olsun, Rahatsız ediyorum ama..., İzin vererseniz, Müsaadenizle, Affedersiniz, Üzgünüm, Kusura bakma, Rica etsem, Acil şifalar dilerim, Başınız sağ olsun, Allah iyiliğini versin, Allah rahmet eylesin, Allah sabır versin, Allah yardımcınız olsun.*” nezaket kalıplarından metin ve etkinliklerde sadece “kusura bakma (2), Allah yardımcınız olsun, müsaadenizle, geçmiş olsun” kalıpları mevcuttur. Daharlı (2012) yılında farklı yayınevlerine ait beşinci sınıf Türkçe ders kitaplarını söz varlığı unsurları üzerine incelemiştir. Söz varlığına ait unsurlar içerisinde ilişki sözler olarak kalıp ifadeler de yer veren Daharlı, 27 farklı ilişki sözü ders kitaplarında incelemiştir. Araştırmaya dair olarak tüm beşinci sınıf ders kitaplarında 27 kalıp ifadenin kullanıldığı sonucuna varmıştır. Yapılan araştırmayla mevcut araştırmada ortak on nezaket kalıbının olduğu tespit edilirken bu kalıpların tematik nezaket listesine göre genellikle tanışma, selamlaşma veya vedalaşma esnasında kullanılan nezaket ifadeleri olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumun sebebi olarak günlük hayatta en çok kullanılan kalıp ifadeler arasında bu sözlerin yer alması gösterilebilir. Dilekçi (2013), ortaokul Türkçe ders kitaplarında söz varlığı ögesi olarak yer alan kalıp ifadelerin belirlenmesini amaçladığı çalışmada kalıp sözleri ana kategori olarak kabul etmiş, alt kategori olarak ise ifadeleri “hayır dualar”, “beddualar ve

toplumsal- kültürel ilişkileri yansıtan kalıp ifadeler” olarak sınıflandırmıştır. Buradan hareketle Dilekçi (2013)’ye ait olan araştırma ile mevcut araştırma arasında gruplandırma farklılığı olduğu tespit edilmiş olup kategorilerde yer alan nezaket içerikli kalıp ifadelerin benzer olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen benzerliklerin söz varlığı içerisinde kalıplaşmış olarak yer alan, dile belli kurallar dâhilinde yerleşmiş kalıp sözlerin değişime uğramamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Dilekçi (2013) söz konusu araştırmasında ortaokul beşinci sınıf Türkçe ders kitabı üzerinde “hayır dualar, beddualar ve toplumsal- kültürel ilişkileri yansıtan kalıp ifadeler” kategorilerine göre yapmış olduğu incelemede toplam 34 kalıp ifadeye yer verildiği sonucuna ulaşmıştır. En fazla yer verilen nezaket ifadesinin “Teşekkür ederim.” olduğu tespit edilmiştir. Nezaket içerikli kalıp sözlerin tespitinin amaçlandığı bu araştırma sonucu ile (36), Dilekçi’nin araştırma sonucunun aynı ders kitabında inceleme yapılmamasına rağmen birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu durum söz konusu kademe için hazırlanan ders kitaplarının söz varlığı unsurlarını içermesi bakımından Türkçe öğretim programının söz varlığına dair amaçları doğrultusunda hazırlandığı sonucunu düşündürmektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemine yönelik olarak altıncı sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde ve etkinliklerde tematik olarak nezaket ifadelerinin mevcut durumunu ortaya koymak amacıyla elde edilen bulgular kapsamında ulaşılan sonuçlara bakıldığında zaman altıncı sınıf Türkçe ders kitabında toplam 8 tema ve bu temaya bağlı 32 metin olduğu görülmektedir. Metinler, ders kitabında yer alan okuma ve dinleme/ izleme metinlerinden oluşmaktadır. Altıncı sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalarda yer verilmiş olan nezaket ifadeleri sayılarına bakıldığında zaman birinci temada 3, ikinci temada 1, üçüncü temada 2, dördüncü temada 1, altıncı temada 2, yedinci temada 5, sekizinci temada 2’dir. Beşinci temada hiçbir nezaket kalıbı kullanımı tespit edilmemiştir. Bütün temalarda yer verilen nezaket ifadeleri sayısı ise toplam 15’tir. En fazla tematik nezaket ifadesini barındıran tema yedinci tema olurken en az yer verilen tema ise beşinci temadır. Elde edilen verilere göre 6. sınıf Türkçe ders kitabında nezaket ifadelerinin en fazla kullanıldığı tema Bilim ve Teknoloji teması olurken Doğa ve Evren temasında hiçbir nezaket ifadesi kullanımına yer verilmediği tespit edilmiştir. Tematik nezaket ifadelerinin temalarda kullanım sayısına bakıldığında zaman sıralamanın Erdemler, Millî Mücadele ve Atatürk, Sanat, Birey ve Toplum, Millî Kültürümüz, Sağlık ve Spor teması şeklinde olduğu

görülmektedir. Ders kitabında yer alan temalarda tespit edilen nezaket kalıplarının sayısı temalar arasında nispeten daha dengeli bir dağılıma sahiptir. Nezaket kavramının saygı ile olan bağlantısı, iletişimdeki rolü göz önüne alınarak ve Türkçe öğretim programında saygı kavramına kök değer olarak yer verildiği için burada da ders kitaplarında saygı değerine yönelik çalışmalarla beraber bir karşılaştırma yapılması olağan görülmüştür. Taçyıldız (2021) ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde değer kavramının öğrencilerin yazılarında kullandığı değerlerle karşılaştırmasını amaçladığı araştırmasında saygı değerine toplam 40 metin içerisinde 11 kez yer verildiğini tespit etmişken ayrı bir değer olarak nezaket kavramının da toplamda 5 kez yer aldığını tespit etmiştir. Yıldırım (2022)'ın altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan kök değerlerin incelenmesi ve bu konuda hakkında öğretmen görüşlerini aldığı çalışmada altıncı sınıflar için kullanılan ders kitaplarının karşılaştırmasını yapmıştır. Özel bir yayınevine ait ders kitabında kullanılan metinlerde saygı değerinin en fazla yer verilen değerlerden olduğunu ortaya koymuştur. Altıncı sınıf Türkçe ders kitabında ise saygı değerine en fazla yer verilen dördüncü değer olarak tespit etmiştir. Benzer araştırma sonucuna Işık (2019), 2005- 2006 eğitim- öğretim yılından 2018- 2019 eğitim- öğretim yılına dek farklı yayınlara ait Türkçe ders kitaplarında yer alan halk edebiyatı metinlerinde yer alan değerler açısından inceleyerek ulaşmıştır. Söz konusu araştırmada saygı değeri metinlerde en çok işlenen değerler arasında yer almaktadır. Doğan ve Gülüşen tarafından 2011 yılında ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde değerlerin yer alan durumuna ilişkin elde ettikleri bulgular direkt olarak nezaket temasına yöneliktir. Söz konusu araştırmada nezaket değerine ders kitapları içerisinde toplam yedi kez yer verildiğini tespit etmişlerdir. İncelenen çalışmalarla beraber farklı ders kitapları üzerinde yapılan inceleme sonuçları göstermektedir ki ders kitaplarındaki metinlerde saygı, nezaket kavramına benzer şekilde yer verildiği ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle yapılan araştırma sonuçlarıyla mevcut çalışmanın sonuçları arasında dengesiz bir dağılım söz konusu olmayıp araştırmaların sonuçları birbiriyle örtüşmektedir. Farklı yıllarda farklı ders kitapları üzerinde yapılan araştırma sonuçları göstermektedir ki ders kitaplarını hazırlayan yayınevleri farklı olsa dahi kullanılan metin ve içeriklerde yer verilen değerler arasında saygı, nezaket kavramı yer bulmaktadır. Türkçe dersi öğretim programında yer verilen kök değerler arasında yer alan bir değer olması, aynı zamanda toplumsal ilişkilerde bireyin sağlıklı bir iletişim içerisinde olmasını sağlayan unsur olması bakımından saygı, nezaket

kavramı ders kitaplarında yer alan metin ve etkinliklerde yer verilmesi tercih edilecek bir değerdir. Altıncı sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde ve etkinliklerde yer alan nezaket kalıplarının tematik sınıflandırılmasına bakıldığı zaman; tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarının metin ve etkinliklerde 3 metinde toplam 6 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarının en fazla kullanıldığı metin “Aziz Sancar” metnidir. “Aziz Sancar” metninde 3 kez tanışma, selamlaşma veya vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket ifadelerine yer verilmişken onu sırasıyla “Gazi’yi Görmeye Gelen Ana, Canım Aliye, Ruhum Filiz” metinleri takip etmiştir. Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarının metinler ve etkinliklerdeki mevcut kullanımına bakıldığı zaman ise “*Merhaba, Selam/selamlar, Günaydın, Hoş geldiniz, Hoşça kalın, Baş üstüne, Yolun açık olsun, Sağlıcakla kal, Uğurlar olsun, Allah’a emanet ol, Allah’a ısmarladık, İyi günler, İyi akşamlar, Güle güle, Görüşmek üzere, Görüşürüz, Tanıştığıma memnun oldum*” nezaket kalıplarından “Allah’a ısmarladık, merhaba, hoş geldiniz” kalıplarına yer verilmiştir. Söz konusu nezaket ifadelerinden merhaba (2), hoş geldiniz (2) ifadeleri tekrarlı kullanıma sahiptir. Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarından olan ve ölçüt olarak araştırmada kullanılan “selam/ selamlar, baş üstüne, yolun açık olsun, sağlıcakla kal, uğurlar olsun, Allah’a emanet ol, iyi akşamlar, görüşmek üzere, görüşürüz, güle güle, iyi günler, tanıştığıma memnun oldum.” kalıplarına ders kitabı içerisinde hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadelerine 6. sınıf Türkçe ders kitabı içerisinde toplam 8 kez yer verilmiştir. Tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadelerine en fazla yer verilen metin “Aziz Sancar” metni olurken metinde iki kez nezaket kalıbı kullanımı mevcuttur. “Vermek Çoğalmaktır, Kuğular, Ak Sakallı Bilge Dede, İhtiyar Çilingir, Büyük Ustayı Ziyaret, Tadı Olmayan Bir Şeyi Neden İçeyim Ki?” metninde birer kez tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri listesinde yer alan “*Tebrik ederim, Teşekkür ederim, Önemli değil, Rica ederim, Yardım edebilirim, Hayırlı olsun, Verebilir misin, Alabilir miyim, Sıhhatler olsun, Ellerinize sağlık, Kutlarım, Afiyet olsun, İyi ki doğdun, İyi bayramlar, İyi eğlenceler, Çok yaşa, Memnun oldum, Kolay gelsin, Güle güle kullanın, Ayağına sağlık, Başarılar.*” kalıplarından metinlerde ve

etkinliklerde sadece “teşekkür ederim (6), kolay gelsin (1), tebrik ederim (1)” kalıplarının kullanımına yer verildiği görülmektedir. Taziye, temenni veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket kalıplarının metin ve etkinliklerdeki mevcut kullanımı üzerine yapılan inceleme sonucunda söz konusu grubun en az yer verilen nezaket kalıbı kategorisi olduğu saptanmıştır. Taziye, temenni veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket kalıpları metin ve etkinliklerde sadece bir kez kullanılmıştır. Sadece “İlaç” metninde taziye, temenni veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket kalıplarının bir kez kullanıldığı görülmüşken diğer 31 metinde taziye, temenni veya olumsuz durumlar karşısında söylenen herhangi bir nezaket kalıbı kullanımı bulunmamaktadır. Buradan hareketle tematik nezaket listesi kapsamında yer alan nezaket kalıpları ölçüt alındığında kategorilerin metinlerde dağılımı açısından orantısız bir dağılımın olduğu görülmektedir. Taziye, temenni veya olumsuz durumlar karşısında söylenen nezaket kalıpları içerisinde yer alan “*Özür dilerim, Geçmiş olsun, Rahatsız ediyorum ama..., İzin vererseniz, Müsaadenizle, Affedersiniz, Üzgünüm, Kusura bakma, Rica etsem, Acil şifalar dilerim, Başınız sağ olsun, Allah iyiliğini versin, Allah rahmet eylesin, Allah sabır versin, Allah yardımcınız olsun.*” nezaket kalıplarından metin ve etkinliklerde sadece “geçmiş olsun” kalıbının kullanımı mevcuttur. Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki söz varlığı unsurlarına dair yapılan çalışmalara bakıldığında kalıp ifadelerin Eren (2022)’in yapmış olduğu çalışmada diyalog- dilek sözü olarak yer aldığı görülmektedir. Eren, TÖP’e göre altıncı sınıf Türkçe ders kitabına dair yaptığı araştırma sonucunda birbirinden farklı 37 diyalog dilek sözü tespit etmiş olup toplam 66 söze yer verildiğini görmüştür. Eren’in araştırmasıyla mevcut çalışmada ortak olarak on nezaket ifadesinin varlığı söz konusudur. Araştırmada en çok yer verilen kalıp ifadenin toplamda 7 kez yer verilen “teşekkür ederim” kalıbı olduğunu, daha sonra “merhaba” kalıbına da 5 kez yer verildiğini tespit etmiştir. Eren, MEB’e ait Türkçe ders kitabı üzerinde diyalog- dilek sözlerinin varlığını tespit etmişken bu çalışmada özel bir yayınevine ait Türkçe ders kitabında yer alan nezaket kalıpları tespit edilmiştir. İncelenen araştırma nesneleri birbirinden farklı olmasına rağmen iki araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar benzerdir. Tematik nezaket kalıpları listesinde yer alan tanışma, selamlaşma ve vedalaşma esnasında kullanılan kalıplardan “merhaba” ifadesi, iki çalışmada da en fazla kullanımına rastlanan nezaket ifadesi olurken tebrik, kutlama veya olumlu bir durum karşısında kullanılan ifadelerden olan “teşekkür ederim” kalıbına her iki çalışmada da en fazla yer

verildiği görülmektedir. Buradan hareketle yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçların yayınevleri farklı olmasına rağmen tutarlı olduğu sonucuna varılabilir. Ceran vd. (2020) inceledikleri altıncı sınıf Türkçe ders kitabında toplam 32 metin üzerinde araştırma yapmış, söz varlığı unsuru olarak kalıp ifadelerle dair 15 farklı kalıp ifadeye yer verildiğini tespit etmişlerdir. Araştırmada en fazla kullanılan kalıp ifadenin “teşekkür ederim” kalıbı olduğunu ortaya koymuşlardır. Apaydın tarafından 2010 yılında MEB’in altıncı sınıf için kabul ettiği beş ders kitabı üzerinde yapılan araştırmada ders kitaplarının söz varlığı unsurları açısından benzerlikleri ve farklılıklarının ortaya konması amaçlanmıştır. Söz konusu araştırma sonucunda Apaydın (2010), ders kitapları içerisinde kalıp ifadeler oldukça az bir oranda yer verildiğini tespit etmiş, bir ders kitabında hiçbir kalıp ifadenin kullanılmadığını ortaya koymuştur. Araştırmalar sonucu ortaya çıkan bu farklılığın sebebi olarak geçmişte söz varlığı unsurlarına yönelik ders kitapları içerisinde gereken önemin verilmemesi gösterilebilir. Yavuz (2020) yapmış olduğu araştırmada altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarını Türkçe Öğretim Programı çerçevesinde incelemiş ve ders kitaplarının söz varlığı unsurlarını içermesi bakımından karşılaştırmalarını yapmıştır. Araştırma sonucunda Yavuz hem MEB tarafından hem de özel bir yayınevi tarafından hazırlanmış olan ders kitaplarının incelemesini ortaya koymuştur. Elde edilen sonuçlara baktığımızda özel yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabında toplam 31 kalıp ifade kullanımına yer verildiğini tespit etmiş olup bunlardan 23 tanesinin birbirinden farklı kalıp ifadeler olduğu sonucuna ulaştığı görülmektedir. Tespit edilen kalıp ifadeler arasında en çok kullanılan kalıp ifadelerin “günaydın (3), hoş geldin (3), hoşça kal (3)” olduğu ortaya konmuştur. MEB’in yayınlamış olduğu ders kitabında ise Yavuz, toplam 25 kalıp ifadenin kullanıldığını bunlardan 18’inin birbirinden farklı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kullanımının en fazla olduğu kalıp ifadenin ise “teşekkür ederim (6)” kalıbı olduğu sonucuna varmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarıyla mevcut araştırmadan elde edilen sonuçlar genel olarak paralellik taşımaktadır. Sonuçlara bakıldığında tematik nezaket listeleri kapsamı içerisinde en fazla kullanıma sahip kalıp ifadelerin aynı olduğu görülmektedir. Buradan hareketle belli başlı nezaket kalıplarının sıklıkla yer almış olması hedef kitlenin söz varlığını geliştirmeye hizmet etmeyeceği düşünülebilir. Genel olarak araştırma sonuçlarına dayanarak altıncı sınıf ders kitapları içerisinde kalıp ifadelerle yeterince yer verilmemesi ve belli başlı nezaket kalıplarının sık sık kullanılması Türkçe öğretim programının genel amaçları arasında yer alan öğrencilerde “okuduğu,

dinlediđi/ izlediđinden hareketle, söz varlıđını zenginleřtirerek dil zevki ve bilincine ulařmalarının; duygu, dűřünce ve hayal dűnyalarını geliřtirmelerinin sađlanması” amacına yeterince uygun olmadıđını dűřündürmektedir.

Araştırmanın üçüncü alt problemine dair yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde ve etkinliklerde tematik olarak nezaket ifadelerinin mevcut durumunu ortaya koymak amacıyla elde edilen bulgular kapsamında ulaşılan sonuçlarda yedinci sınıf Türkçe ders kitabında toplam 8 tema ve bu temaya bağlı 32 metin olduğu görölmektedir. Metinler, ders kitabında yer alan okuma ve dinleme/ izleme metinlerinden oluşmaktadır. Araştırmaya tema sonlarında yer alan serbest okuma metinleri dâhil edilmemiştir. Yedinci sınıf Türkçe ders kitabında birinci temada yer alan metin ve etkinliklerde tematik nezaket kalıpları listesi ölçüt alındığında birinci temada hiçbir nezaket kalıbı kullanımına yer verilmediği görölmüştür. İkinci temada 7, üçüncü temada 8, dördüncü temada 1, beşinci temada 0, altıncı temada 1 nezaket kalıbının yer aldığı görölürken yedinci ve sekizinci temada ise hiçbir nezaket kalıbının yer almadığı görölmektedir. Yedinci sınıf Türkçe ders kitabındaki hedef metinlerde tespit edilen nezaket kalıbı sayısı toplam 17’dir. Araştırmadan elde edilen bulgulardan yola çıkarak ders kitabındaki temalarda en fazla nezaket kalıbı kullanımının 2. temada, en az nezaket kalıbı kullanımının ise 1, 5, 7 ve 8. temada olduğu görölmektedir. Elde edilen verilere göre yedinci sınıf Türkçe ders kitabında Millî Mücadele ve Atatürk teması, metin ve etkinliklerde nezaket kalıplarının en çok yer aldığı tema olurken onu sırasıyla Okuma Kültürü, Erdemler, Millî Kültürümüz teması izlemektedir. Ders kitabı içerisinde hiçbir nezaket kalıbına yer verilmeyen temalar ise sırasıyla Duygular, Kişisel Gelişim, Sağlık ve Spor, Sanat temasıdır. Buradan hareketle nezaket ifadelerinin mevcudiyeti ağıısından yedinci sınıf Türkçe ders kitabında temalar arasında orantısız bir dağılım olduğu görölmektedir. Türkçe yedinci sınıf ders kitabındaki metinler üzerinde nezaket kavramının bir değer olarak incelendiği araştırmalardan biri Güluşen ve Doğan (2011)’a aittir. Güluşen ve Doğan, Türkçe ders kitaplarındaki (6, 7 ve 8. sınıf) metinleri değerler bakımından inceledikleri araştırmada toplam on altı değer belirlemişlerdir. Söz konusu araştırmada nezaket değerine 76 metin içerisinde 6. sınıfta iki kez, 7. sınıfta bir kez, 8. sınıfta ise dört kez yer verildiğini tespit etmişlerdir. Yarbel (2022)’in yapmış olduğu araştırma sonucunda da yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan toplamda 48 metin incelenmiş olup bunlar arasında sadece 8 metin içerisinde saygı değerine

yer verildiğini tespit etmiştir. Yapılan araştırmalardan yola çıkarak ders kitaplarında yer alan metin sayısına oranla nezaket kavramına yedinci sınıf ders kitabındaki metinlerde oldukça az yer aldığı sonucuna ulaşılabilir. Mevcut araştırmada sonucunda da metinlerdeki nezaket kalıplarının kullanımının yedinci sınıf kademesinde yer alan öğrenci yaş grubu göz önüne alındığında yetersiz olduğu görülmektedir. Yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde ve etkinliklerde yer alan nezaket kalıplarının tematik sınıflandırılmasına bakıldığı zaman; tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarının metin ve etkinliklerde 5 metinde 9 yerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarının en fazla kullanıldığı metin “Okumak Düşünmek İçindir,” metnidir. “Okumak Düşünmek İçindir” metninde toplam 5 kez yer alarak ders kitabı içerisinde tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıbına en fazla yer verilen metin olurken “Sığırtmaç Mustafa’nın Öyküsü, Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda, Anna Frank’ın Hatıra Defteri, Akıllı Evlat” metinlerinde birer nezaket kalıbı bulunmaktadır. Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarının metinler ve etkinliklerdeki kullanımına bakıldığı zaman ise “*Merhaba, Selam/selamlar, Günaydın, Hoş geldiniz, Hoşça kalın, Baş üstüne, Yolun açık olsun, Sağlıcakla kal, Uğurlar olsun, Allah’a emanet ol, Allah’a ısmarladık, İyi günler, İyi akşamlar, Güle güle, Görüşmek üzere, Görüşürüz, Tanıştığımıza memnun oldum*” nezaket kalıplarından “hoş geldin, güle güle, merhaba (2), görüşürüz (2), iyi günler, yolun açık olsun, günaydın” nezaket ifadelerinin metin ve etkinliklerde kullanımı mevcuttur. Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarından olan ve ölçüt olarak araştırmada kullanılan “*selam/ selamlar, baş üstüne, sağlıcakla kal, uğurlar olsun, Allah’a emanet ol, Allah’a ısmarladık, iyi akşamlar, görüşmek üzere, tanıştığımıza memnun oldum*” kalıplarına ders kitabı içerisinde hiç yer verilmemiştir. Tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadelerine yedinci sınıf Türkçe ders kitabı içerisinde toplam 4 kez yer verilmiştir. “Okumak Düşünmek İçindir ve Mürefteli Kadınlar ve Emin Astsubay” metinlerinde ikişer kez tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri tespit edilmiştir. Tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri listesinde yer alan “*Tebrik ederim, Teşekkür ederim, Önemli değil, Rica ederim, Yardım edebilirim, Hayırlı olsun, Verebilir misin, Alabilir miyim, Sıhhatler olsun, Ellerinize sağlık, Kutlarım, Afiyet olsun, İyi ki doğdun, İyi bayramlar, İyi*

eğlenceler, Çok yaşa, Memnun oldum, Kolay gelsin, Güle güle kullanın, Ayağına sağlık, Başarılar.” kalıplarından metinlerde ve etkinliklerde sadece “teşekkür ederim (2), önemli değil (2)” kalıplarının kullanımına yer verildiği görülmüştür. Taziye, temenni veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket kalıplarının metin ve etkinliklerdeki mevcut kullanımı üzerine yapılan inceleme sonucunda metin ve etkinliklerde toplam dört kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Tema içerisinde yer verilen “Müreftehi Kadınlar ve Emin Astsubay, Karagöz Nedir?” metinlerinde taziye, temenni veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket kalıplarına rastlanılmıştır. “Müreftehi Kadınlar ve Emin Astsubay metninde” üç kez taziye, temenni veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket ifadesi bulunurken “Karagöz Nedir?” metninde bir kez nezaket kalıbı kullanıldığı tespit edilmiştir. Taziye, temenni veya olumsuz durumlar karşısında söylenen nezaket kalıpları içerisinde yer alan “Özür dilerim, Geçmiş olsun, Rahatsız ediyorum ama..., İzin verirsiniz, Müsaadenizle, Affedersiniz, Üzgünüm, Kusura bakma, Rica etsem, Acil şifalar dilerim, Başınız sağ olsun, Allah iyiliğini versin, Allah rahmet eylesin, Allah sabır versin, Allah yardımcınız olsun.” nezaket kalıplarından metin ve etkinliklerde “geçmiş olsun, kusura bakma, başınız sağ olsun” kalıplarının kullanımı mevcuttur. Günlük hayatta hedef kitlenin karşılaşılabileceği yaşam alanına dair nezaket kalıplarının kullanımının az olduğu görülmektedir. Eren (2022) tarafından yapılan 2019 programına göre hazırlanan her kademe için Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde söz varlığı unsurlarının incelendiği araştırmada kalıp ifadeler olarak yedinci sınıf ders kitabında birbirinden farklı toplam 27 kalıp ifade tespit edilmiştir. Eren’in araştırma sonucu ile mevcut araştırma arasında farklılık çıkmasının sebebi olarak metinlerde tematik olarak seçilen kalıp ifadelerin farklı olması gösterilebilir. Her iki araştırmada ortak olarak taranan kalıp ifadelerin kullanımının olması ise mevcut araştırma sonuçlarının geçerliliğini ortaya koymaktadır. Okuyan (2012) yılında ders kitaplarındaki metinlerde bir kültür aktarım aracı olarak kalıp sözleri incelemiş olup araştırma sonucunda yedinci sınıf Türkçe ders kitabında 18 kalıp ifadeye yer verildiğini tespit etmiştir. “Hayır dualar, beddualar ve toplumsal- kültürel ilişkileri yansıtan kalıp ifadeler” kategorilerine göre inceleme yapılan araştırmada toplumsal- kültürel ilişkileri yansıtan kalıp ifadelerin toplam 14 kez kullanıldığını ortaya koymuştur. Mevcut araştırma ile Eren’in araştırmasında toplumsal- kültürel ilişkileri yansıtan kalıp ifadelerde ortak ifadeler incelenmiştir. Buradan hareketle denilebilir ki nezaket

ifadeleri, toplumsal ilişkilerde bireylerin sosyal yaşantısına, insan ilişkilerine etki etmesi bakımından önemli görülmektedir.

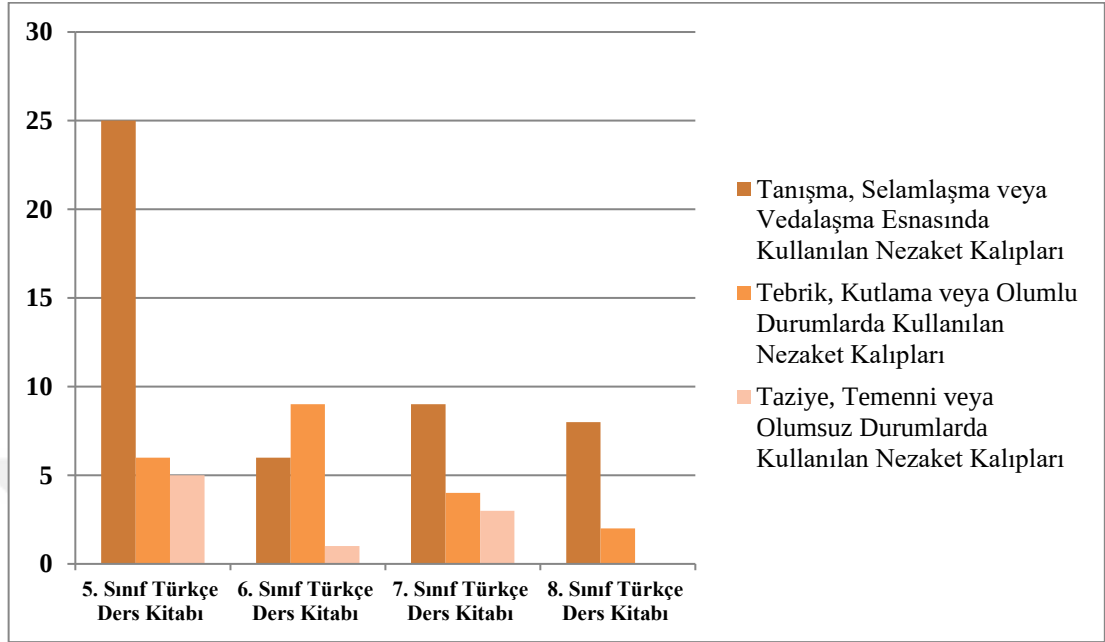
Araştırmanın dördüncü alt problemine dair sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde ve etkinliklerde tematik olarak nezaket ifadelerinin incelenmesi ile ulaşılan sonuçlara bakıldığı zaman sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında toplam 8 tema ve bu temaya bağlı 32 metin olduğu görülmektedir. Metinler, ders kitabında yer alan okuma ve dinleme/ izleme metinlerinden oluşmaktadır. Araştırmaya tema sonlarında yer alan serbest okuma metinleri dâhil edilmemiştir. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan hedef metinlerde tespit edilen toplam nezaket kalıbı sayısı 10'dur. Birinci temada hiçbir nezaket kalıbına rastlanılmamış, ikinci temada 2, üçüncü temada 3, dördüncü ve beşinci temada 0, altıncı temada 3, yedinci ve sekizinci temada 1 nezaket kalıbının kullanımına rastlanılmıştır. Bu bulgulardan hareketle tematik nezaket kalıpları listesinde yer alan nezaket kalıplarının en fazla 3. ve 6.temada yer aldığı görülmüştür. Elde edilen verilere göre Millî Mücadele ve Atatürk, Bilim ve Teknoloji, Millî Kültürümüz, Doğa ve Evren, Vatandaşlık temalarında tematik olarak nezaket kalıbı kullanımı mevcuttur. Zaman ve Mekân, Birey ve Toplum, Erdemler temasında ise hiçbir nezaket kalıbı yer almamaktadır. Toplumun yaşam tarzını yansıtan, bireyin sosyal ilişkilerinde davranış anlamlandırmasına hizmet eden nezaket, saygı üzerine hedef kitleye yönelik yapılan araştırmalara bakıldığında Çelikpazu ve Aktaş (2011) tarafından Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde değer iletimi olarak saygı taranmıştır. Araştırma sonucunda sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında Değerler Tespit Formu'na göre incelenmiş olup insanlar arasında ilişkilere etki eden saygı kavramına az bir oranda (%3,27) yer verildiğini ortaya koymuşlardır. Mevcut araştırmada da sekizinci sınıf kademesinde saygı, nezaket kavramlarına yönelik doğrudan ya da dolaylı olarak yeterince yer verilmemesi araştırma sonuçlarını benzer kılmaktadır. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde ve etkinliklerde yer alan nezaket kalıplarının tematik olarak incelenmesi sonucunda tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarının metin ve etkinliklerde 6 metinde 8 yerde kullanıldığı tespit edilmiştir. Tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarının en fazla kullanıldığı metinler "Gündelik Hayatımızda E- Hastalıklar ve Bir Fincan Kahve" metnidir. Bu metinlerde ikişer kez tanışma, selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıbına yer verilmiştir. Tanışma,

selamlaşma ve vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarının metinler ve etkinliklerdeki mevcut kullanımına bakıldığı zaman ise “*Merhaba, Selam/selamlar, Günaydın, Hoş geldiniz, Hoşça kalın, Baş üstüne, Yolun açık olsun, Sağlıcakla kal, Uğurlar olsun, Allah’a emanet ol, Allah’a ısmarladık, İyi günler, İyi akşamlar, Güle güle, Görüşmek üzere, Görüşürüz, Tanıştığımıza memnun oldum*” nezaket kalıplarından “Allah’a emanet ol, sağlıcakla kal, merhaba, iyi günler, hoş geldin” kalıplarının kullanımı tespit edilmiştir. Söz konusu nezaket kalıplarının bazıları metinlerde mükerrer kullanıma sahip olduğu görülmüş, “merhaba” kalıbına dört kez rastlanılmıştır. Tanışma, selamlaşma veya vedalaşma durumlarında kullanılan nezaket kalıplarından olan ve ölçüt olarak araştırmada kullanılan “selam/ selamlar, günaydın, hoşça kalın, baş üstüne, yolun açık olsun, uğurlar olsun, iyi akşamlar, görüşmek üzere, tanıştığımıza memnun oldum.” Kalıplarına sekizinci sınıf Türkçe ders kitabı içerisinde hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadelerine sekizinci sınıf Türkçe ders kitabı içerisinde toplam 2 kez yer verilmiştir. “Kınalı Ali’nin Mektubu ve Vatan Sevgisini İçten Duyanlar” metinlerinde birer nezaket kalıbı kullanımı tespit edilmiştir. Tebrik, kutlama veya olumlu durumlarda kullanılan nezaket ifadeleri listesinde yer alan “*Tebrik ederim, Teşekkür ederim, Önemli değil, Rica ederim, Yardım edebilirim, Hayırlı olsun, Verebilir misin, Alabilir miyim, Sıhhatler olsun, Ellerinize sağlık, Kutlarım, Afiyet olsun, İyi ki doğdun, İyi bayramlar, İyi eğlenceler, Çok yaşa, Memnun oldum, Kolay gelsin, Güle güle kullanın, Ayağına sağlık, Başarılar.*” kalıplarından metinlerde ve etkinliklerde sadece “teşekkür ederim” kalıbının kullanımına yer verildiği görülmektedir.. Taziye, temenni veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket kalıplarının metin ve etkinliklerdeki mevcut kullanımı üzerine yapılan inceleme sonucunda söz konusu gruba ait nezaket kalıplarından hiçbirine yer verilmediği saptanmıştır. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde ve etkinliklerde taziye, temenni veya olumsuz durumlarda kullanılan nezaket ifadelerine rastlanılmamıştır. Buradan hareketle hedef kitlenin toplumsal yaşantısında nezaket sahibi, insan ilişkileri kuvvetli bireyler haline gelmesi amacını Türkçe ders kitabında mevcut nezaket kalıbı kullanımının oldukça az olduğu ortaya çıkmıştır. Söz varlığı unsurlarını alt kategoriler halinde Türkçe ders kitaplarında inceleyen Kargın (2019), 13 kalıp ifadelerin söz sayılarına oranına bakarak en düşük oranın sekizinci sınıf Türkçe ders kitabına ait olduğunu ortaya koymuştur. Büyükhellaç’ın (2014) Türkçe ders kitapları üzerine olan araştırma sonucu da benzerdir. Doküman incelemesi

yoluyla ders kitaplarından elde edilen veriler araştırmada içerik analizi ile çözümlenmiş, söz varlığı unsurlarının söz konusu kademede azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Eren'in (2022) araştırma sonucunda da sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında kalıp ifadelerle yönelik birbirinden farklı 19 kalıp ifade kullanıldığı ortaya konmuştur. Araştırma sonucunda en fazla yer alan kalıp ifadenin “hoş geldin” kalıbı sonucuna ulaşılmıştır. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde yeterince nezaket kalıbına yer verilmemesi, diğer kademelere göre daha az nezaket kalıbının bulunmasından kaynaklı olarak ders kitabı hazırlayıcılarının bu söz varlığı grubuna yeterince önem vermediği düşünülmektedir.

Araştırmanın beşinci alt problemine yönelik olarak öğrencilerin sınıf kademesine göre ders kitaplarında yer verilen metinlerde hedef kitlenin eğitim- öğretim yaşantısına ve sosyal ilişkilerine etkisini tespit etmek amacıyla araştırmanın bu bölümünde iletişimin güçlü yönünü oluşturan nezaket kalıplarının sınıflar arasında kıyaslanması yapılmış, ders kitaplarında tematik nezaket kalıplarının kullanımları genel veri olarak değerlendirilmiştir. Türkçe ders kitaplarının öğrencilerin mevcut seviyesine göre hazırlanmasının onların eğitim- öğretim yaşantısına olumlu yönde etkisi söz konusu mevcuttur (Sever, 2015, 74). Bu nedenle kademelere ait ders kitapları arasında bir benzerlikler ya da farklılıklar doğrultusunda kıyaslama yapılmaması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Türkçe kitapları arasında tematik olarak nezaket kalıplarının kullanımı bakımından en zengin kitabın beşinci sınıf Türkçe ders kitabı olduğu, tematik nezaket kalıplarının kullanımının en az olduğu ders kitabının ise sekizinci sınıf ders kitabı olduğu saptanmıştır. Her yaş kademesine ait olarak öğrencinin günlük hayatta karşılaşabileceği yaşam alanlarının çeşitlenmesiyle paralel bir artışın olmadığı görülmektedir. Öğrencinin aktif kelime hazinesi içerisinde yer alan söz varlığı unsurlarından biri olan kalıp ifadelerle ders kitaplarında yeterince yer verilmediği düşünülmektedir. Aşağıda yer verilen tabloda incelenen ders kitaplarındaki tematik nezaket kalıplarının kategoriye göre dağılımı sayısal olarak gösterilmiştir.

Tablo 9. Kademelere Ait Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Kullanılan Nezaket İfadelerinin Genel Tablosu

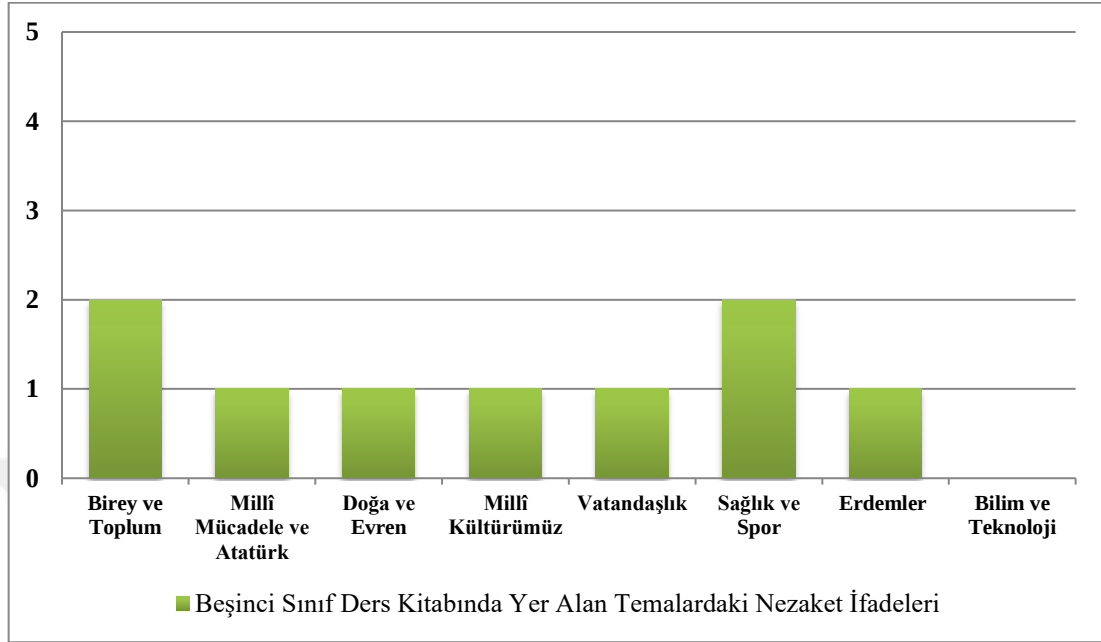

Araştırmanın örneklemini oluşturan Türkçe ders kitapları arasında nezaket ifadelerine yer verilen toplam sayıya bakıldığında en fazla 5. sınıf (36), sonra 7. sınıf (16), ardından 6. sınıf (15) ve son olarak 8. sınıf (10) metinlerinde yer verildiği sonucuna varılmıştır. Beşinci sınıf Türkçe ders kitabında diğer kitaplara göre daha fazla nezaket kalıbı kullanımına yer verildiği görülmektedir fakat beşinci sınıf Türkçe ders kitabında toplam 36 nezaket kalıbının 15'i bir metin içerisinde kullanılmıştır. Her kitap içinde mükerrer kullanıma sahip nezaket ifadeleri yer almaktadır. Bunlar “merhaba, güle güle, iyi günler, teşekkür ederim” kalıplarıdır. Bu bağlamda öğrencilerin sosyal iletişim becerisi kuvvetli, gelenek ve göreneklerini bilmesinin yanında bunları hayatıyla ilişkilendirebilmiş bireyler olmasına önem verildiği düşünülmektedir. Her sınıf düzeyinde tematik nezaket kalıbı listesinde yer alan nezaket kalıplarının yer aldığı tespit edilmiştir. Ders kitaplarının tamamında tematik olarak nezaket kalıbı kullanım sayısı açısından belli bir standarttan söz edilemese de her kitapta nezaket kalıbının kullanıldığı metinler mevcuttur. Alanyazında dile dair öğretim sürecinse bilgi aktarımından çok beceri kazandırma ile bağlantılı olduğunun yer almasıyla beraber ders kitabında yer verilen metinlerin öğrenciye sadece bilgi vermek yerine ondaki dilsel becerilerin gelişimini destekleyecek, duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirecek ve kendini sosyal beceriler yoluyla ifade etmesini sağlayabilecek metinler olması gerektiği

belirtilmektedir (Aslan, 2016; Canlı, 2015; Çeçen ve Çiftçi, 2007; Güneş, 2013; Temizyürek ve Delican, 2016; Kolaç, 2009). Öğrencinin sahip olduğu dil becerilerinin geliştirilmesinin sağlayacağı katkı Türkçe öğretim programında (2019, 3) dil ve zihinsel becerilerin gelişiminin, öğrencilerin olayları sorgulama, çok yönlü düşünme, değerlendirme, karar verme, sosyalleşme ve çağdaşlaşma süreçlerini kolaylaştırdığına değinilmiş ve buradan hareketle öğrencinin gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri kazanmış, bunları etkin şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimine sahip bireyler olmalarını sağlamak hedeflenmiştir. Bütün bunlardan hareketle tüm sınıf düzeyleri için hazırlanan Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin öğrencide zihinsel gelişimine fayda sağlamanın yanında gelişen dünyada 21. yüzyıl becerilerine yönelik sosyal ilişki becerilerini geliştirmeye aynı zamanda değişen olaylara ve durumlara adapte olmasına yönelik içeriklerin önem taşıdığı görülmektedir. Ancak yapılan araştırma sonuçlarına bakıldığında zaman hedef kitlenin hem söz varlığı dünyasına katkıda bulunacak hem de sosyal iletişim becerilerini geliştirecek nitelikte olan nezaket kalıplarının sınıf düzeyleri arasında dengeli bir dağılıma sahip olmadığı görülmektedir. Ders kitaplarında yer alan nezaket içerikli kalıp ifadeler yeterince yer verilmemiş olması, ders kitabının söz varlığı yönünden amaca hizmet edecek nitelikte olmadığını düşündürmektedir. Yaş grubuyla paralel olarak öğrencilerin kelime hazinesinde de artış olması beklenirken araştırma sonucu bu durumun tam tersi niteliğe sahiptir.

Araştırmanın altıncı alt problemine ait olarak ders kitabında yer alan temalarda nezaket kalıp ifadelerinin benzerliği veya farklılığına yönelik sonuçlara bakıldığında zaman her ders kitabında Türkçe öğretim programının her sınıf düzeyi için öngördüğü sekiz temaya yer verildiği görülmektedir. Kademelere ait ders kitaplarında “Erdemler, Millî Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk” temaları her kademe için zorunlu tema olup diğer temalar ise ders kitabı yazarlarının isteği doğrultusunda seçilen seçmeli temalardır. Beşinci sınıf ders kitabında zorunlu temalar dışında yer verilmiş olan seçmeli temalar “Birey ve Toplum, Doğa ve Evren, Vatandaşlık, Sağlık ve Spor, Bilim ve Teknoloji” temasıdır. Aşağıdaki grafikte beşinci sınıf ders kitabında yer alan nezaket kalıp ifadelerinin temalara göre sayısal olarak dağılımına yer verilmiştir.

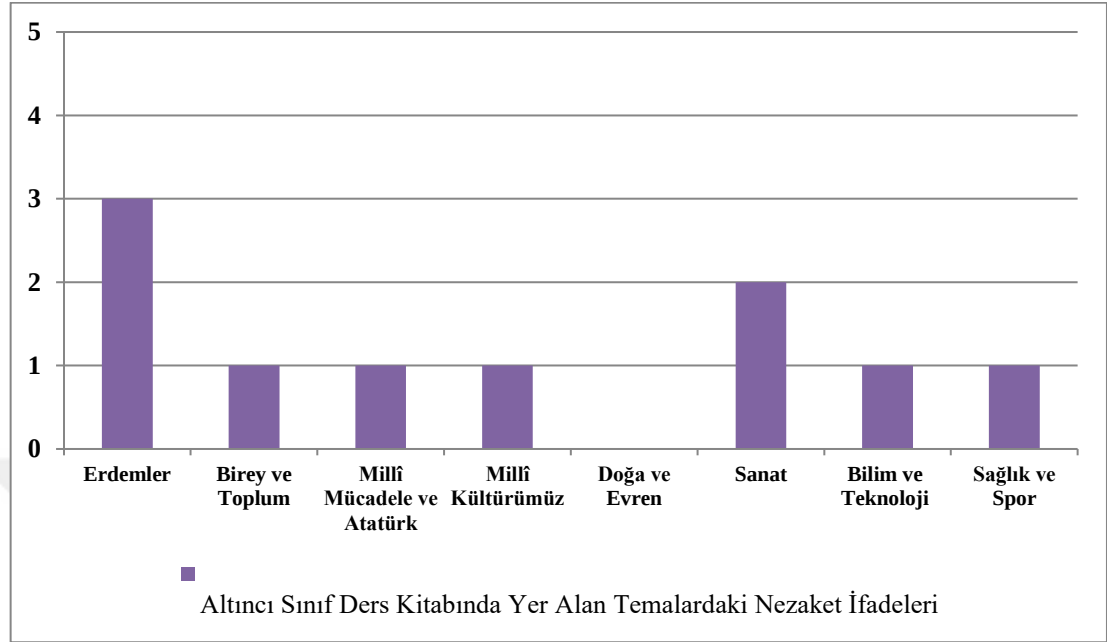
Tablo 10. Beşinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Nezaket Kalıplarının Temalara Dağılım Sayısı

Beşinci sınıf ders kitabında yer alan metinlerdeki nezaket kalıplarının varlığı incelenerek nezaket kalıp ifadeleri sayısının temalara göre dağılımı belirlenmiştir. Nezaket içeren kalıp ifadelerin toplam sayısının beşinci sınıf ders kitabındaki temalara dağılımına bakıldığında “Birey ve Toplum” teması ile “Sağlık ve Spor” temasının daha zengin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu temaları nezaket kalıplarının sayısı bakımından eşit olarak “Millî Mücadele ve Atatürk, Doğa ve Evren, Millî Kültürümüz, Vatandaşlık, Erdemler” temaları izlemektedir. Beşinci sınıf ders kitabında nezaket kalıplarına yer verilmeyen tek temanın “Bilim ve Teknoloji” teması olduğu tespit edilmiştir.

Altıncı sınıf Türkçe ders kitabında Türkçe öğretim programı doğrultusunda zorunlu temalar olarak “Erdemler, Millî Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk” yer alırken kitap yazarları tarafından seçilen temalar ise “Birey ve Toplum, Doğa ve Evren, Sanat, Bilim ve Teknoloji, Sağlık ve Spor” temalarıdır. Altıncı sınıf Türkçe ders kitabındaki nezaket kalıplarının temalara göre dağılım sayısına bakıldığında grafikte yer verilen sonuçlara ulaşılmıştır.

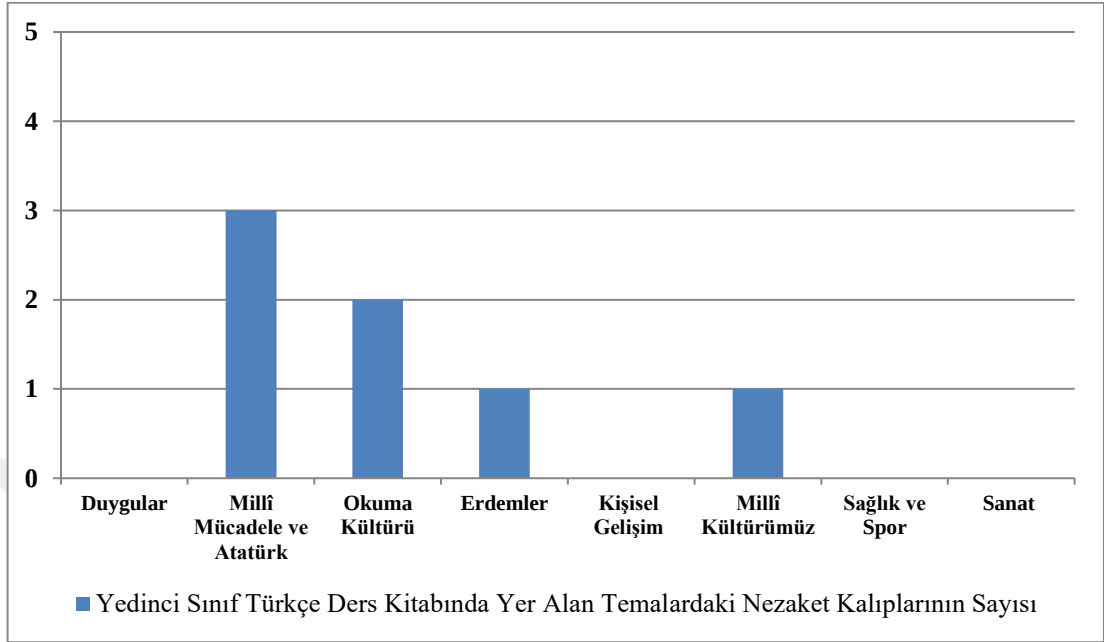
Tablo 11. Altıncı Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Nezaket Kalıplarının Temalara Dağılım Sayısı

Altıncı sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerdeki nezaket kalıplarının varlığı incelenerek nezaket kalıp ifadeleri sayısının temalara göre dağılımı belirlenmiştir. Nezaket içeren kalıp ifadelerin toplam sayısının altıncı sınıf ders kitabındaki temalara dağılımına bakıldığı zaman “Erdemler” temasının daha zengin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu temaları nezaket kalıplarının sayısı bakımından çoktan aza doğru “Sanat, Birey ve Toplum, Millî Mücadele ve Atatürk, Millî Kültürümüz, Bilim ve Teknoloji, Sağlık ve Spor” temaları izlemektedir. Altıncı sınıf ders kitabında nezaket kalıplarına yer verilmeyen tek temanın “Doğa ve Evren” teması olduğu tespit edilmiştir.

Yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan temalarda zorunlu temaların yanında seçmeli tema olarak “Duygular, Okuma Kültürü, Kişisel Gelişim, Sağlık ve Spor, Sanat” temalarına yer verilmiştir. Genel olarak temalardaki nezaket kalıplarının dağılımına bakıldığında dengeli olmayan bir dağılım olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ders kitabındaki temalara göre nezaket kalıplarının sayısal sonucu aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

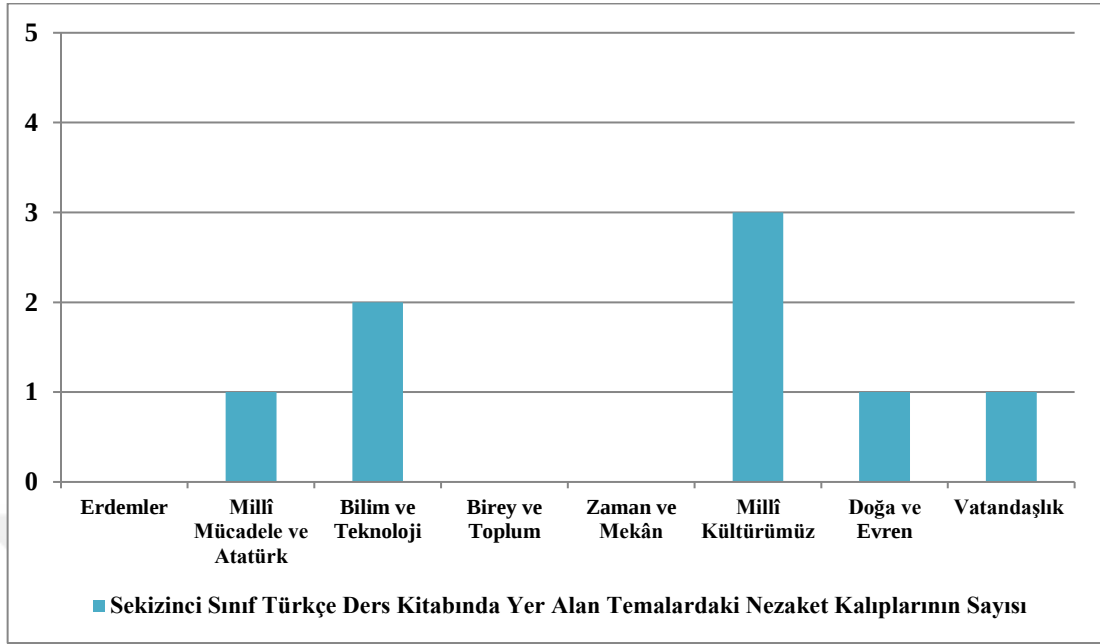
Tablo 12. Yedinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Nezaket Kalıplarının Temalara Dağılım Sayısı

Yedinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerdeki nezaket kalıplarının varlığı incelenerek nezaket kalıp ifadeleri sayısının temalara göre dağılımı ortaya konduğunda bu ders kitabında dengeli bir dağılımın olmadığı görülmektedir. Nezaket içeren kalıp ifadelerin toplam sayısının yedinci sınıf ders kitabındaki temalara dağılımına bakıldığında zaman “Millî Mücadele ve Atatürk” temasının daha zengin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu temaları nezaket kalıplarının sayısı bakımından çoktan aza doğru “Okuma Kültürü, Erdemler ve Millî Kültürümüz,” temaları izlemektedir. Yedinci sınıf ders kitabında nezaket kalıplarına yer verilmeyen tema sayısının diğer kademelere göre bu ders kitabında daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. “Duygular, Kişisel Gelişim, Sağlık ve Spor, Sanat” temalarında nezaket kalıbı kullanımına yer verilmediği görülmüştür.

Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında Türkçe öğretim programı doğrultusunda zorunlu temalar olarak “Erdemler, Millî Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk” yer alırken kitap yazarları tarafından seçilen temalar ise “Bilim ve Teknoloji, Birey ve Toplum, Zaman ve Mekân, Doğa ve Evren, Vatandaşlık” temalarıdır. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabındaki nezaket kalıplarının temalara göre dağılım sayısına bakıldığında zaman aşağıda grafikte yer verilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 13. Sekizinci Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Nezaket Kalıplarının Temalara Dağılım Sayısı

Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerdeki nezaket kalıplarının varlığı incelenerek nezaket kalıp ifadeleri sayısının temalara göre dağılımı ortaya konduğunda bu ders kitabında temalar arasında farklılık gösterdiği görülmektedir. Nezaket içeren kalıp ifadelerin toplam sayısının sekizinci sınıf ders kitabındaki temalara dağılımına bakıldığı zaman “Millî Kültürümüz” temasının daha zengin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu temaları nezaket kalıplarının sayısı bakımından çoktan aza doğru “Bilim ve Teknoloji, Millî Mücadele ve Atatürk, Doğa ve Evren, Vatandaşlık” temaları izlemektedir. Sekizinci sınıf ders kitabında nezaket kalıplarına yer verilmeyen temalar ise “Erdemler, Birey ve Toplum, Zaman ve Mekân” temalarıdır.

Türkçe ders kitaplarındaki temalar arasında yapılan kıyaslamada her temada var olan nezaket ifadesi kategoriden bağımsız bir şekilde grafiklere işlenmiştir. Genel çerçeveye dayanarak ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan temalarda nezaket kalıplarının kullanımına bakıldığı zaman beşinci ve altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarında daha dengeli bir dağılımın olduğu görülmektedir. Türkçe ders kitaplarında yer alan temalardaki nezaket kalıplarının sayısı yedinci ve sekizinci sınıf ders kitaplarında ise yeterli bir dağılım bulunmamaktadır. Ders kitaplarında yer alan temalardaki nezaket kalıplarının sayısı bakımından beşinci ve altıncı sınıf ders

kitabının, yedinci ve sekizinci sınıf ders kitabına göre daha zengin bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir.

5.2. Öneriler

Kademeler için hazırlanan Türkçe ders kitapları farklı yayınevleri tarafından hazırlandığı için ders kitaplarında yer alan metin sayıları aynı olsa bile metinlerde yer alan nezaket ifadeleri sayısı arasında farklılık bulunmaktadır. Değişen dünyayla beraber sosyal ilişkilerin gittikçe önem kazandığı günümüzde ders kitapları içerisinde öğrencilerin yaşamına yönelik becerileri kazanmalarını sağlayacak, saygı, nezaket kavramlarına sıklıkla yer verilerek hedef kitlede farkındalık oluşturacak nitelikte metinlere yer verilebilir.

Ders kitabı hazırlayıcıları öğrencilerin dil, zihinsel ve sosyal becerilerinin gelişimine dair zengin içerikli metinlere yer vererek öğrencilerin çok yönlü bireyler olmasına katkı sağlayıcı içerikte metinlere yer verilmesinin daha iyi olacağı düşünülebilir.

Yaş seviyeleri ve gelişim özellikleri dikkate alındığında söz varlığı unsurlarından olan kalıp ifadelere yeterli olarak yer verilmemesi kültürümüzün aktarımını sağlayan, bireyin ana dili eğitime katkı sağlaması bakımından bu ihtiyacı karşılayamaması anlamına gelmektedir. Bu nedenle ders kitabı hazırlayıcıları tarafından okul ortamındaki işleyiş göz önünde bulundurularak öğrencilerin daha fazla nezaket kavramına yönelik içeriklerle buluşturulması sağlanabilir.

Zengin bir kültüre sahip olan Türk milletinin toplumsal yaşayışına uygun, kültürü, gelenek ve görenekleri yansıtan böylece kültürünü tanıyıp sahip çıkan nesiller yetiştirmek ve sosyal ve kültürel değerlerin aktarılması amacıyla kalıp ifadelerin sınırlandırılmadan öğrencilere daha çok sunulmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.

Türkçe Öğretim Programında yalnızca deyim, atasözü gibi söz varlığı unsurlarının kazanım olarak değil kalıp ifadelerin ve nezaket kavramının doğrudan yer aldığı kazanımlara da yerilmesine dair düzenlemeler yapılabilir.

5, 6, 7 ve 8. sınıflar için olan Türkçe öğretim programında doğrudan kalıp olarak nezaket ifadelerine yer verilmemesi, konuya dair bir kazanımın olmaması eksiklik olarak değerlendirilerek konuya dair kazanımlar hazırlanabilir.

Ana dili eğitiminde dilin işlerliğini kazanmasında mühim bir yere sahip olan nezaket kalıplarının metin ve etkinliklerin bağlamında daha sık kullanılmasının öğrencinin temel dil becerilerini geliştirirken aynı zamanda onların sosyalleşip sağlıklı iletişimler kuran bireyler olmasına katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Türkçe öğretimi için hazırlanan ders kitaplarındaki metinlerin yanında etkinliklerde de nezaket kalıplarının öğrenci tarafından kullanımını artırma amacına yönelik içeriklere daha çok yer verilerek etkinliklerin çeşitlendirilmesi sağlanabilir.

Nezaket kavramını içeren kalıp ifadelerin sıklıkla geçtiği çeşitli metinler hazırlanarak Türkçe ders kitaplarında yer verilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.

Nezaket değerine yönelik olarak Türkçenin sahip olduğu kalıp ifadeleri bütünüyle saptayacak çalışmaların ortaya konması hem ana dil öğretimi hem de anlambilim açısından katkı sağlayabilir.

İlgili araştırmaya bakıldığında zaman zaman ders kitaplarında genellikle okuma metinleri üzerinde çalışmalar yapıldığı, dinleme/ izleme metinlerinde kalıp ifadelere nezaket bağlamı içerisinde değerlendirilecek şekilde yer verilmediği görülmüştür. Oysaki okuma becerisi ile dinleme/ izleme becerisinin gelişimi, zenginleşmesi birbirinden bağımsız düşünülemez. Buradan hareketle de dinleme/ izleme metinlerinde ve etkinliklerde de nezaket kalıplarının kullanımları somutlaştırılarak verilen örnekler zenginleştirilebilir.

Her sınıf düzeyinde olan öğrencilerin eleştirel, merak eden, sosyal yönü kuvvetli, çözüm odaklı ve insan haklarına saygılı, nezaket sahibi bireyler olmasına katkı sağlamak için eğlenirken öğreten metinlerin çeşitliliği ders kitaplarında sık sık güncellenebilir.

KAYNAKÇA

- Ananiadou, K. & Claro, M (2009). 21 st century skills and competences for new millennium learners in OECD countries, *OECD Education Working Papers*, 41, 4- 33.
- Aksan, D. (2002). *Ana dilimizin söz denizinde*, Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2020). *Her yönüyle dil- ana çizgileriyle dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2021). *Türkçenin söz varlığı*, Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2005). *Türkçenin zenginlikleri incelikleri*, Bilgi Yayınevi.
- Arıcı, A. F. (2018). *Okuma eğitimi*, Pegem Akademi.
- Arıcı, A. F. & Tepeli, Y. (2012). Lise öğrencilerinin atasözlerini kavrama düzeyleri üzerine nitel bir araştırma, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, 2 (2), 223–236.
- Arslan, N. (2014). *Yabancılar Türkçe öğretimi ders kitaplarında söz varlığı unsurlarının incelenmesi* (Yayın No. 381046) [Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Aslan, C. (2016). Özerk benlikli birey yetiştirme sürecinde çağdaş dil ve edebiyat öğretimi ortamlarının (Türkçe ve Türk edebiyatı) önemi, *Elementary Education Online*, 15 (3), 723- 741.
- Apaydın, N. (2010) 6. *Sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi*, (Yayın No. 250869) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ayan, S. (2016). *Çizgi filmlerin söz varlığı üzerine bir araştırma*, (Yayın No. 432581) [Yüksek Lisans Tezi, Aydın Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Aykaç, N. (2016). Kelime hazinesi, önemi ve 2015 Türkçe dersi Programında kelime hazinesinin yeri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (34), 519- 527.
- Aydemir, A. (2009). Divanü Lugati't Türk'e göre insanlar arasındaki ilişkilerde nezaket, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3 (3), 14- 36.
- Aydoğan, İ. & Özbal, N. (2019). *Eğitimde Nezaket*, Pegem Akademi.
- Baki, Y. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değer aktarımı açısından incelenmesi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17 (37), 109- 146.
- Bal, M. (2018). Türkçe dersinin 21. yüzyıl becerileri açısından incelenmesi, *Turkish Studies*, 13 (4), 49- 64.

- Balcı, N. (2008). *İlköğretim 6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminin etkililiği*, (Yayın No. 321772) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Baldan, N. (2009). *Yeni program 6.sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerin kelime serveti ve güçlük seviyesi*, (Yayın No. 228929) [Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Barın, E. (2003). Yabancılara Türkçe öğretiminde temel söz varlığının önemi, *TÜBAR*, 13, 311- .
- Baş, B. (2006). *1985- 2005 yılları arasında çocuk edebiyatı sahasında yazılmış tahkiyeli metinlerin söz varlığı üzerine bir araştırma* (Yayın No. 191152) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Baş, B. (2010). Söz varlığının oluşumu ve gelişiminde çocuk edebiyatının rolü, *TÜBAR*, 27, 137- 159.
- Baş, B. (2011). Söz varlığı ile ilgili çalışmalarda kullanılacak ölçütler, *TÜBAR*, 27- 61.
- Baş, B. & Karadağ, Ö. (2012). Söz varlığı üzerine yurt dışında ve Türkiye’de yapılan temel araştırmalar, *Milli Eğitim Dergisi*, 42, 81- 105.
- Bayraktar, S. (2020). Yabancı dil öğretiminde ve yabancılara Türkçe öğretim setlerinde kalıp sözler, *Dil Araştırmaları Dergisi*, 27, 171- 197.
- Belet Boyacı, D. & Güner Özer, M. (2019). Öğrenmenin geleceği: 21. yüzyıl perspektifiyle Türkçe dersi öğretim programları, *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9 (2), 708- 738.
- Belet, Ş. D. & Deveci, H. (2008). *Türkçe ders kitaplarının değerler bakımından incelenmesi*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, VII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, Çanakkale.
- Boylu, E. & Başar, U. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin kültürel boyutu: Türkçe kalıp sözlerin Farslara öğretimi, *TÜBAR*, 43, 31- 52.
- Bulut, S. (2012). Anadolu ağızlarında kullanılan kalıp sözler ve bu kalıp sözlerin kullanım özellikleri, *Turkish Studies*, 7 (4), 1117- 1155.
- Büyükhellaç, S. (2014). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığının incelenmesi* (Yayın No. 381058) [Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Canbulat, M. & Dilekçi, A. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki kalıp sözler ve öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeyleri, *Turkish Studies*, 8, 217- 232.
- Canlı, S. (2015). Türkçe ders kitaplarına seçilecek metinlerin belirlenmesinde çocuğa görelilik ilkesi, *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 98- 123.
- Canöz Yılmaz, M. (2020). *Yabancılar için hazırlanan Türkçe ders kitaplarındaki hedef söz varlığının tematik bağlamda incelenmesi*, (Yayın No. 654681) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Cellek, B. (2020). *Eğitimde nezaketin önemi ve gerekliliği üzerine bir inceleme* (Yayın No. 620342) [Kırıkkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- Ceran, D., Dağ, A., Yıldız, D., Özgül, E., & Altun, K. (2020). 6. sınıf Türkçe ders kitabının söz varlığı bakımından incelenmesi, *International Journal of Language Academy*, 8 (1), 118- 130.
- Chu, S., Reynolds, R., Notari, M., Taveres, N., & Lee, C. (2016). 21st century skills development through inquiry based learning from theory to practice, *Springer science*, 1-15.
https://www.researchgate.net/publication/311997083_21st_Century_Skills_Development_Through_Inquiry-Based_Learning
- Creswell, J. W. (2017). *Eğitim Araştırmaları*, Edam Yayınları.
- Coşkun, C. (2021). *Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın romanlarında deyimler, atasözleri, ikilemeler, kalıp sözler ve argolar bağlamında söz varlığı* (Yayın No. 657302) [Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Çelik, M. (2016). *Eğitim yönetiminde protokol*, (Yayın No. 454519) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Çelikipazu, E. & Aktaş, E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi, *Turkish Studies*, 6 (2), 413- 424.
- Çınar, A. (2013). *Değerler Felsefesi ve Psikolojisi*, Emin Yayınları.
- Çiftçi, S., Sağlam, A., & Yayla, A. (2021). 21. yüzyıl becerileri bağlamında öğrenci, öğretmen ve eğitim ortamları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 718-734.
- Daharlı, G. (2012). *5. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi*, (Yayın No. 319675) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Demir, M. (2016). *Yabancı dil olarak Türkçede kalıp sözlerin öğretimi*, (Yayın No. 430731) [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Deveci, H. & Selanik Ay, T. (2009). İlköğretim öğrencilerinin günlüklerine göre günlük yaşamda değerler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6).
- Dilekçi, A. (2013). *Türkçe ders kitaplarındaki kalıp sözler ve öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeyleri* (Yayın No. 672663) [Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Doğan, B. & Gülüşen, A. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değerler bakımından incelenmesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 75- 102.
- Ekmen, H. (2009). *2005 programına göre hazırlanan 7. sınıf Türkçe ders kitabının söz varlığı bakımından incelenmesi* (Yayın No. 229275) [Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ekinci Çelikipazu, E. & Aktaş, E. (2011). MEB 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi, *Turkish Studies*, 6 (2), 413- 424.
- Ergin, M. (2019). *Türk dil bilgisi*, Boğaziçi Yayınları.

- Eren, S. (2022). *2019 programına göre hazırlanan 5, 6, 7, ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin söz varlığı açısından incelenmesi* (Yayın No. 784926) [Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Erol, Ç. (2007). *Türkiye Türkçesinde kalıp sözler üzerine bir inceleme* (Yayın No. 214195) [İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Göçer, A. (2009). Türkçe eğitiminde öğrencilerin söz varlığını geliştirme etkinlikleri ve sözlük kullanımı, *Turkish Studies Sözlük Özel Sayısı*, 4 (4).
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede kalıp sözler, *Bilgi Dergisi*, 44, 89- 110.
- Göymen, D. (2020). *Türkçe konuşma kalıplarının ana dili ve ikinci dil konuşurları tarafından işlenmesi* (Yayın No. 660738) [İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Güneş, F. (2013). Türkçede metin öğretimi yerine metinle öğrenme, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 603- 637.
- Hamarank, E. (2019). *21. yüzyıl becerileri odağında Türkiye'nin Eğitim Politikaları*, Seta Yayınları.
- Karadağ, Ö. (2019). *Kelime öğretimi*, Pegem Akademi Yayıncılık.
- Karadağ, Ö. (2005). *İlköğretim I. kademe öğrencilerinin kelime hazinesi üzerine bir araştırma* (Yayın No. 160509) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Karadağ, Ö. & Kurudayıoğlu, M. (2010). Türkçe programına göre hazırlanmış ilköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarının kelime hazinesi, *TÜBAR*, 423- 436.
- Karadağ, Ö. & Tekercioğlu, H. Türkçe ders kitaplarındaki bilişsel ve üstbilişsel işleve dair bir durum tespiti, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (3), 628- 646.
- Karadüz, A. (2009). Sözlü, sözcük anlamı ve öğrenme üzerine, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (4), 637- 649.
- Karagöz, B. (2009). *Yapılandırmacı yaklaşıma göre ilköğretim 6 ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki değerlerin incelenmesi (Muğla ili örneği)* (Yayın No. 235315) [Muğla Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Karasu, K. (2014). *Türkçe ve Arapça nezaket ifadeleri: karşılaştırmalı bir inceleme*, (Yayın No. 366393) [Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 141- 153.
- Kargın, F. (2019). *6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığı öğeleri üzerine bir inceleme*, (Yayın No. 615021) [Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Katı, T. (2022). *Türkçe ve Türk kültürü ders kitaplarının söz varlığı unsurları üzerine bir araştırma*, (Yayın No. 743161) [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve hikâyeler, *Millî Eğitim Dergisi*, 198.
- Kaya Memiş, A. (2018). *Okul Nezaket Algısının İlkokul Öğrencilerinin Psikolojik ve Duygusal İyi Oluşları ile İlişkisinin İncelenmesi* (Yayın No. 529401) [Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Keser, B. M. (2018). Nezaket, nezaket teorileri ve Türkçede kullanılan nezaket kavramları, *TÜRK Uluslar arası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6 (15), 127- 138.
- Korkmaz, Z. (-). *Gramer terimleri sözlüğü*, Türk Dil Kurumları Yayınları.
- Kotluk, N. & Kocakaya, S. (2015). 21. yüzyıl becerilerinin gelişiminde dijital öyküler: ortaöğretim öğrencilerinin görüşlerinin incelenmesi, *Journal of Research in Education and Teaching*, 4 (2), 354- 363.
- MEB. (2009). *Türkçe dersi öğretim programı*.
- MEB. (2011). Faaliyet raporu.
- MEB. (2012). Fatih projesi.
- MEB. (2015). *Değerler eğitimi yönergesi*.
- MEB. (2016). Türkiye yeterlilikler çerçevesi.
- MEB. (2017). Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmaları üzerine.
- MEB. (2023). Güçlü yarınlar için 2023 eğitim vizyonu.
- Mete, F. & Dağ, M. (2019). 5. sınıf Türkçe ders kitabında saygı ifade kalıpları, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17 (38), 333- 355.
- National Education Association (2011), *Preparing 21st century students for a global society*, 1- 38.
- Işık, İ. (2019). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki halk edebiyatı metinlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi* (Yayın No. 594684) [Uşak Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi
- Okuyan Yazıcı, H. (2006). Türkçenin söz varlığı açısından Fakir Baykurt'un romanları, (Yayın No. 191364) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi] YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Okuyan Yazıcı, H. (2012). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında bir kültür aktarımı aracı olarak kalıp sözlerin kullanımı üzerine bir inceleme, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 162 (162), 31- 46.
- Onan, B. (2020). *Dil eğitiminin temel kavramları*, Nobel Yayınları.
- Onan, B. Söz varlığı terminolojisi üzerine bir analiz çalışması, *Millî Eğitim Dergisi*, 45 (210), 11- 29.
- Onursal Uyarır, İ. (2020). Türkiye Türkçesinde kalıp sözler: nezaket kuramı açısından edimbilimsel bir değerlendirme, *Millî Folklor Dergisi*, 16, 126.
- Oruç, Ş. (2016). Türkçede ana dil ve ana dili. *Journal of Turkish Language and Literature*, 2 (1), 311- 322.
- Özbay, M. & Melanlıoğlu, D. (2008). Türkçe eğitiminde kelime hazinesinin önemi, *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 30- 45.

- Özdemir, C. (2015), Bir kültür unsuru olarak âşık edebiyatında kalıp sözler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (38), 286- 294.
- Özkan, M. (2015). Edebiyatta dil kullanımı, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 52 (52), 65- 77.
- Padem, S. & Aktan, O. İlköğretim 5. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerlerin incelenmesi, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (2), 5- 24.
- Parlakıyıldız, H. (2009). İlkokul ikinci devrede Türkçe ders kitaplarındaki moral değerlere kısa bir bakış (1948- 1968 Yılları Arası), *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 245- 262.
- Pilav, S., Demir, H. A., & Demir, H. İlköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinin değer iletimi açısından incelenmesi, *Millî Eğitim Dergisi*, 206.
- Sallabaş, M. E. (2012). Ömer Seyfettin hikâyelerinin Türkçe öğretiminde değer aktarımı bakımından incelenmesi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (18), 59- 68.
- Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*, Anı Yayıncılık.
- Taçıyıldız, E. (2021). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki değerlerle ortaokul öğrencilerinin yazılarında kullandıkları değerler üzerine karşılaştırmalı bir inceleme* (Yayın No. 690201) [Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı (2023). *21. yüzyıl becerileri ve değerlere yönelik araştırma raporu*. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/baskanligimizca-21-yuzyil-becerileri-ve-degerlere-yonelik-arastirma-raporu-yayimlandi/icerik/509>
- Tarı, B. (2019). *Bulgarca ve Türkçe atasözleri, deyim ve kalıp ifadelerin kültürel benzerlik ve farklılıklarının karşılaştırılıp incelenmesi* (Yayın No. 563728) [Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Temizyürek, F. & Delican, B. (2016). İlkokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (3), 842- 856.
- Tutkun, Ö. (2010). 21. yüzyılda eğitim programının felsefi boyutları, *Gazi Eğitim Fakültesi dergisi*, 30 (3), 993- 1016.
- Tutkun, Y. (2019). *Metinlerarasılığın Türkçe öğretiminde kullanımına yönelik bir eylem araştırması: 7. sınıf örneği*, (Yayın No. 581960) [Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük.
- Türkmen, S. (2007). Kur'an'da Nezaket, *Diyanet İlmi Dergi*, 43 (2), 32- 48.
- Suto, I. (2013). 21 st century skills: ancient, ubiquitous, enigmatic, University of Cambridge local examinations syndicate, 1- 28. <https://www.cambridgeassessment.org.uk/Images/130437-21st-century-skills-ancient-ubiquitous-enigmatic-.pdf>
- Şengen, Y. (2020). *Yabancılarla Türkçe öğretiminde seviyelere göre kelimelerin derinlik ve genişlik boyutlarının incelenmesi: Yedi İklim örneği* (Yayın no.

616190) [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Şimşek, D. N. (2015). Yabancılar Türkçe öğretimi ders kitaplarındaki Mmetinlerin ilişkisel söz varlığı açısından değerlendirilmesi, *International Journal of Science Culture and Sport*, 809- 827.

Uzun, M. (2019). *5. sınıf Türkçe ders kitabının atasözleri ve deyimleri barındırması bakımından incelenmesi* (Yayın No. 600061) [Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yarbel, D. (2022). *5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin on kök değere göre incelenmesi* (Yayın No. 744668) [Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yavuz, M. (2020). *Türkçe dersi öğretim programı ve 6. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi* (Yayın No. 647597) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınları.

Yıldırım Beşer, K. (2022). *6. Sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin kök değerler açısından incelenmesi ve öğretmen görüşlerinin alınması* (Yayın No. 739852) [Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dil bilim terimleri sözlüğü*, Multilingual Yayınları.

Wray, A. (2002). *Formulaic language and the lexicon*, Cambridge University Press.

Araştırma Nesneleri

5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. (2020). Anıttepe Yayınları.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. (2022). Ata Yayınları.

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. (2021). MEB Yayınları.

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı. (2021). MEB Yayınları.